

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

VAIDA BAGDONAITĖ
(VAIKO TEISIŲ APSAUGA)

TĖVŲ VALDŽIOS ĮGYVENDINIMAS TĖVAMS
GYVENANT SKYRIUM

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė
dr. B. Kairienė

VILNIUS, 2010

TURINYS

ĮVADAS	3
1. TĖVŲ VALDŽIOS TURINYS	6
1.1. Tėvų valdžios įgyvendinimo aspektai nacionaliniuose ir tarptautiniuose dokumentuose.....	7
1.2. Tėvų teisės ir pareigos vaikams.....	9
1.3. Tėvų valdžios raiška santuokos nutraukimo atveju.....	12
2. PAGRINDINIAI TĖVŲ GYVENIMO SKYRIUM TIPAI.....	15
3. SANTUOKOS NUTRAUKIMO PRIEŽASTYS IR PADARINIAI.....	18
3.1. Šeima kaip sistema	18
3.2. Veiksniai, lemiantys santuokos nutraukimą.....	21
3.3. Santuokos nutraukimo pasekmės vaikui.....	24
4. TĖVŲ VALDŽIOS ĮGYVENDINIMO YPATUMAI TĖVAMS NUTRAUKUS SANTUOKĄ.....	27
4.1. Tyrimo metodika	27
4.2. Tėvų valdžios įgyvendinimo ypatumų tėvams nutraukus santuoką tyrimas	29
IŠVADOS	47
REKOMENDACIJOS	49
LITERATŪRA	50
SANTRAUKA.....	54
SUMMARY.....	55
PRIEDAI	56

IVADAS

Temos aktualumas. Šiuolaikinėje visuomenėje, kada įvykių srautas ir tempas yra labai didelis, kiekvienas žmogus gali susidurti su daugeliu problemų: nedarbu, liga, tarpusavio santykių kaita, sutuoktinių skyrybomis, vaikų auklėjimo problemomis ir pan. Statistikos departamento duomenimis, 2008 metais užregistruotos 24 063 santuokos (Santuokų skaičius, 2010), o tuo tarpu ištuokų – 10 317 (Ištuokų skaičius, 2010). Kaip matyti, išsiskyrė beveik pusė porų: tūkstančiui gyventojų teko 7, 2 santuokos (Santuokų skaičius, 2010) ir 3, 1 ištuokos (Ištuokų skaičius, 2010). 2009 stebimas santuokų ir ištuokų skaičiaus mažėjimas lyginant su 2008 metais – 2009 metais užregistruotos 20 542 santuokos ir 9 270 ištuokų, t. y., tūkstančiui gyventojų teko 6, 2 santuokos (Santuokų skaičius, 2010) ir 2, 8 ištuokos (Ištuokų skaičius, 2010). Nėra randama duomenų, kiek porų nutraukia tarpusavio santykius, kurios nėra įregistravę savo santykių, ar kiek porų, kurios gyvena skyrium neišsituokę. Po partnerių santykių nutraukimo aktuali klausimu tampa tėvų valdžios įgyvendinimas tėvams gyvenant atskirai: kaip tėvai įgyvendina tėvų valdžią savo vaikų atžvilgiu, kaip patenkinami vaiko poreikiai, kokie vaiko santykiai išlieka su tuo tėvu, kuris pasitraukia iš šeimos, ir kokia išėjusio tėvo ar motinos atsakomybė už vaiką, likusį pas buvusį sutuoktinį ar partnerį.

Tokia šeima, kur lieka vienas iš tėvų su vaiku arba keliais vaikais, gali patekti į socialinę atskirtį, nes vaiku tenka rūpintis vienai mamai arba tėvui. Manoma, kad vieniša tėvystė sukelia didesnę finansinį stresą nei dviejų tėvų namų ūkis (Stark, Bamford, Mouravieff – Apostol, 2008). Statistikos departamento duomenimis, skurdo rizikos lygis pagal namų ūkio sudėtį, kur namų ūkyje gyvena vienas suaugęs asmuo su vaiku ar daugiau vaikų 2007 metais buvo 41, 5, 2008 metais - 48, 3 proc., o 2009 – 46, 4 (Skurdo rizikos lygis pagal namų ūkio sudėtį, 2010). Remiantis R. M. Berns (2009), vaikams, kurių tėvai nutraukė santuoką, gali tekti didesnė atsakomybė, savarankiškumo prievolė, gali likti mažiau laiko bendrauti su tėvu ar motina ir gauti meilės bei saugumo. Pasak G. Matulienės (1997), išsiskyrusiųjų santykiai su vaikais viena didžiausių problemų po santuokos nutraukimo. Visuomenėje vyrauja nuostata, jog po tėvų skyrybų vaikas pasilieka gyventi su motina, o tėvas palieka šeimą. J. Litvinienės (2002) nuomone, labai reti atvejai, kada vaiką (-us) augina tėvas. G. Sagatys (2006) teigia, kad kai kurie tėvai itin nenori, kad vaikas bendrautų su skyrium gyvenančiu gimdytoju, dėl to nemaža dalis vaikų apskritai neturi tokios galimybės. Tas pat autorius rašo, jog šios priežastys lemia nuolat didėjantį tarptautinės bendruomenės susirūpinimą vaiko šeimos ryšių išsaugojimu tėvams gyvenant skyrium (Sagatys, 2006). Pasak G. Skujienės ir A. Steponienės (2007), po tėvų skyrybų vaikai jaučiasi vieniši ne tik dėl to, kad vienas iš tėvų išėjo iš namų, bet ir dėl to, kad tas, kuris lieka, jų tarsi nemato. Mokslinėje literatūroje randama mažai duomenų apie tėvo, palikusio šeimą, ir vaiko tolimesnius santykius po tėvų santykių nutraukimo. Kiekvienam vaikui yra svarbu turėti tiek mamą,

tiek tėvą, kurie vaiko gyvenime yra artimiausi ir svarbiausi vaikui. Todėl tampa aktualu nagrinėti, kaip kiekvienas iš tėvų prisideda prie vaiko auklėjimo, ugdymo, kai sutuoktiniai nutraukia santuoką.

Temos iširtumas. Šeimos svarbą, šeimos aplinkos įtaką žmogaus gyvenime nagrinėja R.M. Berns (2009), K. Miškinis (2003), T. Butvilas (2004), J. Bikulčius (1996), kurie teigia, jog šeima vaiko gyvenime yra pirminis institutas, kur vaikas įgauna pirmąją patirtį, įgūdžius bei vertybes, perimamas tėvų elgesys ir supratimas apie įvairius gyvenimo reiškinius. Šeima taip pat turi labai didelę įtaką vaiko tolimesniam vystymuisi ir jo gyvenimui. V. Kanopienė (2008) apžvelgia šeimos ir namų ūkio sampratą, tipologiją. A. Bleblienė (2008), I. Juozeliūnienė (2003), M. Gliokler (2003) analizuoja gyvenimą partnerystėje, kada dviejų asmenų santykiai nėra įteisinti, tačiau atsakomybė už vaiką vis tiek išlieka. Skyrybų fenomeną, jų priežastis ir pasekmes nagrinėja G. Skujienė ir A. Steponienė (2007), A. Maslauskaitė (2005), G. Matulienė (1997), Z. Bajoriūnas (1997). Skyrybos turi didelę įtaką ne tik sutuoktiniams ar partneriams, bet ir jų vaikams. Vaikai, netekę vieno iš tėvų, išgyvena gedėjimo stadijas, kurias aptaria M. Laz (2004). L. Reid (2009), J. W. James (2007) analizuoja, kaip padėti vaikui prisitaikyti prie šeimoje įvykusių pokyčių. Pasak D. Beresnevičienės (2003), būtina kalbėti ir apie pasekmes vaiko asmenybei psichosocialiniu požiūriu. Skyrybos labiausiai žeidžia vaikus ir jiems skyrybų pasekmės būna pačios skaudžiausios bei žalingiausios palyginti su kitais šeimos nariais. M. Laz (2004) pabrėžia dar ir tai, jog tėvai, nutraukę tarpusavio ryšius, privalo rūpintis savo vaikais lygiai taip pat, kaip tai darė iki santykių nutraukimo. D. Bumblytė (2004), D. W. Winnicott (2000), J. Pikūnas (2000), A. Palujanskienė (2000) kalba apie motinos ir tėvo svarbą bei jų vaidmenį vaiko kūdikystėje ir tolimesniame jo gyvenime. Konkrečiai tėvo reikšmę vaiko gyvenime ir auklėjime nagrinėja M. D. Philippe (2004) ir J. Litvinienė (2002).

Autorių (Berns, 2009, Miškinis, 2003, Bumblytė, 2004, Skujienė, Steponienė, 2007, Maslauskaitė, 2005) darbuose nagrinėjama socializacijos reikšmė vaiko gyvenimui ir vystymuisi, tėvų svarba vaikui, skyrybų priežastys ir pasekmės, pagalba vaikui po tėvų santykių nutraukimo. Pažymima, jog skyrybų pasekmės yra skaudžiausios bei žalingiausios mažiausiems šeimos nariams – vaikams. Tačiau mažai kalbama apie tai, ar abu tėvai vienodai prisideda prie vaikų auklėjimo, lavinimo ir rūpinimosi, kai gyvena atskirai. Iš to kyla **problema**, kaip tėvai pasidalina atsakomybę už vaikų auklėjimą, priežiūrą, finansinį išlaikymą po santuokos nutraukimo.

Tyrimo klausimai:

1. Kaip tėvai įgyvendina tėvų valdžią po santuokos nutraukimo?
2. Su kokiais sunkumais susiduria tėvai įgyvendindami tėvų valdžią gyvendami skyrium?

Tyrimo objektas - tėvų valdžios įgyvendinimas

Tyrimo tikslas – atskleisti tėvų valdžios įgyvendinimo ypatumus tėvams gyvenant skyrium

Trimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti tėvų valdžios turinį.

2. Aptarti tėvų gyvenimo skyrium tipus.
3. Aptarti šeimos funkcionavimą sisteminiu požiūriu.
4. Išanalizuoti pagrindines skyrybų priežastis ir pasekmes bei tėvų valdžios raišką po santuokos nutraukimo.
5. Atskleisti tėvų valdžios įgyvendinimo ypatumus tėvams gyvenant skyrium.

Metodai:

Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.

Duomenų rinkimo metodas: *kryptingas (iš dalies struktūruotas) interviu.*

Duomenų analizės metodas: *kokybinė turinio analizė.*

Magistro baigiamasis darbas remiasi ekologine ir bihevioristine teorijomis.

Remiantis *ekologine sistemų teorija*, galima teigti, kad žmogus yra didesnės sistemos dalis. Ekologinės teorijos centre yra individo ir jo aplinkos sąveika. Kiekviena sistemos dalis turi įtakos viena kitai (cit. pagal Encyclopedia of social theory, 2005). *Bihevioristinės teorijos* dėmesio centre yra žmogaus elgesys, kuris yra išmokstamas. Žmogaus elgesio keitimui įtakos turi žmogaus gyvenimo aplinkybės bei stimulai (cit. pagal Encyclopedia of social theory, 2005).

Ekologinė sistemų teorija šiame darbe atsiskleidžia analizuojant šeimos funkcionavimą iš sistemų teorijos požiūriu. Teigiama, kad šeima yra sistema, kiekvienas šeimos narys turi įtakos vienas kitam. Kiekvienai sistemai įtakos turi aplinkybės, kurios gali nulemti šeimos kaip sistemos funkcionavimą. Bihevioristinė teorija šiame darbe atsiskleidžia analizuojant tėvų teises bei pareigas vaikams, tėvų elgesio reikšmę vaiko elgesio, asmenybės formavimui. Vaikų elgesys priklauso nuo tėvų tarpusavio bendravimo, elgesio, o keičiant tėvų elgesį, tikėtina, kad keisis ir vaikų elgesys.

Pagrindinės sąvokos:

Šeima - santuoka arba kraujo ryšiais grįsta mažoji grupė, kurios narius sieja bendra buitį, bendra moralinė atsakomybė ir tarpusavio pagalba (Leliūgienė, 1997).

Tėvų valdžia – tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę, sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje (Žin., 2000, Nr. 74-2262).

Vaikas – vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau (Žin., 1995, Nr. 60-1501).

Santuoka - tai istoriškai nulemta, visuomenės patvirtinta ir jos reguliuojama santykių tarp vyro ir moters forma, numatant jų teises ir pareigas vienas kito, taip pat ir vaikų atžvilgiu (Kanopienė, 2008).

Santuokos nutraukimas – santuokos ir su ja susijusių sutuoktinių teisių bei pareigų nutraukimas teismo sprendimu; santuokos nutraukimas, kai sutuoktiniai yra gyvi (Socialinės apsaugos terminų žodynas, 1999).

Skyrybos – tai santuokos panaikinimas, vyro ir žmonos santuokinių ryšių pabaiga, grąžinant abiem sutuoktiniams ta pačią teisinę padėtį, kurią jie turėjo prieš susituokiant (Bikulčius, 1996). Šiame darbe skyrybos taip pat suprantamos kaip dviejų partnerių bendro gyvenimo pabaiga.

Gyvenimas skyrium – vieno ar abiejų sutuoktinių teismo prašymas įteisinti gyvenimą skyrium, nes bendras jų gyvenimas tapo netoleruotinas (neįmanomas) arba gali iš esmės pakenkti jų nepilnamečių vaikų interesams, arba sutuoktiniai nesuinteresuoti tęsti bendrą gyvenimą (Žin., 2000, Nr. 74-2262). Šiame darbe gyvenimas skyrium suprantamas kaip buvusių sutuoktinių gyvenimas atskirai po santuokos nutraukimo.

1. TĖVŲ VALDŽIOS TURINYS

1.1. Tėvų valdžios įgyvendinimo aspektai nacionaliniuose ir tarptautiniuose dokumentuose

Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentare (2002) teigiama, kad tėvų valdžia iš esmės tikrai buvo ir yra visais visuomenės raidos laikotarpiais ir reiškia tėvų teisių ir pareigų, susijusių su savo nepilnamečiais vaikais, visumą. Tėvų valdžia aptariama ne tik nacionaliniuose, bet ir tarptautiniuose dokumentuose, kurie yra susiję su šeima bei šeiminiiais santykiais.

Lietuvos Respublikos Civilio kodekso (toliau Civilinis kodeksas) 3. 155 straipsnio 2 dalyje pateikiamas tėvų valdžios turinys, kuriame teigiama, kad tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje (Žin., 2000, Nr. 74-2262). Taigi tėvų *valdžią sudaro tėvų teisės ir pareigos* vaikų atžvilgiu. Būtina atkreipti dėmesį, kad tėvai privalo ne tik dorai auklėti ir prižiūrėti vaikus, tačiau rūpintis ir jų sveikata bei išlaikyti juos. Galima būtų kalbėti, ką reiškia vaikus auklėti dorai. Nėra pateikiami dorumo kriterijai, kada vaikas yra auklėjamas dorai. Bendras vaikų auklėjimas yra apibūdinamas kaip specifinė santuokinio gyvenimo dalis (Morrill ir kt., 2010). Tėvai turi pareigą vaikus auklėti ir prižiūrėti iki vaikai sulaukia pilnametystės (Žin., 1995, Nr. 60-1501). Tokia pareigia tėvams išlieka ir po santuokos nutraukimo. Vadinasi, bendras vaikų auklėjimas yra ne tik santuokos specifinė dalis, tačiau pareiga išlieka ir po santuokos nutraukimo. Tėvai dorą auklėjimą gali suprasti skirtingai ir elgtis taip, kaip jiems atrodo geriausia. Kitas svarbus akcentas – vaikų sveikata. Už sveiką vaikų gyvenimą, tinkamas gyvenimo sąlygas pirmiausia yra atsakingi jų tėvai – tai tėvų pareiga.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 21 straipsnis numato, jog tėvų ar kitų teisėtų atstovų pareiga yra auklėti, prižiūrėti ir išlaikyti vaiką (Žin., 1996, Nr. 33-807). Šiame įstatyme taip pat teigiama, kad tėvai ar kiti vaiko teisėti atstovai privalo sudaryti sąlygas vaikui augti, vystytis ir tobulėti, turi auklėti savo vaikus humaniškai, dorais žmonėmis. Dar daugiau – abu tėvai vienodai privalo rūpintis vaiko auklėjimu, tinkamai jį prižiūrėti, materialiai išlaikyti, aprūpinti gyvenamuoju būstu (Žin., 1996, Nr. 33-807). Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 21 straipsnyje akcentuojama abiejų tėvų prievolė rūpintis savo vaikais. Nėra skiriama sąlygų, kurioms esant, būtų galima atsisakyti savo pareigos rūpintis vaikais. Vadinasi, tėvų pareigos yra visais atvejais vienodos – tiek gyvenant santuokoje, tiek nutraukus santuoką. Matome, kad įstatymas aiškiai nurodo, ką tėvai ar kiti teisėti vaiko atstovai privalo daryti, kad vaiko vystymasis, augimas būtų pilnavertis ir tinkamas.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnyje sakoma, kad tėvų teisė ir pareiga - auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti (Žin., 1992, Nr. 33-

1014). Šiame dokumente kaip ir Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse bei Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme tėvų valdžia apibrėžiama labai panašiai – išlieka tie patys tėvų teisių ir pareigų aspektai – vaikų auklėjimas ir jų išlaikymas iki pilnametystės. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnyje, skirtingai nei minėtuose dviejuose dokumentuose (Civilinis kodeksas, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas), nurodoma dar ir tai, jog tėvų pareiga vaikus išauklėti tokius, kad jie būtų ištikimi ne tik savo tėvams, bet ir savo valstybei – vaikai būtų ištikimi piliečiai (Žin., 1992, Nr. 33-1014). Reiškia, tėvai privalo rūpintis ne tik vaiko gerove šeimoje, bet ir tuo, kad vaikas būtų ištikimas pilietis valstybei.

1989 m. buvo priimta *Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija* (toliau Vaiko teisių konvencija). Šiame tarptautiniame dokumente deklaruojamos visos vaiko teisės, kurios turi būti įgyvendinamos ir ginamos ne tik vaiko tėvų, bet ir valstybės. Vaiko teisių konvencija galioja 193 pasaulio valstybėse. Lietuva šį dokumentą ratifikavo 1995 m. ir įsipareigojo tarptautinei bendruomenei gerbti ir užtikrinti vaikams visas jų teises. Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 2 dalyje teigiama, jog valstybės dalyvės įsipareigoja teikti vaikui tokią apsaugą ir globą, kokios reikia jo gerovei, atsižvelgdamas į jo tėvų, globėjų ar kitų asmenų, atsakančių už jį pagal įstatymą, teises ir pareigas, ir tam tikslui imasi atitinkamų teisinių ir administracinių priemonių (Žin., 1995, Nr. 60-1501). 5 straipsnyje teigiama, kad valstybės dalybės gerbia tėvų arba, tam tikrais atvejais, išplėstinės šeimos arba bendruomenės narių, jei to reikalauja vietiniai papročiai, globėjų ar kitų, pagal įstatymą už vaiką atsakančių asmenų atsakomybę, teises ir pareigas tinkamai, pagal didėjančius sugebėjimus, vaiką pakreipti ir, jam naudojantis šia Konvencija pripažintomis teisėmis, vadovauti (Žin., 1995, Nr. 60-1501). Vaiko teisių konvencijos 18 ir 27 straipsniai yra susiję su parama tėvams, šeimai, kad tėvai galėtų užtikrinti vaikams tokias gyvenimo sąlygas, kurios būtų tinkamos vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi (Žin., 1995, Nr. 60-1501). Vaiko teisių konvencijos šie keturi straipsniai (3, 5, 18, 27) yra susiję su tėvų teisėmis ir pareigomis bei jų įgyvendinimo sąlygomis, valstybės parama tėvams. Plačiau šie straipsniai ir jų įgyvendinimas analizuojami Jungtinių Tautų vaiko teisių įgyvendinimo vadove.

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadove (toliau Konvencijos įgyvendinimo vadovas) aiškinamas vaiko teisių įgyvendinimas šalyse, kurios yra ratifikavusios Vaiko teisių konvenciją. Konvencijos įgyvendinimo vadove teigiama, kad pagal 5 Vaiko teisių konvencijos straipsnį tėvai yra atsakingi už tai, kad vaikas naudotųsi šioje Konvencijoje pripažintomis teisėmis (Hodgkin, Newell, 2005). Vaiko teisių konvencijos 18 straipsnyje kalbama apie atsakomybės pasidalijimą tarp tėvų ir valstybės - siekdamas garantuoti šioje Konvencijoje išdėstytų teisių įgyvendinimą ir norėdamas prie to prisidėti, valstybės dalyvės teikia tėvams ir teisėtiems globėjams paramą, reikalingą tinkamam vaikų auklėjimui, ir rūpinasi vaikų įstaigų plėtimu (Žin., 1995, Nr. 60-1501). Tai siejasi su valstybės parama bei pagalba tėvams įgyvendinant tėvų valdžią. Konvencijos

įgyvendinimo vadove taip pat teigiama, kad minėtą Vaiko teisių konvencijos 18 straipsnį reikia sieti su Vaiko teisių konvencijos 5 straipsniu (tėvų ir šeimos pareigos ir teisės, besivystantys vaiko gebėjimai), 3 straipsnio 2 dalimi ir 27 straipsniu (valstybės pareiga padėti tėvams užtikrinti vaikui pakankamą pagalbą ir tinkamas gyvenimo sąlygas). Visi kartu šie keturi Konvencijos straipsniai rodo, kad pirmiausia tėvai atsakingi už vaiko teisių įgyvendinimą. Valstybė turi imtis atitinkamų priemonių ir padėti tėvams atlikti savo pareigas. Situacijose, kai tėvai neturi galimybės įgyvendinti vaiko teisių dėl įvairių priežasčių, valstybė turi imtis priemonių, užtikrinančių, kad būtų įgyvendinamos vaiko teisės ir tenkinami jo poreikiai (Hodgkin, Newell, 2005). Vadinasi, valstybė taip pat turi įtakos vaiko teisių įgyvendinimui.

Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 10 straipsnyje kalbama apie ta, kad šeimai, kuri yra natūrali ir pagrindinė visuomenės ląstelė, turi būti teikiama kuo didesnė apsauga ir pagalba, ypač tuomet, kai ji yra kuriama, ir tol, kol ji yra atsakinga už nesavarankiškų vaikų išlaikymą ir auklėjimą (Žin., 2002, Nr. 77-3290). Matome, kad valstybės pagalba tėvams yra svarbus aspektas, kalbant apie tėvų valdžios įgyvendinimą.

Kalbant apie tėvų valdžios įgyvendinimą, galime paminėti tėvystę bei motinystę. K. A. Trimakas (1997) teigia, kad tėvystė vyrui ateina labiau netikėtai, negu moteriai – motinystė. „Santuokų konsultantai nurodo, kad nemaža vyrų, net tapę tėvais, nelabai vaikais džiaugiasi, jiems reikia daugiau laiko apsiprasti su vaikais ir pajusti tėviškumą (jei iš viso kada pajus)“ (Trimakas, 1997, p. 95). Vadinasi, vyrai, skirtingai nei moterys, tėvų valdžią gali įgyvendinti nevienodai, nes tėvystė ir motinystė ateina skirtingu momentu. Pasaulyje yra daugybė mokyklų, kurios rengia įvairių specialybių atstovų, tačiau vargu, ar surastume mokyklą, kuri rengia suaugusius, kaip būti gerais tėvais ir kaip teisingai vykdyti savo pareigas vaikų atžvilgiu. Žinių įgijimas apie vaikus, jų raidą, vystymąsi, vaikų teises bei pareigas, gali suteikti galimybę suaugusiems pasiruošti tėvystei, suprasti vaiko poreikių reikšmę bei susivokti, kaip būti tėvais.

Tėvų valdžios samprata nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu, atsižvelgiant į kelis minėtus dokumentus, galima sakyti, yra suprantama vienareikšmiškai – tėvų valdžia yra tėvų teisės ir pareigos vaikų atžvilgiu. Tėvai privalo ne tik auklėti, rūpintis vaikais, tačiau ir juos išlaikyti iki pilnametystės. Valstybės pareiga yra padėti tėvams įgyvendinti vaiko teises.

1.2. Tėvų teisės ir pareigos vaikams

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 18 straipsnyje teigiama, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės (Žin., 1992-11-30. Nr. 33-1014). Tai reiškia, kad visi žmonės nuo gimimo momento įgyja teises, kuriomis kiekvienas gali naudotis. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentare (toliau Civilinio kodekso komentaras) teigiama, kad iš esmės tėvų valdžia ir vaikų teisės ir pareigos

tarpusavyje dera. Taigi tėvų ir vaikų tarpusavio šeimos santykiai yra susiję ir tėvų teisės ir pareigos pagal įstatymą atitinka vaikų teises ir pareigas (Civilinio kodekso komentaras, 2002). Vadinasi, tėvų teises ir pareigas galima analizuoti, remiantis vaiko teisėmis.

A. Vaišvila (2009) teigia, kad mūsų pareigos – tai tas mastas, kuriuo mes netrukdomė, padedame kitam asmeniui būti laisvam. G. Sakalausko (2000) nuomone, pareigų įgyvendinimas garantuoja kitų žmonių teises. Abu autoriai kalba apie tai, kad teisių įgyvendinimas suteikia kitam žmogui laisvę. Šeimoje tiek vaikai, tiek tėvai turi savo teises ir pareigas. Manoma, kad su tėvų pareigomis yra tiesiogiai susijusi visa Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (Žin., 1995, Nr. 60-1501). „Nors vaikas pripažintas aktyviu teisės subjektu, besinaudojančiu savo teisėmis, tačiau vaiko teises galima įgyvendinti tik per kitų asmenų – visų pirma tėvų, teises ir pareigas“ (Kairienė, Žiemienė, 2007, p. 43).

Vaikai dėl savo išskirtinio bruožo (amžiaus) turi būti saugomi ir globjami tėvų. J. Uzdila (1993, p. 121) teigia, kad, „gyventi šeimoje – ne tik derinti draugystės ir meilės, bendros buities tvarkymo ir vienybės su artimaisiais poreikį, bet ir atlikti pareigą“. K. Miškinis (2000) sako, kad skyrybos tai yra didelė nelaimė šeimai, bet skyrybos neatleidžia žmogaus nuo svarbiausios jo pareigos – tėvystės.

Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje išdėstytos visos žmogaus teisės. Deklaracijos pirmame straipsnyje teigiama, kad visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis (Žin., 2006-06-17, Nr. 68-2497). Deklaracijos 16 ir 25 straipsniai siejasi su teisėmis gyvenant šeimoje. 16 straipsnio 1 dalyje kalbama apie tai, kad moterys ir vyrai, sulaukę pilnametystės, turi teisę be jokių apribojimų dėl rasės, pilietybės ar religijos tuoktis ir kurti šeimą. Sudarydami santuoką, gyvendami susituokę ir nutraukdami santuoką jie turi lygias teises (Žin., 2006, Nr. 68-2497). 25 straipsnio 2 dalyje teigiama, kad motinoms ir vaikams suteikiama ypatinga globa ir parama. Visi vaikai, santuokiniai ir nesantuokiniai, naudojami vienoda socialine apsauga (Žin., 2006, Nr. 68-2497).

J. Januškienė ir M. Šimonis (2001), kalbėdami apie vaiko teises, skiria tokias pagrindines vaiko teises: teisė bendrauti su abiem tėvais, kai jie gyvena skyrium ir su kitais giminaičiais; teisė turėti atskirą nuo kitų šeimos narių turtą; teisė reikalauti, kad tėvai sudarytų palankias sąlygas vystytis, materialiai išlaikytų, aprūpintų gyvenamuoju būstu; teisę į nuomonės pareiškimą vaiką liečiančiais klausimais ir kad į šią nuomonę būtų atsižvelgta. Autoriai akcentuoja pagrindines vaiko teises, susijusias su vaiko šeima. Žiūrint į pateiktas J. Januškienės ir M. Šimonio pagrindines vaiko teises šeimoje, galime sakyti, kad tėvai turi su tuo susijusias pareigas. Vadinasi, iš pagrindinių vaiko teisių atsiranda tėvų pareiga užtikrinti bendravimą su vaiku, kai tėvai gyvena skyrium, ir su kitais giminaičiais; pareiga sudaryti vaikui sąlygas turėti atskirą nuo kitų šeimos narių turtą; pareiga sudaryti vaikams sąlygas vystytis, juos materialiai išlaikyti ir aprūpinti gyvenamuoju būstu; pareiga išklausti vaiko nuomonę jį liečiančių klausimų sprendime ir į ją atsižvelgti.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme pateikiamos pagrindinės vaiko teisės ir laisvės: 7 straipsnis (Vaiko teisė gyventi ir augti), 8 straipsnis (Vaiko teisė būti sveikam), 9 straipsnis (Vaiko

teisė į individualybę ir jos išsaugojimą), 10 straipsnis (Vaiko teisė į asmeninį gyvenimą), 11 straipsnis (Vaiko teisė į gyvenimo sąlygas), 12 straipsnis (Vaiko turtinės teisės), 13 straipsnis (Vaiko teisė į gyvenamąjį būstą), 14 straipsnis (Vaiko socialinės teisės), 15 straipsnis (Vaiko teisė į valstybės paramą ir išlaikymą), 16 straipsnis (Vaiko teisė į poilsį ir laisvalaikį) (Žin., 1996. Nr. 33-807). Tėvų teisės ir pareigos siejamos su jų atsakomybe už vaiko gerovę atsižvelgiant į vaiko interesus (Kairienė, Žiemienė, 2007, p. 43, 44). Pagrindinė sudedamoji svarbiausių vaiko interesų apibrėžimo dalis yra visų Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos normų visuma. Tai reiškia, kad vaiko svarbiausi interesai yra šie: gauti išsilavinimą (28 str.); išsaugoti šeimos ryšius (8 str.); žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam (7 str.); būti išklaustyta sprendžiant su juo susijusius klausimus (12 str.); būti gerbiamam kaip asmenybei (16 str.) (Žin., 1995, Nr. 60-1501). Įgyvendinant vaiko teises, turi būti paisoma svarbiausių vaiko interesų.

Vaiko teisė gyventi ir sveikai vystytis yra tiesiogiai susijusi su vaiko ir tėvų santykiais (Kairienė, Žiemienė, 2007). G. Navaitis teigia, kad „šeimos ryšiai bei tėvų santykiai su vaiku šiam yra pirmasis ir įtaigiausias bendravimo modelis“ (Navaitis, 1998, p.17). Bendravimas šeimoje yra neatsiejamas nuo šeimos gyvenimo – iš šeimos vaikas išmoksta, kaip bendrauti su kitais. B. Kairienės ir R. Žiemienės „Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje“ tyrime atsiskleidė, kad „vertinant tėvų ir vaikų tarpusavio santykių nuoširdumą paaiškėjo, kad 52,3 proc. vieną vaiką turinčių tėvų prisipažįsta, kad kartais dėl svarbių priežasčių meluoja vaikui, tuo tarpu du ir daugiau vaikų turintys tėvai meluoja rečiau (32,2 proc.)“ (Kairienė, Žiemienė, 2007, p. 46). R. Dreikurs ir V. Soltz (2008) teigia, kad tėvų tarpusavio santykiai tampa visų šeimos santykių šablonu. V. Jakavičius mano, kad „pagrindiniai vaikystėje ir paauglystėje susiformavę santykių stereotipo bruožai dažnai nulemia žmogaus elgseną visam gyvenimui: vedęs jaunuolis su žmona dažnai elgiasi taip, kaip elgdavosi jo tėvas su motina, o žmona su vyru taip, kaip elgdavosi jos motina su vyru“ (Jakavičius, 1998, p. 55). Matome, kad R. Dreikurs ir V. Soltz, G. Navaitis ir V. Jakavičius kalba apie tėvų tarpusavio santykių reikšmę vaiko tolimesniam gyvenimui, vaiko bendravimo stiliaus formavimui. Taigi, kalbant apie tėvų pareigas, galima manyti, kad tėvai privalo ugdyti vaikui bendravimo stilių.

B. Kairienė ir R. Žiemienė (2007) teigia, kad vaiko teisė gyventi ir sveikai vystytis yra susijusi su jo fizine sveikata. Šios tyrėjos savo „Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje“ tyrime aiškinosi, ar vaikams namuose tenka dirbti sunkius fizinius darbus. Buvo apklausinėjami tiek tėvai, tiek vaikai. Tyrimo duomenys parodė, kad „28,8 proc. vaikų ir 12,1 proc. tėvų teigia, kad namuose vaiko dirbami darbai yra per sunkūs. Remiantis vaikų atsakymais negalima vienareikšmiškai teigti, kad atliekami darbai fiziškai per sunkūs. Galima manyti, kad tėvai, siekdami lavinti vaiko įgūdžius, skatina dirbti darbus, reikalaujančius pastangų ir atsakomybės“ (Kairienė, Žiemienė, 2007, p. 45). Galime daryti prielaidą, kad tėvai, įgyvendindami vaiko teisę į gyvenimą ir sveiką vystymąsi, nežaloja vaiko sveikatos.

B. Kairienė ir R. Žiemienė (2007) taip pat „Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje“ tyrime atskleidė tėvų atsaką į netinkamą vaikų elgesį. „Paaiškėjo, kad vaikui netinkamai pasielgus tėvai dažniausiai bara (teigia 54,1 proc. tėvų ir 57,1 proc. vaikų), liepia ištaisyti padarytą žalą (teigia 32,4 proc. tėvų ir 32,4 proc. vaikų), nesikalba (teigia 9 proc. tėvų ir 12,4 proc. vaikų), draudžia eiti pasivaikščioti (teigia 16,2 proc. tėvų ir 11,4 proc. vaikų), draudžia susitikti su draugais, žiūrėti TV (teigia 25,2 proc. tėvų ir 11,4 proc. vaikų), nebaudžia, tik pasikalba (teigia 30,6 proc. tėvų ir 42,9 proc. vaikų), taiko fizines bausmes (muša) (teigia 3,6 proc. tėvų ir 8,6 proc. vaikų)“ (Kairienė, Žiemienė, 2007, p. 45, 46). Galima daryti prielaidą, kad tėvai, reaguodami į vaiko netinkamą elgesį, vaikams taiko bausmes.

V. Rimkus (2007), kalbėdamas apie socialinės kontrolės reikšmę vaikų elgesiui, teigia, jog šeima yra ta institucija, kur socialinė kontrolė gali būti derinama su socialiniu palaikymu. Galima daryti prielaidą, kad šeimai yra priskiriama socialinės kontrolės funkcija. Norint koreguoti vaiko elgesį, būtina derinti socialinę kontrolę su socialiniu palaikymu (Rimkus, 2007). Vadinasi, socialinės kontrolės taikymas vaikams gali būti siejamas su tėvų valdžia.

Dar viena vaiko teisė, o tuo pačiu ir tėvų pareiga, yra vaiko nuomonė, jos išklausymas sprendžiant su juo susijusius klausimus (Žin., 1995, Nr. 60-1501). B. Kairienės ir R. Žiemienės 2007 metais atliktas „Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje“ tyrimas parodė, kad vaiko teisių įgyvendinimas priklauso nuo tėvų valios. Tyrimo duomenys atskleidė, kad penktadalis 7–11 metų vaikų galimybės išsakyti savo nuomonę šeimoje iš viso neturi (Kairienė, Žiemienė, 2007). Vadinasi, tėvai, įgyvendindami tėvų valdžią, ne visada užtikrina vaikams galimybę reikšti savo nuomonę. Taigi ne visada vaiko teisė į nuomonės išreiškimą yra įgyvendinama.

Taigi tėvų teisės ir pareigos yra susijusios su vaiko teisėmis ir pareigomis. Kalbant apie šeimą, didesnis dėmesys turi būti kreipiamas šeimoje augantiems vaikams, nes jie pagal savo amžių negali pasirūpinti savimi. Tėvai, įgyvendindami vaiko teises, turi atsižvelgti į tai, kas vaikui toje situacijoje yra geriausia. Vaiko teisė gyventi ir sveikai vystytis yra pagrindas įgyvendinant visas vaiko teises, išdėstytas Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje.

1.3. Tėvų valdžios raiška santuokos nutraukimo atveju

Jau išsiaiškinome, kas yra tėvų valdžia, kad ją sudaro tėvų teisės ir pareigos. Tėvai šias teises ir pareigas turi visada, nepriklausomai nuo to, ar jie gyvena santuokoje, ar sutuoktiniai nutraukia santuokos ryšius. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare (2002) teigiama, kad tėvų valdžia yra tėvų teisių ir pareigų derinys ir tas pats tėvų valdžios elementas gali būti suprantamas ir kaip teisė, ir kaip pareiga, todėl jie turi ne tik teisę, bet ir pareigą įgyvendinti tėvų valdžią. Teisės ir pareigos išlieka visais atvejais tokios pačios ir tėvai privalo įgyvendinti tėvų valdžią bet koku atveju iki tol, kol vaikas nėra sulaukęs pilnametystės.

Tėvų valdžia yra labai susijusi su vaikų teisėmis, todėl į tėvų teises ir pareigas galime žvelgti per vaiko teisių prizmę. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare (2002) teigiama, kad tėvų valdžia turi būti orientuota ir į vaiko teisių įgyvendinimą. Vadinasi, kad tai, kas yra susiję su vaikais, yra susiję su tėvų teisėmis ir pareigomis. Reiškia, negalime nagrinėti tėvų valdžios turinio neatsižvelgdami į vaiko teises. Kitas svarbus dalykas yra tas, kad kiekvienas žmogus turi teisę pasirinkti, kaip jam ir su kuo gyventi. Taigi sutuoktiniai, nusprendę nebegyventi kartu, įgyvendina šią savo teisę kaip žmonės. Nereiškia, kad jų, kaip tėvų, teisės ir pareigos pasikeičia. G. Sagatys (2006) teigia, kad kai kurie tėvai itin nenori, kad vaikas bendrautų su skyrium gyvenančiu tėvu, dėl šios priežasties nemaža dalis vaikų išvis neturi tokios galimybės. Tėvai, nutraukę santuoką, privalo atlikti savo pareigą lygiai taip pat, kaip ir gyvendami kartu, nes vaikai turi būti apsaugoti ir aprūpinti viskuo, ko jiems reikia. Niekas negali riboti tėvo teisės bendrauti su vaiku, o taip pat vaiko teisės į bendravimą su abiem tėvais po skyrybų (Žin., 1996, Nr. 33-807). Reikia paminėti, kad skyrium gyvenančio tėvo (motinos) teisė bendrauti su vaiku nėra laikoma absoliučia (Sagatys, 2006). Galima daryti prielaidą, kad esant tikimybei, jog tėvas ar mama gali daryti neigiamą įtaką savo vaikui, tėvo ar motinos teisė į bendravimą su vaiku gali būti neįgyvendinama dėl vaiko apsaugos.

Po skyrybų vaikai dažniausiai lieka gyventi su motina (92 proc.), todėl ji daugiau gali veikti vaiko ir tėvo santykius (Miškinis, 2000). Tiek mama, tiek tėvas išsaugo teisę bendrauti su vaiku ir auklėti jį. Motina, kuri daro įtaką vaikui ir, galima sakyti, nustato vaiką prieš tėvą, riboja ne tik vaiko laisvą pasirinkimą bendrauti su tėvu, bet ir tėvo teisę bendrauti su vaiku. Moteris, nesugebėdama tvardyti savo neigiamų emocijų buvusiam sutuoktiniui, daro žalą vaiko asmenybei bei vaiko ir tėvo santykių kūrimui. Motina savo teisę bendrauti su vaiku įgyvendina, tačiau neleidžia buvusiam sutuoktiniui įgyvendinti lygiai tokios pačios teisės, kurią turi. R. Žukauskienės (2007) nuomone, ne visada tėvų ir vaikų tarpusavio sąveika yra sklandi. Kartais ji pablogėja todėl, kad tėvai, augindami vaiką, mėgina laikytis bendrų taisyklių, neatsižvelgdami į konkretaus vaiko poreikius. Tai nutinka ir tais atvejais, kai vaikai gyvena pilnose šeimose kartu su abiem tėvais. Tėvams lengviausias kelias pasirūpinti vaiku yra toks, kai viską padaro pagal tai, kaip jiems atrodo geriausia. Kiekvienas vaikas turi savo nuomonę ir teisę ją išreikšti (Žin., 1995, Nr. 60-1501). Tėvai privalo atsižvelgti į tai, ko nori pats vaikas. Toks kelias būtų tinkamas įgyvendinant vaiko teises.

Sąveika tarp tėvų ir vaikų gali pablogėti, kai tėvai išsiskiria. Skyrybos pats savaime yra skaudus procesas ne tik sutuoktiniams, bet ir vaikams. Sutuoktiniai, išgyvendami pyktį vienas kitam, nesutarimus, gali visai pamiršti vaikų norus ir poreikius. Vaikui, matančiam besivaidijančius tėvus, gali kilti nesaugumo jausmas, baimė. J. Bikulčius (1996) teigia, kad kiekvienas vaikas turi teisę nedalyvauti tėvų tarpusavio kovose ir negirdėti jų barnių. Tėvai neturi teisės naudotis vaiku kaip tarpininku ir negali grasinti arba derėtis dėl laiko, kurį vaikas praleidžia su kitu tėvu. R. A. Peters (1999) teigia, kad daugelis vienišų tėvų neapdairiai perduoda vaikams savo baimes ir

nesaugumo jausmą. Jie užkrauna vaikui ant pečių sunkią emocinę našta. Vadinasi, tėvai negali leisti sau į skyrybų barnius įtraukti vaiko ir tuo labiau naudotis juo kaip ginklu vienas prieš kitą. Tokie poelgiai, kai tėvai naudojami vaiku kaip tarpininku, neatitinka vaiko teisių principo, kad vaikas turi būti apsaugotas. R. A. Peters (1999) dar teigia, kad tėvas ir vaikas, motina ir vaikas turi teisę vadintis atskira šeima, nepriklausomai nuo to, kiek vaikas praleidžia su jais laiko. Tėvams, gyvenantiems atskirai, atsiranda nauja užduotis - paaiškinti vaikui, kad pastarasis suvoktų, jog jis vis dėlto turi šeimą, nesvarbu, kad santuoka nutrūko. Šeima yra patvaresnis vienetas už santuoką – jei santuoka nutrūksta, nereiškia, kad iširo ir šeima. Požiūris, kuris yra diegiamas vaikui po skyrybų, priklauso nuo sutuoktinių – kaip jie suvokia, kas yra šeima ir kas yra santuoka.

Statistika byloja, kad pasaulyje išyra kas trečia santuoka. Jei Lietuvoje tendencijos nesikeis, tikėtina, kad iš 100 susituokusių porų daugiau negu 40 išsiskirs (Šeimos krizių prevencija, 2008). Galime daryti prielaidą, kad Lietuvoje šeima nebėra prioritetų viršūnėje. Vaikai praranda vieną iš tėvų, nes vienas jų turi palikti šeimą, o pasekmės vaikui gali būti labai skaudžios. Tėvų gyvenimas atskirai gali turėti įtakos vaiko auklėjimui. M. Laz (2004) teigia, kad nepaprastai svarbu, kad tėvai ir toliau tarpusavyje kalbėtųsi apie vaikus, jų auginimą ir poreikius. Po skyrybų reikia nepamiršti išlaikyti vienodų reikalavimų vaikui – miego, maitinimosi režimo ir pan. Tėvams išsiskyrus, tie reikalavimai gali kisti, nepaisant to, kad geriausia vaikams juos išlaikyti vienodus. Tėvas, kuris negyvena kartu su vaiku, gali pradėti nepaisyti anksčiau susitartų reikalavimų vien todėl, kad gali norėti kompensuoti bendrą su vaiku laiką, kurį praranda negyvendamas kartu. „Patys laimingiausi, sėkmingiausi, stipriausi savitarpio santykiai būna tada, kai abi pusės supranta, kad taikant taisykles reikalingas lankstumas, ir atitinkamai pakoreguoja savo santykius“ (Templar, 2007, p. 156). E. M. Hetherington teigia, kad tik ketvirtadalis išsiskyrusiųjų atsižvelgia į vaiko interesus ir sutaria auklėjimo klausimais (cit. pagal Šimtas mitų apie vaikų auklėjimą, 2007). Suaugę žmonės privalo rasti savyje stiprybės ir jėgų po skyrybų bendrauti dėl savo vaikų gerovės.

J. Bikulčius (1996) atskleidžia, kad tėvo požiūris į vaiko auklėjimą po skyrybų keičiasi. Dalis išsiskyrusių vyrų mažiau domisi savo vaikais, trečdalis tėvų visai nesirūpina savo paliktais vaikais (Bikulčius, 1996). Vadinasi, tėvai rečiau nei motinos sugeba spręsti iškilusias problemas, rūpintis savo vaikais ir užtikrinti jiems gerovę. Tik sugebėdami bendrauti, nerodydami vaikams savo pykčio, pagiežos, tėvai gali tinkamai įgyvendinti tėvų valdžią. K. Miškinis (2003) teigia, jog šeimoje lemiamą vaidmenį vaidina tėvai, nes šeima yra tobuliausias vaiko auginimo ir auklėjimo institutas, kuriame auklėjimas yra nenutrūkstamas ir nuolat koreguojamas. Vaikas stebi ir perima šeimos gyvenimo būdą, jos narių dorovinę ir dvasinę kultūrą, elgesį, vertybines orientacijas, elgesio normas, veiklos ir bendravimo su kitais būdus. Šis aspektas yra ypatingas, nes tėvų bendravimas dėl vaiko poreikių, interesų ar jo auklėjimo yra pats svarbiausias užtikrinant vaiko teises. „Vaikai, išgyvenantys skyrybų padarinius, dažnai nebesijaučia saugūs“ (James, Friedman, Matthews, 2007, p. 253). Galima daryti

prielaidą, kad vaikų saugumo jausmas šeimoje priklauso nuo tėvų tarpusavio santykių kokybės po skyrybų.

K. Meilius ir M. Jonaitis (2007), kalbėdami apie vaiko padėtį tėvų skyrybų procese, sako, kad vaikų teisės ir interesai šiuo atveju tampa visiškai priklausomi nuo suaugusiųjų valios. Vaikas gyvens ten, kur bus nuspręsta ir jis kartais net neturi galimybės pasirinkti, kur iš tiesų pats nori gyventi. Tėvai šiuo atveju yra vaiko teisių atstovai, nuo kurių ir priklauso, kaip bus įgyvendintos vaiko teisės. K. Meilius ir M. Jonaitis (2007) teigia, kad teismas, nutraukdamas tėvų santuoką ir sprendžia, su kuriuo iš buvusiųjų sutuoktinių liks gyventi vaikas. Tokiu būdu vaiko teisė, o drauge ir reikmė turėti abu tėvus, būti abiejų užaugintam lieka neįgyvendinti (Meilius, Jonaitis, 2007). Vaikas negali pasirinkti gyventi su abiem tėvais, kai santuoka yra nutraukiama. Reiškia, kad vaiko gyvenimą šiuo atveju nulemia tėvų sprendimas išsiskirti. Reikėtų paminėti, kad finansinė šio reiškinio pusė taip pat yra labai svarbi. Išlaikyti vaikus iki pilnametystės yra kiekvieno tėvo pareiga. Autoriai (Stark, Bamford, Mouravieff – Apostol ir kt., 2008) teigia, kad vieniša tėvystė sukelia didesnę finansinę stresą nei dviejų tėvų namų ūkis. Vaikas turi teisę būti išlaikomas abiejų tėvų, vadinasi, abu tėvai po santuokos nutraukimo privalo vaikui užtikrinti šią teisę. Jau minėjome, kad trečdalis tėvų po skyrybų nebesirūpina savo vaikais, jais nebesidomi. Galime daryti prielaidą, kad tėvai nevykdo savo pareigos išlaikyti vaiką finansiškai.

Tėvų valdžios turinys po santuokos nutraukimo nesikeičia ir išlieka toks pat. Tėvai turi tas pačias teises ir pareigas tiek gyvendami santuokoje, tiek nutraukę santuoką. Nutraukus santuoką, ne visi tėvai įgyvendina vaiko teisę būti tėvų išlaikomam abiejų tėvų. Po skyrybų kartais tėvai nepaiso vaiko norų, pasikeičia tėvų auklėjimo būdas, atsiranda sunkumų dėl finansų išlaikant vaiką.

2. PAGRINDINIAI TĖVŲ GYVENIMO SKYRIUM TIPAI

Gyvenimas skyrium reiškia gyvenimą atskirai, kada sutuoktiniai nusprendžia nutraukti savo bendrą gyvenimą. Egzistuoja ir kiti gyvenimo skyrium tipai, kai santuokos nutraukimas nėra būtina sąlyga gyvenimui skyrium. Šiuolaikiniame pasaulyje vis labiau gajus tampa gyvenimas kartu nesusituokus ir neįregistravus santykių jokia forma. M. Gliokler (2003, p. 107) teigia, kad, „šiandien dviejų lyčių bendravimui apibūdinti labiau tinka žodis partnerystė, negu santuoka“. Lietuvoje dviejų suaugusių žmonių santykių įregistravimas gali būti teisinis bei bažnytinis. Galima kalbėti apie atvejus, kai gyvenama atskirai dar gyvenant santuokoje ir santuokos saitų nenutraukiant, apie atvejus, kai sutuoktiniai nutraukia santuoką ir išsiskiria bei gyvenimą skyrium po santykių nutraukimo nesusituokus. Gyvenimas atskirai, kai pora turi vaikų, įpareigoja abu sutuoktinius rūpintis savo vaikais

lygiai taip pat, kaip jie rūpinosi tuo laiku, kai gyveno kartu, nepriklausomai nuo to, kokia santykių forma juos siejo.

Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (toliau CK) numato galimybę įteisinti *gyvenimą skyrium gyvenant santuokoje*, santuokos nenutraukiant. CK 3. 73 (Žin., 2000-09-06, Nr. 74-2262) straipsnio 1 dalyje numatoma, kas gali kreiptis dėl gyvenimo skyrium įteisinimo: vienas sutuoktinis gali kreiptis su prašymu į teismą dėl gyvenimo skyrium patvirtinimo, jeigu dėl tam tikrų aplinkybių, nors ir nepriklausančių nuo kito sutuoktinio, bendras jų gyvenimas tapo netoleruotinas (neįmanomas) arba gali iš esmės pakenkti jų nepilnamečių vaikų interesams, arba sutuoktiniai nesuinteresuoti tęsti bendrą gyvenimą. CK (Žin., 2000-09-06, Nr. 74-2262) 3. 73 straipsnio 2 dalyje reglamentuojama, kad abu sutuoktiniai gali kreiptis su bendru prašymu į teismą dėl gyvenimo skyrium patvirtinimo, jeigu dėl gyvenimo skyrium pasekmių jie yra sudarę sutartį, kurioje numato nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos, jų išlaikymo ir auklėjimo, taip pat sutuoktinių turto padalijimo ir tarpusavio išlaikymo klausimus. Kaip matome, būtina išspręsti visus klausimus, susijusius su sutuoktinių nepilnamečiais vaikais, nes tėvai privalo abu rūpintis savo vaiku, nežiūrint į tai, ar jie gyvena kartu, ar atskirai. V. Mikelėnas (2009) teigia, kad gyvenimo skyrium įregistravimas yra reikšmingas dėl dviejų priežasčių: atlieka prevencinę funkciją – leidžia išsaugoti santuoką ir ateityje galbūt šeimą. Tėvų santykių nutraukimas nenutraukia santykių ir ryšių su vaikais.

CK 3. 76 (Žin., 2000-09-06, Nr. 74-2262) straipsnio 1 dalyje rašoma, kad teismas, priimdamas sprendimą dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium, privalo nustatyti, su kuriuo iš jų lieka gyventi jų nepilnamečiai vaikai, taip pat išspręsti vaikų išlaikymo ir skyrium gyvenančio tėvo (motinos) dalyvavimo auklėjant vaikus klausimus. K. Miškinis (2003) teigia, kad vaikų auklėjimas yra sudėtingas ir labai kruopštus procesas. Čia nėra nereikšmingų dalykų, nes viskas svarbu. Galima teigti, jog auklėjime labai reikalingi abu vaiko tėvai. Taip, kaip tėvai dalijasi atsakomybe prieš susilaukiant vaiko, lygiai taip pat ja privalo pasidalinti už vaiką ir tada, kai gyvena atskirai.

Kai sutuoktiniai nusprendžia įteisinti gyvenimą skyrium, jiems išlieka galimybė nutraukti gyvenimą skyrium ir vėl gyventi drauge, auginti ir prižiūrėti savo vaikus. CK (Žin., Nr. 74-2262) 3. 79 straipsnio 1 dalis numato, kad gyvenimas skyrium baigiasi, jeigu sutuoktiniai vėl pradeda kartu gyventi ir bendras gyvenimas patvirtina jų ketinimą kartu gyventi nuolat. Gyvenimas skyrium baigiasi, kai teismas priima sprendimą, kuriuo patenkinamas bendras sutuoktinių prašymas dėl gyvenimo skyrium pabaigos ir kuriuo panaikinamas ankstesnis teismo sprendimas dėl gyvenimo skyrium. Vieno sutuoktinio pateiktas prašymas gyventi vėl kartu negalioja, nes reikalingas abiejų sutuoktinių sutikimas ir noras kurti gyvenimą iš naujo dar kartą. Vienas asmuo negali atsakyti už kito žmogaus mintis, jausmus ir norus.

Kitas gyvenimo skyrium tipas – *sutuoktinių sprendimas nutraukti santuoką ir gyventi atskirai*. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 (Žin., 1992. Nr. 33-1014) straipsnyje teigiama, jog santuoka

sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu. A. V. Matulionis (2008,) teigia, kad santuoka yra socialiai patvirtintas ir dažniausiai juridiskai įtvirtintas ryšys tarp suaugusiojo vyro ir suaugusios moters. Santuokos nutraukimas taip pat yra žmogaus teisė pasirinkti kitokį gyvenimo būdą. Skyrybos yra procesas, kuris apima ne tik laikotarpį nuo santuokos juridinio įteisinimo, bet ir abiejų sutuoktinių gyvenimo, draugystės ir meilės turinį iki santuokos (Bajoriūnas, 1997). I. Juozeliūnienės (2003) nuomone, sutuoktinių skyrybos ar partnerių išsiskyrimas nereiškia, kad šeima iširo, - ji tik virto nauja diadų visuma. Įstatymu nustatyta, kad sutuoktiniams nutraukiant santuoką turi būti pasirūpinta vaiko gyvenamąja vieta po tėvų skyrybų. Tuo yra siekiama vaikui užtikrinti esminę jo gyvenimo ir vystymosi sąlygą - būstą (Kairienė, Jekaitytė, 2010). Nutraukus santuoką, būtina pasirūpinti ir vaiko išlaikymu gyvenant skyrium. Išlaikymo dydis turi būti proporcingas nepilnamečių vaikų poreikiams bei jų tėvų turtinei padėčiai (Žin. 2000, Nr. 74-2262). Pasak B. Kairienės ir L. Jekaitytės (2010), nustatant vaiko gyvenamąją vietą ir išlaikymo dydį didesnis dėmesys turi būti skiriamas vaiko poreikiams nustatyti bei tėvų pastangoms ir galimybėms tuos poreikius patenkinti.

Galima būtų manyti, jog tokia šeima tampa kitokios formos, nes joje nebelieka visų šeimos narių, kurie buvo iki santykių nutraukimo. Visuomenėje tokias šeimas, kurios netenka vieno nario, priimta vadinti nepilnomis šeimomis arba vieno tėvo šeima. „Keičiantis visuomenei, daugėja vaikų, kurie negyvena tuose pačiuose namuose kartu su abiem tėvais. Kartais tėvai negyvena net toje pačioje šalyje“ (Stark, Bamford, Mouravieff – Apostol ir kt., 2008, p. 80). Tokiais atvejais rūpinimasis vaiku abiem tampa dar sunkesnis klausimas. Su problemomis susiduria ne tik buvęs sutuoktinis, bet ir vaikas. Buvusiam partneriui sunkiau susisiekti ir bendrauti su vaiko tėvu ar motina su vaiku susijusiais klausimais, kai tėvas yra išvykęs į užsienį. Kai tėvai gyvena ne toje pačioje šalyje po santuokos nutraukimo, vaikui gali tapti problema bendrauti su vienu iš tėvų, kuris palieka šeimą.

Šiandien dviejų lyčių bendravimui apibūdinti labiau tinka žodis partnerystė, negu santuoka (Gliokler, 2003, p. 107). A. Maslauskaitė (2005) teigia, kad Lietuvoje vedybinis amžius auga, tai reiškia, kad partneriai santuoką atideda vėlesniam amžiui. A. Maslauskaitės (2005) nuomone, santuokų atidėjimas vėlesniam amžiui nereiškia, kad žmonės atsisako gyvenimo kartu partnerystėje. Taigi pastarieji pradeda gyventi kartu neįteisintus santykių. A. Blebienės (2008) teigimu, vedybų atidėjimas vyresniame amžiuje turi ir neigiamų pasekmių: vis dažniau pradedama gyventi neįregistravus santuokos, daugėja nesantuokinių vaikų skaičius. Daugėja ir nepilnų šeimų, kur yra tik vienas iš tėvų, o dažniausiai šeimoje vaikai gyvena su motina (Stankūnienė, Eidukienė, Gruževskis ir kt., 2001). Dar vienas svarbus dalykas pagal A. Blebienę (2008) yra tas, kad gyvenimas neįregistravus santuokos moteriai yra labiau rizikingas negu vyrui. Moteris yra labiau pažeidžiama, dažnai toks gyvenimas traumuoja psichologiškai. Galima manyti, kad moteriai yra svarbiau gyventi santuokoje negu vyrui.

Moteriai, gyvenančiai nesusituokus, toks gyvenimo tipas gali veikti neigiamai jos psichologinę būseną. Nuo partnerių psichologinės būsenos gali priklausyti santykių darna, susikalbėjimas, bendra

buitis, vaikų auginimas bei vaikų savijauta šeimoje. Vaikams dar blogesnė situacija būna tuo metu, kai tėvas, su kuriuo lieka gyventi vaikas, nuolat keičia partnerius. A. Blebienė (2008) teigia, kad gyvenant nesusituokus, partnerystėje, ypač dažnai keičiant partnerius, labiausiai kenčia vaikai. Nebejausdami tėvų atramos, jie dažnai nueina klystkeliais. Vaikui tampa nebeaišku, kas yra jo šeima, kokios šeimos ribos. Nuolatinė tėvo ar mamos partnerio kaita gali vaikui sukelti nepasitikėjimo, pasipriešinimo bei baimės jausmą.

Apžvelgus pagrindinius gyvenimo skyrium tipus galime manyti, kad žmonės sprendžia, kokią gyvenimo stilių pasirinkti ir kokie santykiai sieja su partneriu. Nė vienas gyvenimo tipas – gyvenimas santuokoje, gyvenimas skyrium dar susituokus bei gyvenimas neįregistravus santykių – neapsaugo žmonių nuo skyrybų. Visais atvejais, kada žmonės skiriasi, svarbiausias aspektas turi išlikti vaiko teisės ir jų apsauga. Kitaip tariant, tėvai, nutraukę santykius, privalo pasirūpinti ne tik savo gerove, bet svarbiausiu aspektu turėtų išlikti vaikai bei jų gerovė.

3. SANTUOKOS NUTRAUKIMO PRIEŽASTYS IR PADARINIAI

3.1. Šeima kaip sistema

Vienas iš svarbiausių socialinio darbo teorinių modelių yra *sistemų teorija* (cit. pagal Jančaitytę, 2010). Išskiriamos dvi sistemų teorijos formos, reikšmingos socialiniam darbui, - bendroji sistemų teorija ir ekologinė teorija (cit. pagal Jančaitytę, 2010). Sistemų teorijos idėjos į socialinį darbą atėjo iš bendrosios sistemų teorijos, kuri priklausė biologijos mokslui (autorius von Bertalanffy) ir teigė, kad visi organizmai yra sistemos, sudarytos iš posistemų (cit. pagal Jančaitytę, 2010). Taikant ekologinę sistemų teoriją socialiniame darbe yra laikomasi prielaidos, jog žmonės patys yra sistemos ir priklauso nuo įvairių sistemų, esančių aplinkoje, kurios tenkina/netenkina kiekvieno individo poreikius (cit. pagal Jančaitytę, 2010). Sisteminiu požiūriu, kiekvienas žmogus yra didesnės sistemos dalis (šėimos, bendruomenės, valstybės ir kt.), o sistemos yra individo aplinkos dalis ir veikia viena kitą (cit. pagal Jančaitytę, 2010). Vadinasi, šėimos sistema yra sudaryta iš šėimos sistemos dalių – posistemų, kurios gali turėti įtakos viena kitai.

V. Kanopienės (2008) teigia, kad šėima yra bendrija, arba grupė asmenų, kuriuos sieja santuokos, giminystės ir tėvystės / įvaikinimo ryšiai, patvirtinti įstatymų nustatyta arba socialiai pripažinta tvarka. Ši autorė nurodo, kokie požymiai parodo, jog žmonių bendrija yra šėima. A. V. Matulionis (2008) šėimą apibūdina kaip grupę žmonių, susietų giminystės, kraujo ar panašiais glaudžiais ryšiais, kurioje suaugusieji atsako už savo ar įvaikintų vaikų aprūpinimą ir auklėjimą. Šio autoriaus šėimos apibrėžimas yra platesnis, nei anksčiau pateiktas V. Kanopienės apibrėžimas, nes, A. V. Matulionis į šėimos sampratą talpina tam tikrus ryšius, kurie jungia žmonių grupes. Remiantis sistemų teorija,

kiekviena grupė priklauso viena nuo kitos (Jančaitytė, 2010). Vadinasi, šeima yra grupė žmonių, kur kiekvienas narys gali turėti įtakos kitam šeimos nariui.

J. Pivorienės (2004) teigia, kad šeimos gyvenimo kelias prasideda santuoka, o ši gali plėtotis įvairiai: būti ilgalaikė arba baigtis skyrybomis ir pan. Nuo to gali priklausyti, kaip teikti šeimai pagalbą ir kokios pagalbos konkrečiai reikia šeimai. Vienokia pagalba reikalinga šeimai, kuri bando išsaugoti savo bendrumą, kitokia - šeimai, kurią ištiko skyrybų krizė. „Tėvų skyrybos ar išsiskyrimas vaikui visada būna smarkaus nerimo šaltinis, nes griūva šeimyninė aplinka, kurioje iki tol jis augo ir prie kurios priprato“ (Reid, 2009, p. 35). Šeima kaip sistema turi savo šeimos gyvavimo istoriją. Asmuo, norintis suteikti pagalbą šeimai, turi užmegzti santykį su visa šeima, o ne su atskirais šeimos nariais, o šeimos problemos priklauso visai šeimai, o ne atskiriems jos individams. Taigi svarbu išsiaiškinti ne tik šeimos gyvenimo kelią, bet ir šeimos socialinę istoriją.

Šeima yra ypatinga tuo, kad ją sieja kartos, ji egzistuoja tam tikrą laiką, turi labai stiprių ryšių, nes jos nariai daug laiko praleido kartu, ir šeima daro labai didelę įtaką savo nariams (cit. pagal Johnson, 2003). J. Bikulčius (1996) teigia, kad šeimoje tėvai yra pirmi savo vaikų auklėtojai. Svarbus yra tiek motinos, tiek tėvo vaidmuo vaiko gyvenime, nes vaikas pasaulį pradeda pažinti per savo tėvus. Pasak A. Bleblienės (2008), šeimos laimė yra susijusi su moterimi ir priklauso nuo jos. Motina yra pati pirmoji vaiko moteris, su kuria mažylis kuria santykį ir prie jos prisiriša. Kiekvienas žmogus per savo gyvenimą užmezga daugybę jam svarbių ir labai artimų santykių, tačiau pats svarbiausias susiformuoja tarp kūdikio ir mamos, kuris tęsiasi visą vaiko gyvenimą. Remiantis ekologine sistemų teorija, kur teigiama, kad patys žmonės yra sistemos, galime daryti prielaidą, kad mama ir vaikas yra dvi atskiros posistemės, darančios įtaką viena kitai. Pirmiausia mama tenkina vaiko poreikius ir tokiu būdu veikia vaiko gyvenimą, vystymąsi. M. D. Philippe (2004) nuomone, motina išmoko meilės ir pažadina širdį bei meilės jautimumą. Vaiko sugebėjimas išreikšti jausmus ir mylėti kitus žmones taip pat priklauso nuo motinos – tai jos atsakomybė už tai, kokį vaikas išsiugdys meilės pojūtį kitiems žmonėms. Svarbu yra fizinis ir emocinis motinos arba kito žmogaus, nuolatinio globėjo buvimas (Pileckaitė – Markovienė, Nasvytienė, Bumblytė, 2004). J. Bikulčius (1996) teigia, kad besiformuojančiam vaiko požiūriui į kitus žmones lemiamą vaidmenį turi artimiausių žmonių (tėvų, seserų, senelių) pažiūra į jį patį kaip vaiką. Galime daryti prielaidą, kad vaiko asmenybės formavimui įtakos turi ir kitos šeimos posistemės – artimiausi vaikui žmonės.

Negalime pamiršti ir tėvo vaidmens vaiko gyvenime – jis taip pat daro didelę įtaką vaikui, jo tolimesniam gyvenimui. „Vaikas iš tiesių itin jautriai reaguoja į tėvų santykius, tad jei užkulisuose, taip sakant, viskas klostosi gerai, vaikas šitai įvertina pirmutinis ir linkęs pasitenkinimą išreikšti lengviau prisitaikydamas, būdamas ramesnis ir lengviau prižiūrimas“ (Winnicott, 2000, p. 106). Vadinasi, tėvas įtakos turi ne tik teigiamam psichologiniam šeimos klimato kūrimui, bet ir vaiko savijautai. Antra, tėvas reikalingas, kad teiktų motinai moralinę paramą, palaikytų jos autoritetą, kad

būtų tas žmogus, kuris įtvirtina aiškumą ir tvarką, motinos diegiamą vaiko gyvenime (Winnicott, 2000). Tai, ką mama suteikia vaikui ir šeimai, tėvas turi įtvirtinti ir palaikyti. J. Litvinienė (2002) mano, kad šeimoje, kur tėvai gerbia vienas kito autoritetą, vaikas ima gerbti kiekvieno tėvo autoritetą proporcingai. Trečia, tėvas labai reikalingas vaikui dėl savo teigiamų savybių, nes, manoma, kad jis skiriasi nuo kitų vyrų dėl savo asmeniškų savybių (Winnicott, 2000). Dėl šios priežasties tėvas turi stengtis atitikti vaiko įsivaizdavimą. Tikėtina, kad vaikas norės matyti kituose vyruose tokį žmogų, kokį matė namuose, jei tėvo pavyzdys buvo tinkamas ir pozityvus. M. D. Philippe (2004) nuomone, kaip moteris papildo vyrą, taip tėvas auklėjant vaikus papildo motiną. Iš to išeina, kad pirmoji vaiko auklėtoja vis dėlto išlieka motina, tačiau svarbus išlieka ir tėvo vaidmuo, nes jis papildo auklėjimą ir prisideda prie jo iš savo vyriškos pozicijos.

Norint padėti šeimai, reikia santykius megzti ne su pavieniais šeimos nariais, tačiau su visa šeima (cit. pagal Johnson, 2003). Darbuotojas į tokią sistemą neturi įsitraukti pats pagalbos metu ar stengtis palaikyti tik vieną šeimos narį. Labai svarbus yra kiekvieno šeimos nario įnašas į problemos sprendimą ir kiekvieno nuomonė tampa svarbi ieškant problemos sprendimo būdo. Darbuotojas taip pat turi gerbti kiekvieno šeimos nario asmenybę. Šeima kuriama remiantis dviejų žmonių įnašais, kuriuos vėliau pakoreguoja nauji šeimos nariai (vaikai) (Šeimos krizių prevencija, socialinės ir psichologinės pagalbos šeimai būdai, 2008). Taigi šeima yra sudaryta iš kelių narių. Galime analizuoti šeimos struktūrą ir skirti tokias posistemes:

1. Atskiri žmonės (vyras, žmona, vaikas).
2. Diada (vyras – žmona, tėvas - mama).
3. Vaikai.
4. Diados (vaikas – mama/tėvas) (Šeimos krizių prevencija, socialinės ir psichologinės pagalbos šeimai būdai, 2008).

Kiekvienas šeimos narys, nepriklausomai nuo to, kokią turi patirtį, kokio yra amžiaus ar lyties, yra asmenybė ir šeimai gali turėti įtakos. „Kad šeima būtų sėkminga svarbu: kiekvieno nario indėlis, tinkamas posistemių funkcionavimas, hierarchijos tarp posistemių išlaikymas, prisitaikymas prie kintančių šeimos gyvenimo sąlygų (vaiko gimimas, išėjimas iš namų)“ (Šeimos krizių prevencija, socialinės ir psichologinės pagalbos šeimai būdai, 2008, p. 21). Vadinasi, svarbu kreipti dėmesį ne tik į atskirų šeimos narių asmenybes, bet ir į šeimos posistemių veikimą ar prisitaikymą prie šeimos kintančių sąlygų. Reikia žiūrėti, kaip veikia diados – kokie santykiai yra kuriami tarp žmonos ir vyro, tarp vaiko ir tėvo bei mamos, tarp šeimoje augančių vaikų. Nuo šių išvardintų dalykų gali priklausyti ir sėkmingas ar nesėkmingas problemos sprendimas ar pagalbos priėmimas. Remiantis šeimos bruožu, kad šeimos problemos priklauso visai šeimai, reikia pasakyti, kad atsakomybė už problemą priklauso visai šeimai. Darbuotojas turėtų šeimai paaiškinti, kad iškilusi problema šeimoje parodo, kad šiuo metu šeima išgyvena krizę, kurią reikia visiems kartu išgyventi. T. Butvilo (2008) nuomone, šiuolaikinė

šeima susiduria su daugeliu krizių, apsunkinančių palankių ir emociškai tvirtų santykių su kitais žmonėmis sukūrimą. K. Miškinis (2000) teigia, kad vaikas augdamas prisitaiko prie aplinkos, nejučiomis perima daugelį savo tėvų manierų, pradeda daug kur elgtis ir galvoti, kaip ir jo tėvai bei artimieji. Vadinasi, artimieji daro didelę įtaką vaikui, todėl kreiptinas dėmesys ne tik į tėvų santykius, tačiau ir į kitų artimų žmonių bendravimą.

Apibendrinant galima pasakyti, sistemų teorijos požiūriu šeima yra suvokiama kaip grupė žmonių. Šeima turi savo šeimos istoriją, visi šeimos nariai yra labai svarbūs kaip asmenybės, o šeimos problemos priklauso ne atskiram šeimos nariui, o visai šeimai. Svarbūs yra santykiai tarp diadų – kaip bendrauja žmona su vyru, kokie santykiai kuriami tarp vaiko ir tėvų bei kaip bendrauja vaikai, augantys šeimoje. Todėl padedant tokiai šeimai, reikia į ją žiūrėti kaip į vienetą, kur visi nariai palaiko stiprius emocinius ryšius. Svarbi šeimos įtaka vaikui, kur pirmiausia tėvai padeda vaikui pažinti pasaulį.

3.2. Veiksniai, lemiantys santuokos nutraukimą

Tradicinė šeima dažniausiai yra siejama su santuoka ir vaikų auginimu. Anot A. Maslauskaitės (2005), skyrybos, šeimos irimas turi didelių bei tolimą ateitį siekiančių psichologinių ir socialinių pasekmių visiems šeimos nariams. V. Mikelėno (2009) nuomone, didelis ištuokų skaičius skatina įvairių sričių specialistus analizuoti santuokos nutraukimo priežastis.

Santuokų žlugimo priežastis aptariantys mokslininkai – G. Matulienė (1997), J. Jenkins (1997), J. Bikulčius (1996) – linkę skirti dvi priežasčių grupes: visuomenines ir individualias.

G. Matulienė (1997) pateikia tokius skyrybų priežasčių veiksnius:

Visuomeniniai veiksniai

- *Ekonominės prielaidos.* Šiuo atveju neretai užsimenama apie moterų ekonominę nepriklausomybę nuo vyrų. Kol moteris buvo visiškai priklausoma nuo vyro pinigų ir pastogės, visuomenei visai nerūpėjo, kaip ji jautėsi santuokoje. Nė kiek nemažiau porų išsiskiria dėl to, kad vyrai, būdami itin užimti darbe, nepadeda moteriai tvarkyti namų ūkį, nesirūpina vaikais, manydami, jog uždirbti pinigai kompensuoja nedalyvavimą šeimos gyvenime.
- *Šeimos funkcijų pasikeitimas.* Išsivysčiusi industrinei visuomenei, daugelį šeimos funkcijų, tokių kaip išsilavinimas, paslaugos, vaikų auklėjimas, rekreacija, sauga ir kitas, perėmė valstybė.
- *Susilpnėjusi moralė.* Kai kurie kunigai mano, kad skyrybos yra alternatyva santuokai. Kalčių atleidimo funkciją bažnyčia prisiima sau, tačiau visuomenės nariai transformuoja šią funkciją į visuomeninę.

- *Susilpnėjusi tėvų įtaka, pasirenkant partnerį.* Partnerio pasirinkimo kriterijai anksčiau buvo gana griežti. Šiandien dažniausiai vadovaujamosi vieninteliu kriterijumi – meile.
- *Skyrybų modelio priėmimas.* Kadangi išsiskyrusių šeimų didėja, didėja ir tikimybė, kad vieno iš sutuoktinių tėvai ar draugai, broliai ar seserys bus išsiskyrę. Kuo daugiau tokių išsiskyrusių porų pažįsta sutuoktiniai, tuo normaliesniu reiškiniu laiko skyrybas.
- *Istatymų liberalumas skyrybų požiūriu.* Sutuoktiniai, neturintys vaikų arba turintys ydingų įpročių – alkoholikai, narkomanai, psichiniai ligoniai – lengvai išskiriami. Vadinasi, šeimos pareigos lengvai perduodamos kažkam, dažnai niekam, nes ir visuomenė jai nepasirūpina.

Pateikti motyvai leidžia daryti prielaidą, kad visuomenėje vykstantys procesai turi įtakos ne tik moters vaidmens sustiprėjimui, šeimos funkcijų pasikeitimui, tačiau lemia ir santuokos nutraukimą. Šeimos aplinka taip pat turi įtakos sutuoktinių sprendimui nutraukti santuoką.

Skyrybų priežastimi gali tapti ir su pačiu individu susiję veiksniai. G. Matulienė (1997) juos įvardija tokus:

Individualūs veiksniai

- *Neigiamas elgesys.* Jeigu sutuoktinių neigiamas elgesys nekoreguojamas ir toliau tęsiasi, jis laikomas per mažu tarpasmeniniu atpildu už įdėtas pastangas. Tuomet porai atrodo, jog priimtinesnės yra kitokios alternatyvos – skyrybos arba kita santuoka.
- *Stoka įgūdžių įveikti konfliktus.* Krizes įveikti įmanoma, bet neigiamą elgesį reikia koreguoti, tai yra, jį paversti teigiamu. Esminė prielaida – reikia norėti tai padaryti ir nuoširdžiai to siekti.
- *Radikalūs pokyčiai.* Pats radikaliausias iš jų – pokyčiai psichikoje. Psichikoje užfiksuotas faktas, kad esi susituokęs jau nėra toks pat dalykas, kaip tai buvo iki santuokos.
- *Nuobodulys.* Jeigu sutuoktiniai gyvena uždarą gyvenimą, niekur nesilanko, nieko nekviečia į svečius, jie praranda žavesį ir vienas kitu. Toks gyvenimas sutuoktiniams tampa nuobodus ir tai sukelia įtampą, o dažnai jos neįveikus - skyrybas.
- *Nesantuokiniai ryšiai.* Kai pora praranda tarpusavio pasitikėjimą arba vienas kitam nusibosta, jie ima ieškoti alternatyvių ryšių su kažkuo kitu, kas jiems atrodo geras, žavus, naujas. Tokiu kritiniu periodu, nors skyrybos dar neįvyko, pirmenybė teikiama meilužiui. Tai silpnina sutuoktinių emocinius ryšius ir didina skyrybų tikimybę.
- *Ydos.* Skyrybas skatina per didelis alkoholio vartojimas, besaikis rūkymas, prierašumas tam tikriems organizmo stimulatoriams.
- *Savininkiški motyvai.* Pradedama manyti, kad niekas manęs nesupranta, kitas nori parodyti savo valdžią mano atžvilgiu, atsiranda nepasitenkinimas.

Toks priežasčių grupių skyrimas leidžia matyti, dėl ko dažniausiai skiriasi sutuoktiniai. Svarbu pažymėti, jog santuokos nutraukimui įtakos turi ne tik asmens elgesys, įsitikinimai, ydos, bet ir

visuomeniniai procesai. Kiekvienu skyrybų atveju priežasčių būna skirtingų, o partneriai skiriasi taip pat ne dėl tu pačių veiksnių. Vieniems santykius sužlugdo atsiradęs trečias žmogus partnerių santykiuose – vieno iš partnerių neištikimybė. Kitiems santykių nutrūkimui įtakos turi partnerio ydos.

J. Jenkins (1997)nuomone, pagrindinės skyrybų priežastys galėtų būti tokios:

- Finansiniai sunkumai,
- Bendravimo stoka,
- Draugystės, bičiulystės stoka,
- Žmogaus prigimties nepastovumas,
- Vaikai.

Iš šių išvardintų priežasčių galėtume išskirti vieną rečiau kitų autorių minima skyrybų priežastį – žmogaus prigimties nepastovumas. Jau pats žodis „nepastovus“ parodo, jog tai yra visai tai, kas laikina, nuolat kinta ir nėra nusistovėję. Dėl tos priežasties tokiam žmogui, kuris iš prigimties yra nepastovus, gali kilti problemų gyvenant šeimoje. Šeima reikalauja pastovumo, atsakingumo ir nuolatinio santykių tobulinimo bei santykių palaikymo ne tik iš sutuoktinių, bet ir iš aplinkinių. Žmogus, nelinkęs savo gyvenime vis kažko išsaugoti ir turėti pastovaus, gali susidurti su rimta problema, kai tenka išsaugoti savo šeimą, santuoką.

Norint apžvelgti skyrybų priežastis dar plačiau, reikėtų paminėti dar vieno autoriaus pateikiamus skyrybų veiksnius. J. Bikulčius (1996) skiria tris dažniausiai pasitaikančius skyrybų motyvus:

- Vienas iš dažniausių skyrybų motyvų – girtuokliavimas ir alkoholizmas. Sociologų nuomone, šį motyvą pateikia 2/3 besiskiriančių.
- Antra dažniausiai teismų bylose sutinkama priežastis – santuokinė neištikimybė.
- Trečias statistinis motyvas – skubota ir neapgalvota santuoka.

J. Bikulčiaus skiriamos pagrindinės skyrybų priežastys leidžia daryti prielaidą, kad santykių nutraukimą lemia paties žmogaus pasirinkimas ir nesugebėjimas valdyti savęs įvairiose situacijose. Autoriai (Bikulčiaus, Matulienė, Jenkins) skiria panašias santuokos nutraukimo priežastis. G. Matulienė ir J. Jenkins atkreipia dėmesį, jog skyrybos įvyksta dėl ekonominių, finansinių sunkumų šeimoje, o J. Bikulčius apie tai nekalba. Apie materialines problemas ir neištikimybę kalba G. Matulienė ir J. Bikulčius. Jų nuomone, didelę įtaką skyryboms turi šeimos materialinė padėtis bei vieno iš sutuoktinių moralinių normų nepaisymas ar jų atsisakymas. G. Matulienės, J. Jenkins, J. Bikulčiaus nuomone, sutuoktiniai skyrybas pradeda išgyventi tuomet, kai pajaučia neigiamą sutuoktinio elgesį, bičiulystės stoką bei šeimoje prasideda problemos dėl alkoholio vartojimo. G. Matulienė į skyrybų priežastis žiūri plačiau nei minėti autoriai, nes autorė dar skiria visuomeninius veiksnius.

Kitokį skyrybų priežasčių požiūrį atskleidžia K. Miškinis (2000) - viena pagrindinių skyrybų gausėjimo priežasčių yra nepakankamas jaunuolių rengimas šeimos gyvenimui. Už tokį jaunuolių

rengimą pirmiausia atsako tėvai. Galima sutikti su šia autoriaus mintimi, nes, kaip žinoma, kiekvienas vaikas, augdamas šeimoje, įgauna supratimą, požiūrį į pasaulį, gyvenimą, jame vykstančius procesus ir įvykius. Kitaip tariant, labai svarbų vaidmenį šeimoje vaidina vaiko socializacija. T. Butvilo (2004, p. 11) nuomone, „socializacija – jau vaikystėje prasidedantis ir visą gyvenimą trunkantis procesas, kurio metu asmuo tampa visuomenės nariu, perima jos normas, papročius, įstatymus bei gyvenimo būdą“. Tėvai turėtų pasidomėti, kaip reikia paruošti savo vaikus šeiminiam gyvenimui. Mokykla gali turėti taip pat didelę įtaką jaunuolių sampratai apie pareigas būsimoje šeimoje. Tikslinga vaikus jau mokykloje mokyti to, kaip būti gerais ir atsakingais tėvais, kokiais broūžais turi pasižymėti asmuo, tapsiantis tėvu ar kokiais broūžais turi pasižymėti vyras jau būdamas tėvu.

Santuokos nutraukimą gali lemti tiek asmens individualios savybės, tiek visuomenėje vykstantys pasikeitimai. Autoriai, nagrinėjantys santuokos nutraukimo priežastis, skiria panašias skyrybų priežasčių grupes.

3.3. Santuokos nutraukimo pasekmės vaikui

Neabejojama, kad tėvų santuokos nutraukimas turi įtakos šeimoje augantiems vaikams. Norėdami suprasti, kokią įtaką tai gali padaryti vaikui, pirmiausia turime suprasti, kas yra vaikas, kuo jie yra išskirtinė visuomenės grupė, kokie yra vaiko poreikiai bei kaip suvokiame, kas yra vaiko interesai. Reikėtų taip pat išsiaiškinti, kuo skiriasi vaiko poreikiai bei vaiko interesai.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos pačiame pirmame straipsnyje nusakoma, kas yra vaikas: vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau (Žin., 1995, Nr. 60-1501). Šiame straipsnyje nusakomas tik žmogaus amžius, tačiau neapibrėžiami kiti vaiką apibūdinantys požymiai. J. Žukauskienė ir A. Širinskienė (2007) teigia, kad socialine prasme vaikas yra asmuo, turintis tam tikrus socialinius ryšius su savo tėvais. Šiame apibrėžime atsiranda ryšio sąvoka, kuri yra labai svarbi kalbant apie vaiką ir tėvus. Svarbu, kad tarp vaiko ir tėvų būtų stiprus emocinis ryšys, toks ryšys yra unikalus. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme pateikiamas labai panašus vaiko apibrėžimas, kur pagrindinis akcentas vėl išlieka žmogaus amžius (Žin., 1996, Nr. 33-807). Dabartinis Lietuvių kalbos žodynas (2000) sąvoką „vaikas“ apibrėžia: 1) sūnus ar duktė savo tėvams; 2) berniukas ar mergaitė; 3) žmogus, turintis kurios nors aplinkos ar kurio amžiaus broūžų. Toks apibrėžimas suteikia platesnį požiūrį į vaiką, tačiau taip pat išlieka nuoroda į amžių. Galime daryti prielaidą, kad vaiką nuo suaugusio žmogaus skiria pagrindinis požymis - amžius.

Vaikai – tokia grupė, kurie pagal savo amžių dar nėra subrendę, tačiau jie taip pat turi poreikių. Vaiko poreikius galima suprasti kaip vaiko gyvenimui, vystymuisi reikalingas būtinas sąlygas, jo teises į gyvenimą, saugią gyvenamąją aplinką, bendravimą ir pan. (Žin., 1996, Nr. 33-807). Galima sakyti,

jog vaiko poreikiai yra persipynę su vaiko teisėmis, kurias įgyvendinus, bus įgyvendinti ir vaiko poreikiai. Atitinkamuose Konvencijos straipsniuose aiškiai nurodoma, kaip su vaiku reikėtų ir nereikėtų elgtis, bei pateikiami galimi apribojimai (Žin., 1996, Nr. 33-807). B. Kairienė ir L. Jekaitytė (2010) teigia, kad nėra teisės aktų, apibrėžiančių kriterijus, kuriais remiantis galima būtų nustatyti, kas konkrečiam asmeniui yra geriausia šiuo metu ir ateityje. Vadinasi, būtina žiūrėti į konkrečią vaiko situaciją ir spręsti, kokios sąlygos atitinka geriausius vaiko interesus konkrečioje situacijoje.

Vaiko poreikius bei interesus galėtume tapatinti su D. Beresnevičienės (2003) skiriamais vaiko vystymosi lygiais – psichologiniu, fiziniu ir socialiniu. A. Maslauskaitė (2005) teigia, kad psichologai skyrybas priskiria prie vieno iš rimčiausių stresorių suaugusio žmogaus gyvenime, tačiau skaudžiausiai ir labiausiai jos paliečia vaikus. Sutinkama, kad skyrybos yra vienas pagrindinių psichologinių stresorių, veikiančių tiek besiskiriančius tėvus, tiek ir vaikus. Santuokos nutraukimas – tiek stresinis, tiek trauminis įvykis šeimoje, kada šeimos nariai jaučiasi sutrikę, nesaugūs. J. Bikulčiaus (1996) teigia, kad tėvo ar motinos pasitraukimas iš šeimos turi daugiau neigiamos įtakos jo sveikatai, negu vieno iš tėvų mirtis. Tėvams išsiskyrus vaiko psichikoje prasideda negrįžtamas procesas – savo vertės sumažėjimas (Bikulčius, 1996). Anot I. Leliūgienės (1997), netektis turi neigiamos įtakos savigarbai, kuri visada išlieka trapi ir visuomet pažeidžiama. Galima daryti prielaidą, kad tokia situacija, kada atsiranda grėsmė vaiko savivertės formavimuisi, neatitinka geriausių vaiko interesų – nesudaromos vaikui tinkamos sąlygos asmenybės vystymuisi. Laimė, kad pavieniai kritiniai ar trauminiai išgyvenimai dažniausiai nedaro didelės įtakos bendrai asmenybės raidai (Černius, 2006). Nuo vaiko asmens savivertės priklauso, kaip vaikas sugebės kurti, užmegzti santykius suaugęs, kaip save pateiks kitiems ir kaip norės matyti kitus

B. Kairienė, L. Jekaitytė (2010) teigia, kad santuokos nutraukimas dažniausiai prieštarauja vaiko interesui augti geriausiai jo augimo ir vystymo sąlygas atitinkančioje aplinkoje - savo tėvų šeimoje. Ir nors įstatymai numato, kad santuokos nutraukimo metu turi būti išspręsti vaiko gyvenamosios vietos ir jo išlaikymo klausimai, tačiau tai veikia valstybės pastangos užtikrinti minimalius vaiko egzistavimo poreikius - busto ir lėšų pragyvenimui - , bet neužtikrina ryšių tarp vaiko ir tėvo (motinos) išsaugojimo (Kairienė, Jekaitytė, 2010). Pasitraukus vienam iš tėvų, jo arba jos įtaka sumažėja, ir tai vaikams sukelia emocinį perversmą (Laz, 2004). Baimė vaikui netekti antrojo tėvo, kuris liko gyventi su vaiku, gali pastarąjį priversti labiau prisirišti prie likusio tėvo ar mamos. Po skyrybų gali būti pastebimas vaiko kaltės ir pažeminimo jausmas, pyktis, pagieža vienam iš tėvų arba abiem tėvams. Natūralu, kad vaikas gali pradėti pykti ant to tėvo, kuris palieka šeimą, nes pastarojo išėjimas vaikui sukelia nerimą, baimę, sutrikimą, jausmų sumaištį. Svarbu nepamiršti šeimą paliekančiam tėvui ar motinai įgyvendinti vaiko teisių, susijusių su šeima - į bendravimą su abiem tėvais, į abiejų tėvų globojimą, auklėjimą, išlaikymą ir pan.

D. W. Winnicott (2000) nuomone, labai svarbu žiūrėti į vaiką kaip į žmogų, kuris nuo pat pradžių turi visus intensyvius žmogui būdingus jausmus, nors jo ryšys su pasauliu dar tik prasideda. Vadinasi, svarbu yra kreipti dėmesį į vaiko nuomonę. K. Miškinis (2003) teigia, jog slogi šeimos atmosfera traumuoja psichiką, todėl vaikai lėčiau bręsta. Pavyzdžiui, berniukai, išaugę be tėvo arba šeimose, kur visa „valdžia“ priklauso motinai, būna nevyriški: pernelyg nuolaidūs, klusnūs, ne tokie aktyvūs arba pernelyg agresyvūs, isteriški. Galime matyti, kad yra pažeidžiama vaiko teisė į sveiką augimą ir vystymąsi. Vaiko asmenybės vystymasis ne tik labai priklauso nuo tėvų, bet ir sudaro pačią reikšmingiausią vaiko aplinkos dalį (Pikūnas, Palujanskienė, 2000). Yra manoma, kad vaikai, kurie yra patyrę tėvų skyrybas, sunkiau prisitaiko visuomenėje, jiems sunkiau sukurti stabilias šeimas subrendus. G. Skujienės ir A. Steponavičienės (2007) teigia, kad tėvo ir motinos nedarnios santuokos pavyzdys prisideda prie to, kaip suaugęs vaikas suvokia savo pareigas būsimai šeimai. Galime daryti prielaidą, kad vaiko šeimoje vykstantys procesai turi įtakos ne tik vaiko asmenybės, bet ir jo sampratos apie šeimą, formavimui.

Vaiko elgesys su broliais ir seserimis priklauso nuo to, kaip tėvai bendrauja su pačiu vaiku (Gliokler, 2003). Suaugęs žmogus dažnai prisimena savo vaikystę ir patirtus išgyvenimus, todėl neigiamų emocijų prisiminimas gali būti agresijos ar destruktivos elgsenos priežastis. Vaikas turi augti saugioje aplinkoje visomis prasmėmis – saugioje ir fiziškai, ir emociškai. Tai įtvirtinta ir Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje, kurioje teigiama, kad vaikui turi būti užtikrinama teisė ir galimybė augti saugioje aplinkoje (Žin., 2003-05-30, Nr. 52-2316). R. M. Berns (2009) teigia, kad skyrybų smūgio vaikui stiprumas priklauso nuo jo lyties. Tyrimai rodo, kad berniukus skyrybos paveikia stipriau. Galime daryti prielaidą, kad skyrybų pasekmės šeimoje augantiems berniukams gali turėti didesnę neigiamą įtaką, negu šeimoje augančioms mergaitėms. A. Kurienė, R. V. Pivorienė (2000) teigia, kad ikimokyklinio amžiaus vaikai būna pasimėtę, jie nesupranta, kas iš tikrųjų vyksta. Septynmetis gali pravirkti paklaustas ir atvirai pasipasakos mokytojui (Kurienė, Pivorienė, 2000). Dešimtmetis atvirai liūdės, jiems būdingos dažnos psichosmatinės reakcijos, tokios kaip pilvo, galvos skausmai, pykinimas (Kurienė, Pivorienė, 2000). Penkiolikmetis greičiau bus piktas, užsidaręs ir vengs bet kokių klausinėjimų (Kurienė, Pivorienė, 2000). Galime daryti prielaidą, kad skirtingo amžiaus vaikai į tėvų skyrybas reaguoja panašiai – liūdi, pyksta, ilgisi, gėdisi, jaučiasi kalti ar nusivylę, bet elgiasi skirtingai.

Neabejojama, kad santuokos nutraukimo atveju reikalinga pagalba visiems toje situacijoje esantiems žmonėms. Manoma, kad nepaisant, kokios pagalbos reikia tėvams, pagalba turi remtis tėvystės įgūdžių gerinimu (Stark, Bamford, Mouravieff – Apostol, 2008). Vadinasi, besiskiriantiems svarbu suteikti ne tik labiausiai reikalingą pagalbą skyrybų metu, bet ir stiprinti tėvystės įgūdžius. Lygiai taip pat ir vaikams reikalinga specialistų pagalba suvokiant, kad ne jie yra kalti dėl nutrūkusių

tėvų santykių (Stark, Bamford, Mouravieff – Apostol, 2008). Galima manyti, kad vaikai yra linke kaltinti save dėl tėvų skyrybų, todėl jiems būtina suteikti pagalbą.

Apibendrinant, galime sakyti, kad vaikai skyrybų metu nukenčia labiausiai ir jiems pasekmės yra sunkiausios. Skyrybos pažeidžia ne tik vaiko psichologinę savijautą, bet ir turi neigiamos įtakos vaiko vystymuisi, psichikai, brendimui, jo elgesiui su aplinkiniais. Skyrybų pasekmės turi skirtingą poveikį mergaitėms ir berniukams. Skyrybų pasekmės įtakos turi ne tik besiskiriančiųjų, bet ir jų vaikų savijautai. Skyrybos vaikams sukelia bene rimčiausias pasekmes.

4. TĖVŲ VALDŽIOS ĮGYVENDINIMO YPATUMAI TĖVAMS NUTRAUKUS SANTUOKĄ

4.1. Tyrimo metodika

Tyrimo tipas: kokybinio tyrimo tipas.

Kokybinio tyrimo pasirinkimas: kokybinis tyrimas padėjo lengviau atskleisti nagrinėjamą temą, nes atliekant interviu buvo galimybė plačiau įsigilinti į tyrimo dalyvio patirtį, jo išgyvenimus konkrečioje situacijoje. Kokybinis tyrimas padeda į kiekvieno žmogaus situaciją pažiūrėti visapusiškai.

Kokybinio tyrimo tipas leidžia atskleisti gilesnius informantų išgyvenimus, patirtis. Nors socialinė tikrovė egzistuoja realiai, žmonės ją suvokia ir priima skirtingai, nes patys yra skirtingi. Kiekvienas socialinio vyksmo dalyvis kuria savitą prasmų pasaulį, kurį ir gali pažinti tyrėjas (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Šiuo tyrimu buvo tiriamos tyrimo dalyvių patirtys, išgyvenimai santuokos nutraukimo atveju. Tai suteikė galimybę interpretuoti gautus duomenis tokiomis prasmėmis, kurias suteikė informantai, suprasti jų patirtis ir išgyvenimus konkrečiose gyvenimiškose situacijose.

Kokybiniu tyrimu siekiama ne verifikuoti jau suformuluotus teiginius apie socialinę tikrovę, tai yra patikrinti jų teisingumą, o atlikti mokslinę žvalgybą – aprašyti pasirinktą pažinimo objektą (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Kokybinis tyrimas leidžia sužinoti ne tik individualią tiriamojo patirtį ir išgyvenimus, bet taip pat galima stebėti tiriamojo neverbalinę kalbą, reakcijas, gestus, nuotaikas. Tai leidžia giliau ir tiksliau suprasti tyrimo objektą. Tyrimo metu svarbus yra ir tyrimą atliekantis žmogus: jis turi būti empatiškas, objektyvus, turėti stebėjimo įgūdžių.

Tyrimo dalyviai – žmonės, turintys vaikų, tačiau su partneriais nutraukę santuoką. Informantai buvo atrenkami pagal „sniego gniūžtės“ atrankos tipą. Su kiekvienu informantu dėl interviu buvo susitarta individualiai telefonu. Tyrime dalyvavo 9 išsituokusios moterys, kurios gyvena su vaiku, ir 2 išsituokę vyrai, negyvenantys su vaikais. Informacija buvo renkama tol, kol pradėjo mažėti gaunamų duomenų informatyvumas, kol duomenys ėmė kartotis.

Atrankos kriterijai. Tyrime dalyvavo žmonės, kurie:

- Yra nutraukę santuoką ir turi bendrų vaikų.
- Gyvena dabar išsituokę ir nesukūrę naujos partnerystės.

Atrankos būdo privalumai ir trūkumai. Privalumai – kiekvienas tyrime jau dalyvaujantis informantas gali tyrėjui pasiūlyti tyrimo vertus vienetus, supažindinti jį ir į tyrimą įtraukti kitų informantų, kurie priklauso gana ribotai, bet savitos ir turiningos informacijos turinčiai populiacijai, kurią pačiam tyrėjui sudėtinga pasiekti ir apie kurią tyrėjas turi mažai informacijos arba visiškai neturi (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008).

Etiniai tyrimo klausimai. Tiriamieji buvo supažindinami su tyrimo tema, tikslu, tyrimo duomenų panaudojimu ir naudingumu. Su jais buvo tariamasi dėl susitikimo laiko, atsakoma į tiriamųjų pateikiamus klausimus. Tyrimo dalyviai buvo informuojami, kaip jie buvo atrinkti dalyvauti tyrime. Tyrime respondantai dalyvavo savo noru, nebuvo verčiami to daryti. Informantai nebuvo įkalbinėjami kalbėti įrašinėjant, jei to nepageidavo. Tyrimo dalyviai buvo supažindinami su tyrimo konfidencialumu, kad duomenys bus naudojami tik magistrinio baigiamojo darbo rašymui bei duomenų analizei ir pristatymui. Tyrimo dalyvių vardai nėra naudojami, kiekvienam informantui skirtas skaičius arba raidė, interviu tiksli vieta neminima, siekiant išlaikyti konfidencialumą. Pokalbio pradžioje buvo skiriama laiko kontakto užmezgimui.

Tyrimo laikas. Tyrimas buvo atliekamas nuo 2010 metų spalio 1 dienos iki spalio 29 dienos.

Tyrimo vieta. Interviu vyko toje vietoje, kur norėjo informantai – dauguma interviu vyko informanto namuose.

Duomenų metodas: duomenų rinkimo metodas (tyrimo instrumentas): *kryptingasis (iš dalies struktūruotas) interviu* priimtinausias atliekant kokybinius tyrimus. Buvo naudojamas iš dalies struktūruotas interviu, nes tyrimu buvo siekiama atskleisti tyrimo dalyvių patirtį, jausmus, supratimą konkretaus aspekto atžvilgiu.

Tyrėjas iš anksto numato temas ar problemas, kurias aptars interviu metu, bet „neprisiriša“ prie klausimų tvarkos ar numatytų pasakyti žodžių, laisvai juos keičia vietomis, užduoda papildomų klausimų. Pagrindinis privalumas: interviu gaunama išsamesnių, susistemintų duomenų, lyginant su neformaliuoju interviu, o pats interviu lieka neformalus, vyksta pokalbio forma (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008).

Duomenų analizės metodas: *turinio analizės metodas.* Kokybinė turinio analizė palengvina konteksto prasmės tekste suvokimą per iškylančias temas, o kodavimo procedūrų (kategorijų / subkategorijų) kartojimas produkuoja atskiras temas, kokybinėje turinio analizėje konceptai išskyla iš atsakymų į tiriamųjų interpretacijas ir vertinimus (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Kokybinė turinio analizė siekia apibūdinti veiksmus, interakciją, motyvaciją, sampratas konkrečiame kontekste, remiantis interpretacija (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Analizuojant turimus duomenis, buvo

remiamasi V. Žydžiūnaitės pateiktais 4 žingsniais, kurie teigia, kad turinio analizės tikslas – diagnozuoti:

- kaip fenomeną suvokia tiriamasis, perteikdamas savo patirtį pagal tyrėjo klausimus,
- kokie skirtumai tarp teorinio tiriamo fenomeno apibūdinimo ir jo raiškos socialinėje realybėje,
- kokie informanto mąstymo, supratimo būdai atsiskleidžia, jam kalbant apie tiriamą fenomeną,
- kokios egzistuoja galimybės ir ribotumai įgytas žinias, įgūdžius bei gebėjimus pritaikant veikloje ar socialinėje realybėje (cit. pagal Bitiną, Rupšienę, Žydžiūnaitę, 2008).

Kategorijų apibūdinimai sudaryti iš konkrečių tyrimo metu užduotų klausimų, o subkategorijos išskirstytos tuomet, kai jau buvo gauti atsakymai iš informantų. Susumavus informantų atsakymus, buvo galima matyti, kad nė vienas informantas nepateikė neapibrėžtų atsakymų – visi pateikti klausimai buvo atsakyti ir interpretuoti pačių informantų.

Duomenų fiksavimas. Interviu duomenys buvo fiksuojami diktofonu. Interviu vidutiniškai truko 25 – 35 minutes, nes ilgiau informantai kalbėti nepanoro, atsakymai buvo pakankamai trumpi. Interviu pradžioje buvo susipažįstama su informantu, užmezgamas kontaktas, informantui pasakomas tyrimo tikslas, supažindinama su interviu klausimais bei tyrimo eiga. Prieš interviu kiekvienam informantui dieną ar kelios dienos prieš interviu buvo nusiųsti interviu klausimai (žr. *1 priedas*) elektroniniu paštu, kad galėtų susipažinti su klausimais.

Tyrimo dalyvavo 11 žmonių, iš kurių buvo 9 moterys ir 2 vyrai. Informantų vardai nėra minimi – kiekvienam iš jų yra priskirta raidė arba skaičius: moterims yra priskirtos raidės, vyrams – skaičiai. Toks suskirstymas padarytas tam, kad būtų aiškiau tyrėjui.

Tyrimo metu su tyrimo dalyviais buvo kalbama apie tai, kaip jie rūpinasi vaikais, auklėja juos bei finansiškai išlaiko, kai yra nutraukę santuoką ir gyvena atskirai. Buvo kalbinami 9 asmenys, kurie po santuokos nutraukimo gyvena su vaiku, o buvęs sutuoktinis yra gyvenantis atskirai, ir 2 asmenys, kurie po skyrybų su vaikais negyvena. Kiekvieno interviu metu buvo bandoma išsiaiškinti, kaip sutuoktiniai pasidalina atsakomybę už vaikų auklėjimą, išlaikymą ir kitus svarbius klausimus, susijusius su vaiku, po skyrybų. Atlikus tyrimą, buvo sudarytos kategorijos ir subkategorijos, kurios paeiliui ir bus aptariamos. Kategorijų, subkategorijų ir teiginių pavyzdžių lentelė pateikiama 2 priede (žr. *2 priedas*).

4.2. Tėvų valdžios įgyvendinimo ypatumų tėvams nutraukus santuoką tyrimas

Tėvų teisė bendrauti su vaiku. Kiekvienas tėvas turi teisę bendrauti su savo vaikais, taip pat kaip ir kiekvienas vaikas turi tokią pačią teisę – bendrauti su savo tėvais. Problemų iškyla tada, kai šeimoje išgyvenama krizė, o krizės pabaiga yra santuokos nutraukimas – tėvai išsiskiria ir šeima pakeičia savo sudėtį. Tokiu atveju gali iškilti problema – kaip suderinti viską taip, kad neliktų nuskriaustas vaikas. Neigiamos emocijos užpuola ne tik vaikus, bet ir pačius suaugusius. Tyrimo dalyvavę informantai

kalbėjo dažniausiai apie išėjusio tėvo bendravimą su vaiku po skyrybų. Išryškėjo bendravimo su vaiku **dažnumo** aspektas, kurį paminėjo ne vienas tyrimo dalyvis. Paaiškėjo, jog tėvai, kurie yra palikę šeimą, su vaikais bendrauja nelabai dažnai.

„Buves sutuoktinis, vaiko tėvas, su vaikais bendrauja labai formaliai – kas dvi savaites, kaip teismas yra nustatęs. Daugiau jokio noro nereikia ir neprašo, nesitaria, kad su vaikais būtų galima matytis dažniau“. [B]

„Tėvas kartais ateina pas juos, pas save niekada nesikviečia, todėl matosi mano namuose.“ [F]

„Jie susitinka maždaug kartą per dvi savaites, kartais per mėnesį“. [H]

Tyrimo dalyvių atsakymai sutampa teorinėje dalyje pateiktu teiginiu, jog dalis išsiskyrusių vyrų mažiau domisi savo vaikais, o trečdalis jų visai nesirūpina savo paliktais vaikais (Bikulčius, 1996). Dar vienas faktas yra tas, kad būna tokių atvejų, jog tėvas, kuris palieka šeimą po skyrybų, iš pradžių su vaikais bendrauja, bando palaikyti bent minimalų ryšį, o vėliau bendravimas ne tik retėja, bet ir nutrūksta.

„Pirmus kelerius metus per savaitę susitikdavo su dukra kartą per savaitę, kartais dažniau, kartais atostogaudavo kartu su dukra. Vėliau bendravimas retėjo, pastaraisiais metais nebendrauja su dukra visiškai tėvas.“ [D]

Sunku paaiškinti, kodėl taip atsitinka, tačiau būtų galima manyti, jog tėvai, atitrūkę nuo savo šeimos, įsisuka į kitus darbus ir pamiršta tai, jog reikia skirti vaikui dėmesio. Kita numanoma priežastis galėtų būti ta, jog išėjęs sutuoktinis sukuria naują šeimą ir nebeturi laiko buvusiai šeimai – savo vaikams. Tėvo dėmesio vaikui ir bendravimo su vaiku stoka rodo, kad tėvas neįgyvendina vaiko teisės bendrauti su abiem tėvais. Dar daugiau – tėvas nesinaudoja savo teise bendrauti su vaiku po santuokos nutraukimo.

Tyrimo metu paaiškėjo, jog vaikų ir tėvo bendravimui neigiamos įtakos turi tėvo nauja gyvenimo partnerė.

„Sutuoktinis bendrauja labai retai, gyvena kitame mieste, jam nereikia vaikų, nes vengia mokėti alimentus, yra priklausomas nuo alkoholio. Gyvena pas sugyventinę, ten vaikai negali nuvykti, nes ji neleidžia“. [A]

Iš pateikto informanto atsakymo aiškėja, kad vaiko teisės į bendravimą su tėvu įgyvendinimui įtakos turi ne tik žalingi įpročiai, atsakomybės stoka, bet ir santykis su nauja moterimi.

Dviejų dalyvių pokalbio metu išryškėjo **jausmų** tėvui aspektas. Moterys kalbėjo apie vaiko jausmus tėvui po skyrybų. Tie jausmai vienu atveju buvo neigiami, kitu – teigiami.

„Su dukra bendravimas po skyrybų tapo šaltas, susitikimai reti, dažniausiai tėvo iniciatyva. Su sūnumi bendravimas yra gana nuoširdus, atviras“. [C]

„Pastaruoju metu nei tėvas su dukrom ir sūnum, nei vaikai su tėvu nebendrauja, nes jaučia vaikai jam neapykantą, nuoskaudas iš vaikystės.“ [I]

Iš pateiktų pasisakymų galime matyti, jog dukros išėjusiems tėvams jaučia neigiamos jausmus, o sūnus su tėvu palaiko atvirus, nuoširdžius santykius. R. M. Berns (2009) teigia, kad skyrybų smūgio vaikui stiprumas priklauso nuo jo lyties - berniukus skyrybos paveikia stipriau. Informantų

atsakymuose atsispindi tiek mergaičių, tiek berniukų jausmai tėvui. Vadinasi, tyrimas atskleidžia, jog skyrybos gali paveikti vienodai tiek berniukus, tiek mergaites. Žinoma, kiekvienu atveju poveikis yra skirtingas, tačiau tyrimo duomenys atskleidžia vienodą santuokos nutraukimo poveikį vaikams – tai parodo vaikų ryšio nebuvimas su tėvu po tėvų skyrybų. Tyrimas parodo ne tik tai, kad vaikai nebendrauja su tėvais ar tėvas su vaikais. Yra atvejų, kada bendravimas su tėvu teisė yra įgyvendinama. Kartais bendravimas būna net labai nuoširdus ir, pasak tyrimo dalyvių, dažnas.

Tyrimo metu buvo kalbama ir apie tai, kaip tėvas su vaikais bendrauja – kaip kartu leidžia laiką. Laiko leidimo **pobūdis** yra svarbus kalbant apie vaiko ir tėvo bendravimo kokybę. Kiekvienu atveju kokybė gali būti suprantama ir vertinama skirtingai. Vieni tėvai su vaikais leidžia laiką pas savo mamas – vaikų močiutes, kiti – užsiiminėja bendru sportu ar veikla.

„Aš nuvežu vaikus pas močiutę – buvusią anytą – bet ten tėvas būna labai retai, tai jei būna jis, pakalbina vaikus – taip ir vyksta viskas.“ [A]

„Su sūnum tėvas turi bendrą pomėgį – automobilių, kartingų sportą. Vykimą į varžybas organizuoja taipogi tai vienas, tai kitas. Sūnus jau didelis, todėl labai savarankiškas.“ [C]

„Dažniausiai vaikai važiuoja aplankyti tėčio, nes buvęs sutuoktinis gyvena su senyvo amžiaus mama kaime, todėl nelabai gali ją palikti. Bet buvęs sutuoktinis dažnai (kasdien arba kas antrą dieną) su vaikais pasikalba telefonu. Kai mes su vyru išsituokėme, vaikai buvo dar visai maži, tai tuomet vaikai gyveno su manimi, ir tėtis tuomet atvažiuodavo vaikų aplankyti, dažnai leisdavo atostogas pas tėtį ir močiutę“ [H]

Tikėtina, kad laiko praleidimas turėtų būti svarbus tiek vaikui, tiek tėvui. Kiekvienam vaikui, nepriklausomai nuo jo lyties, yra reikalingas tėvas. Svarbu, kad po tėvų skyrybų vaikas pajustų kuo įmanoma mažiau pasikeitimų – kad su vaiku būtų bendraujama taip pat, kaip tai vyko gyvenant šeimoje, nesvarbu, kad vieta ir laikas jau kiti. Vadinasi, tėvai, nutraukę santuoką, turi vaikui užtikrinti tinkamą jo vystymuisi aplinką bei sąlygas. Bendravimas su vaiku neturi būti grįstas prievarta ir bendravimu „dėl akių“.

Interviu metu buvo kalbama apie **iniciatyvą** – kas nori bendravimo: ar vaikas, ar tėvas.

„Po skyrybų tėvas skambindavo vaikams telefonu, neretai būdavo išgėręs. Daugiausia skambindavo per šventes, manau, kad norėdavo pasveikinti su šventėmis, paklausti, kaip sekasi. Skambindavo ir per gimtadienius, bet mergaitės nekeldavo ragelio, o jei matydavo, kad nežinomas numeris skambina, pakeldavo, išgirdusios tėvo balsą, iš karto padėdavo ragelį.“ [I]

„Bendrauja tai tėvo iniciatyva, nors tiek džiaugiuosi, nes vaikai tai neprašo manęs, kad atvažiuotų tėvas pas juos.“ [B]

„O bendrauju su vaikais tik mano (tėvo) noru. Motina savo iniciatyvą parodo tik tada, kai jai tas naudinga, o šiaip po skyrybų vaikai turėtų gyventi su ja, bet ji vaikus atidavė auginti savo mamai, pati gyvena Kaune ir, kaip suprantu, mažai, kada su jais susitinka.“ [2]

Iš informantų pasisakymų galime teigti, jog bendravimo iniciatyvą rodo tai viena, tai kita pusė. Dažniau, kaip matyti iš interviu, norą pirmiausia parodo tėvas. Vadinasi, galime teigti, jog po santuokos nutraukimo ne visi tėvai įgyvendina vaiko teisę į bendravimą.

Pateikiamas vienas atvejis ([A]), kada vaikas nerodo noro bendrauti su tėvu, tačiau matome kodėl – vaikas tėvo bijo. Neaiškios baimės priežastys bei tėvo noras bendrauti su vaiku. Akivaizdu, kad kai kuriais atvejais ir vaikai neturi noro bendrauti su tėvu bei nerodo iniciatyvos palaikyti ryšio su juo. Galime daryti prielaidą, kad po tėvų skyrybų ne visi vaikai nori įgyvendinti savo bendravimo su tėvu teisę.

„Vaikai nerodo noro susitikti su tėvu, jo bijo“. [A]

Tėvai, bendraudami su vaikais, turėtų leisti vaikui pasirinkti: ar vaikas nori susitikti, kada nori susitikti, ką vaikas nori veikti susitikimo metu. Bendravimas su tėvu, kitaip sakant vaiko ir tėvo teisė bendrauti vienam su kitu, turi būti grįsta abipusiu noru. Tyrimo dalyviai, kalbėdami apie **sprendimų priėmimą** ir **vaiko nuomonę**, sprendžiant susitikimo su tėvu klausimus, parodo esamą situaciją.

„Kai jau bendrauja su vaikais, tai viską nusprendžia pats. Jis nusprendžia pats, nepriklausomai nuo to, nori vaikai to, ar ne, nekreipia dėmesio į vaikų norus ar nuomones. Na, kaip, bendrą laiką su vaikais leidžia kartu kas tas dvi savaites, bet viską derina pats, tik paskambina man ir pasako, kad tada ir tada atvažiuosiu pasiimti vaikų.“ [B]

„Sprendžia vaikas dėl bendravimo su tėvu, o pastarasis tam ir nesipriešina, matyt, tiek to noro ir teturi. Dukra bando suderinti tiek su manimi, tiek su tėčiu dėl savo bendravimo su juo.“ [D]

„Dažniausiai aš paskambinu vaikams ir paklausiu, ar norit, kad pasiimčiau. Būna, jog sako, kad nenori, nes žinau, kad motina taip juos nuteikia.“ [2]

„Viskas turi būti taip, kaip jis nori, nieko jis nepaiso. Aš negaliu uždrausti jam matytis su vaikais ir bendrauti, todėl nesipriešinu ir aš. Jis nepaiso kitų nuomonės, jei būna ne taip, kaip jis nori, tada pyksta.“ [B]

[B] dalyvės mintis atskleidžia, jog vaiko teisės į bendravimą įgyvendinimui nesitarus su vaikais. Reiškia, jog vaiko teisė bendrauti su tėvu yra įgyvendinama, tačiau nėra atsižvelgiama į vaiko nuomonę. [2] tyrimo dalyvio pasisakymas parodo jo nuomonę apie buvusios sutuoktinės įtaką vaikui. Tėvas, skambindamas vaikui ir klausdamas, ar vaikas nori susitikti, paiso vaiko nuomonės ir suteikia galimybę apsispręsti ir pasirinkti, kaip pats vaikas nori elgtis. Tiek suaugusieji, tiek vaikai turi savo nuomonę ir turi teisę ją laisvai reikšti. Kalbant apie tėvo ir vaiko bendravimą, mums svarbu yra analizuoti, ar paisoma vaiko nuomonės. Tik pats vaikas gali žinoti, kaip ir ką jis jaučia.

„Tėvas atsižvelgia į sūnaus nuomonę, planuoja su juo bendrą laiką.“ [C]

„Žinoma, jei dukra nori važiuoti pas tėvą, tada žiūri į jos norus, nes būna, jog mergaitė sako, kad nevažiuos pas tėvą. Paisom abu jos norų. Aš niekada neskatinu ir nedraudžiu bendrauti su buvusiu sutuoktiniu.“ [D]

Tikėtina, kad vaiko nuomonės išreiškimas turi įtakos vaiko ir tėvo bendravimui. Jeigu vaikas gali jaustis laisvas, saugus, pasitikintis, tai ir bendravimas gali būti šiltesnis, atviresnis bei nuoširdesnis. Tėvas turi užtikrinti galimybę vaikui pasisakyti, ko jis nori, o ko nenori. Įgyvendinat teisę bendrauti su

vaiku, svarbu ne tik su vaiku susitikti ir kalbėti, tačiau taip pat labai svarbu, kaip vaikas jaučiasi tame bendravime ir bendravimo kūrime. Tikėtina, jog atsižvelgimas į vaiko nuomonę ir norus gali paskatinti vaiką dažniau susitikti su tėvu ar bent rodyti iniciatyvą, jei tėvas to nedaro. Svarbu yra tai, ar vaiko nuomonė nėra paveikta to tėvo, su kuriuo gyvena vaikas, nagrinėjamu atveju – mamos. Taip pat svarbu, kiek bendravimo su vaiku kūrime dalyvauja ar prisideda vaiko mama.

Tyrime kalbama apie **buvusio (-ios) sutuoktinio (-ės) padėtį**, kuriant vaiko ir tėvo santykį, bendravimą.

„Manęs buvęs sutuoktinis niekada neklausia, kiek gali būti su vaiku, bet su sūnum aptaria, apklausia, ką sako mama vienu ar kitu atveju. Aš stengiuosi išvis į tai nesikišti.“ [C]

„Kaip čia pasakyti, buvęs sutuoktinis tai esu aš, bet vaikai su motina negyvena, kaip jau minėjau, todėl nelabai ir derinu aš kažką su ja dėl bendravimo su vaikais.“ [2]

„Klausdavo, ar vaikai nebus užsiėmę, derindavo susitikimo laiką ir su manimi.“ [F]

„Aš niekada neprieštaravau, kad buvęs vyras bendrautų su vaikais ir kaip tik skatinau ir skatinu bendravimą.“ [H]

Matome, jog, kalbant apie buvusio sutuoktinio padėtį, situacijų yra įvairių ir jos nėra vienodos. Tais atvejais, kada sutuoktiniai vienas su kitu nekontaktuoja dėl bendravimo su vaiku, dėl vaiko pasiėmimo ([C], [2]), gali kilti įtampa ne tik tarp sutuoktinių, bet įtampą gali pajusti ir pats vaikas. Tėvų nesikalbėjimas, planų nederinimas gali veikti vaiką neigiamai, nes kiekvienas vaikas nori, kad tėvai bendrautų vienas su kitu, gerbtų vienas kitą. Kitos situacijos parodo ([F], [H]), kad po skyrybų tėvai sugeba bendrauti socialiai ir derinti klausimus, susijusius su vaikais

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad ne visada vaiko teisė į bendravimą su abiem tėvais yra įgyvendinama. Svarbu yra tai, kad planuojant susitikimą su vaiku, vieni tėvai paiso vaiko nuomonės ir norų bei leidžia pačiam vaikui nuspręsti. Iš kitos pusės, kiti – viską nusprendžia patys, atimdami galimybę iš vaiko nuspręsti, ko konkrečiai nori vaikas. Negalime nekalbėti apie mamos įtaką tėvo ir vaiko bendravimui. Kaip matome, vienos mamos sugeba netrukdyti bendravimui, o su kitomis mamomis buvę sutuoktiniai nesitaria dėl susitikimo su vaiku.

Buvusių sutuoktinių tarpusavio santykiai. Vaikas, augdamas šeimoje, matydamas, kaip bendrauja tėvai tarpusavyje, kaip bendrauja tėvai su vaikais, formuoja savo požiūrį į tarpusavio santykius. Kaip jau buvo minėta teorinėje dalyje, šeimos aplinka vaikui turi didelę įtaką. Vaikas šeimoje išmoksta ne tik bendravimo su kitais žmonėmis, bet ir susiformuoja požiūrį į daugelį dalykų. Tėvai – tie žmonės, kurie daugiausia prisideda prie to, kaip vaikas suvokia aplinkinį pasaulį, kokį bendravimo pavyzdį perima iš šeimos.

Interviu metu informantai kalbėjo apie tai, kaip sugeba tarpusavyje bendrauti buvę sutuoktiniai. Paaiškėjo, koks yra santykis su buvusiu sutuoktiniu (-e). Dalis tyrimo dalyvių teigia, kad **santykiai** su buvusiu sutuoktiniu yra **formalūs**.

„Santykiai su buvusiu sutuoktiniu yra formalūs. Su buvusiu sutuoktiniu bendrauju be ginčų, bet jis dažniausiai tik retsykiais atvyksta, kai prisigeria.“ [A]

„Nuo to momento mūsų santykiai su buvusia sutuoktine pasidarė dalykiški.“ [1]

Matyti, kad skyrybos turi įtakos buvusių sutuoktinių bendravimui – santykiai po skyrybų tampa formalūs. [1] atvejis rodo, kad santuokos nutraukimas taip pat turėjo įtakos sutuoktinių santykiams po skyrybų. Santykių kūrimui tarp buvusių sutuoktinių įtakos gali turėti patirtos skyrybų nuoskaudos, negalėjimas susitaikyti su esama situacija. Galima manyti, kad vaikui svarbu matyti gerus tėvų tarpusavio santykius ir po santuokos nutraukimo. Vaikas iš tėvų perima šeimos modelį, vertybines orientacijas, bendravimo su kitais būdus (Miškinis, 2003). Vadinasi, netinkamas tėvų elgesys gali turėti įtakos vaiko požiūrio į tarpusavio santykius formavimui.

Tėvų santykių nutraukimas lemia ir buvusių sutuoktinių tarpusavio santykių nutrūkimą. Informantų teigimu, **santykių** iš viso **nėra**.

„Aš su buvusiu sutuoktiniu galima sakyti iš viso nebendrauju ir nesprendžiam jokių bendrų klausimų, nes jam neleidžia bendrauti dabartinė jo antra pusė. Tai mes bendraujam labai šaltai ir keliais žodžiais, toks jausmas ir tai, kad per prievartą viskas.“ [B]

„Su buvusiu sutuoktiniu nebendrauju aš beveik visai, na, gal telefonu apie atostogas, dar keletą rimtesnių atvejų, kai serga vaikai.“ [C]

Kiti tyrimo dalyviai teigė palaikantys gerus ir net labai gerus tarpusavio santykius po skyrybų. Kalbama apie **nuoširdžius** tarpusavio **santykius**.

„Santykiai nelabai geri – jaučiu didelę nuoskaudą dėl išsiskyrimo, gaila, kad vaikai turi augti be tėvo, dažnai sunku neparodyti savo pykčio, bet labai stengiuosi save kontroliuoti. Bendravimas šaltas su buvusiu vyru sakyčiau.“ [F]

„Su buvusiu sutuoktiniu santykiai geri, susitinkdami pasisveikiname, paklausiu kaip jie gyvena ir viskas. Jis pats nėra paklauses kaip jo dukra laikosi, mokosi ar sekasi.“ [G]

„Mūsų santykiai su buvusiu sutuoktiniu labai geri, dažnai pasikalbame telefonu, kartais ir šventes švenčiame visi kartu.“ [H]

Tėvų geri tarpusavio santykiai gali palengvinti visų šeimos narių emocinę būseną. Tikėtina, kad jeigu tėvai draugiškai sutaria, bendrauja po skyrybų, tai ir vaikai jaučiasi saugesni ir laimingesni. Nuo tėvų savijautos priklauso, kaip šeimoje jausis ir vaikas. Šiltas bendravimas suteikia galimybę pamiršti buvusių nesutarimus ir džiaugtis išlaikytais santykiais po skyrybų bei racionaliai spręsti klausimus, susijusius su vaikais. K. Miškinio teigimu, kad vaikai išmoks mylėti ir gerbti tėvus, jeigu jie nuoširdžiai mylės ir gerbs vienas kitą (Miškinis, 2000). Vadinasi, bendraujantys ir palaikantys šiltus tarpusavio ryšius tėvai suteikia galimybę vaikui išmokti mylėti ne tik savo tėvus, bet ir kitus aplinkinius. Tėvai savo pavyzdžiu moko ne tik mylėti, bet ir gerbti save bei kitus.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, vaikas augdamas prisitaiko prie aplinkos, nejučiomis perima daugelį savo tėvų manierų, pradeda daug kur elgtis ir galvoti, kaip ir jo tėvai bei artimieji (Miškinis,

2000). Vadinasi, tėvai, bendraudami prie vaikų socialiai, perteikia teisingą bendravimo manierą vaikams, kurie, tikima, ateityje taikys tokį patį bendravimo modelį, kurį perėmė iš savo artimiausios aplinkos. Reiškia, tyrimo dalyviai, sugebantys tarpusavyje po skyrybų bendrauti taikiai, ramiai, perduoda vaikams tinkamą komunikacijos pavyzdį ir įgyvendina vaiko teisę į gyvenimo sąlygas, būtinas vaiko dvasiniam, doroviniam vystymuisi.

Kitas svarbus tyrime paaiškėjęs momentas yra tas, kad svarbu, kaip sugeba tėvai bendrauti tarpusavyje prie vaiko, vaikui esant šalia. Kalbama apie **buvusių sutuoktinių santykius prie vaikų**.

„Taigi prie vaikų mes visai nebendruojame.“ [C]

„Prie vaikų mes nebendruojame, taip beveik nebūna, bet jei pasitaiko, tai tenka ir pakeltu tonu kalbėti.“ [2]

„Netenka niekada bendrauti prie vaikų.“ [E]

„O kas dėl bendravimo mano ir jo, tai niekada negebėjome ir negebame prie vaikų bendrauti ramiai, gražiai, visą laiką kalbame pakeltu tonu, tiksliau reikiame pakeltu tonu, jo kalba pilna keiksmažodžių, žargonų, grasinimų, patyčių.“ [I]

Tyrimo dalyviai turi skirtingas patirtis ir skirtingus bendravimo šablonus. Vieni jų prie vaikų visiškai nebendruoja, o jeigu tenka bendrauti, tai nesugeba valdyti savęs ir bendrauti socialiai. Galima daryti prielaidą, kad netinkamas tėvų elgesys gali žaloti vaiko asmenybę bei turėti neigiamos įtakos vaiko savijautai. Tėvų nesutarimai perteikia vaikams neteisingą bendravimo modelį. Neugdoma pagarba kitam žmogui, nerodomas tinkamas bendravimo pavyzdys. Vadinasi, tėvai, neįgyvendina vaiko teisės į saugią vystymosi aplinką.

Teorinėje dalyje buvo minima, kad po tėvų skyrybų vaikai dažniausiai lieka gyventi su motina (92 proc.), todėl ji daugiau gali veikti vaiko ir tėvo santykius (Miškinis, 2000). Interviu metu buvo dalinamasi patirtimi apie **požiūrio vaikui apie buvusį sutuoktinį** atskleidimą. Tyrimo metu paaiškėjo, jog moterys, gyvenančios su vaikais, nebando jiems piešti neigiamo tėvo portreto arba apie buvusį sutuoktinį stengiasi apskritai nekalbėti.

„Apie tėvą vaikams sakau tiesą, kad nesugebėjo ir nesistengė rūpintis mumis. Vaikai prisimena tėvo patyčias jų ir mano atžvilgiu. Pašnekam su vaikais, kad gal tėvas dabar stengiasi gyventi geriau, nei gyveno su mumis.“ [A]

„Vaikams apie tėvą stengiuosi išvis nekalbėti.“ [B]

„Nieko neigiamo vaikams apie jų tėvą stengiuosi nesakyti, nors kartais jaučiu pyktį, nepasitenkinimą mūsų buvusiu bendru gyvenimu.“ [C]

„Aš stengiuosi nekalbėti apie buvusį sutuoktinį, sutuoktinis kartais per vaiką kalba negražius dalykus apie mane. Į tai neatsakau, t.y. nešmeižiu buvusio sutuoktinio vaikui.“ [D]

„Aš tai nebandau vaikų nuteikti prieš motiną, net stengiuos vengti kalbos apie ją. Tačiau iš vaikų pusės kartais jaučiasi jų neigiamas požiūris į mane, į dabartinę mano sutuoktinę.“ [2]

„Nesistengiu vaikų nuteikti prieš tėvą.“ [F]

„Su vaiku apie buvusį sutuoktinį nekalbu.“ [G]

„Su vaiku apie tėtį kalbėdama jo nemenkinu, realiais faktais grindžiu.“ [J]

Viena tyrimo dalyvė [D] ir dalyvis [2] atskleidė buvusio sutuoktinio įtaką vaikui, teigdami, kad buvęs sutuoktinis kartais kalba „negražius dalykus“ vaikui apie mamą ar tėtį. Sutuoktinių neigiami pasakojimai vienas apie kitą vaikui gali vaiką ne tik suklaidinti, bet ir suformuoti jam neigiamą požiūrį į abu tėvus (Miškinis, 2000). Tėvai turi būti atsakingi už tai, kokį požiūrį vaikas atsineš į savo kaip suaugusio pasaulį. Kitaip tariant, tėvai, formuodami vaikui požiūrį apie suaugusių bendravimą, turi ne tik jį formuoti, bet formuoti atsakingai ir teigiamai. Požiūrį dažniausiai formuoja per tarpusavio bendravimą ir santykį su vaiku.

Kalbant apie tėvų atskleidžiamą požiūrį vaikui, remiantis tyrimo duomenimis, galima teigti, jog tėvai požiūrį formuoja skirtingai. Vieni tėvai sugeba bendrauti tarpusavyje ir nekalbėti neigiamų dalykų vaikui apie buvusį sutuoktinį. Kiti partneriai juodina vienas kitą vaiko akyse.

Tėvų pareiga išlaikyti vaiką finansiškai iki pilnametystės. Kai išsiskiria tėvai, svarbiu šeimos aspektu tampa finansai. Tais atvejais, kada vaikas palieka gyventi su vienu iš tėvų, dauguma problemų gula ant to tėvo pečių, su kuriuo pasilieka vaikas. Tiek gyvenant santuokoje, tiek išsiskyrus tėvų rūpestis vaiku turi išlikti lygiai toks pat, taip pat įskaitant ir finansinį išlaikymą. Žinoma, kad po skyrybų vaikai dažniausiai lieka gyventi su mama. Abu tėvai turi pareigą išlaikyti vaiką iki pilnametystės. Lietuvos Respublikos įstatymai numato, kad išlaikymo suma turi atitikti vaiko poreikius bei tėvo finansinę padėtį (Žin., 2000, 74-2262). Skyrybų procese, kai šeimoje yra nepilnamečių vaikų, teismas nustato sumą, kurią tėvas turi pervesti vaikams kas mėnesį. Tyrimo dalyvės atskleidė, kad ta suma, kurią skiria teismas – *alimentai* – ne visada yra pakankama, kad pakaktų patenkinti vaiko poreikius, susijusius su finansais.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad tėvai, palikę šeimas po santuokos nutraukimo, ne visada moka teismo priteistus alimentus.

„Alimentai, kuriuos priteisė teismas, nepakankama suma, tačiau ir tos sumos vaikai negauna, nes tėvas slepia savo pajamas, dirba nelegaliai. Pvz., išsiaiškinau, kad dirba ant brolio vardo, bet gerti pinigų tai turi.“ [A]

„Be to tėvas nemoka alimentų.“ [F]

„Tėvas vaikui išlaikyti niekada nieko neskyrė, vėliau pati nereikalavau, nenorėdama uždirbti vaikui skolos ateičiai.“ [J]

Tėvo pareigos nevykdymas - alimentų nemokėjimas apsunkina ne tik vaiko, bet ir mamos, su kuria gyvena vaikas, gyvenimą. Lengviau išlaikyti ir rūpintis vaiku tada, kada prie to prisideda abu partneriai. Tyrimas rodo, jog mamoms tenka vienoms rūpintis išlaidomis ir finansiniais ištekliais. Tie atvejai, kai tėvai nemoka vaikams teismo priskirtos sumos, parodo, kad tėvai neįgyvendina vaiko teisės būti išlaikomam abiejų tėvų. Vadinasi, tėvai, kurie išeina iš šeimos, yra linkę neatlikti savo pareigos išlaikyti savo vaiko iki pilnametystės – vienais atvejais pinigų apskritai nemoka, o kitais atvejais meluoja buvusioms sutuoktinėms, kad niekur nedirba ir neturi, ką duoti vaikams.

Tyrimas taip pat atskleidė ir tai, kad būna atveju, kada tėvai moka vaikams ne tik priteistą sumą, bet ir skiria papildomų išlaidų, ir tai daro savo noru.

„Tėtis visada mokėjo alimentus, niekada nesimuliavo ir nesakė, kad nemokės ir jūs žinokitės, kaip tik norit. Bet dabar dar jis ir šiaip vaikams kiekvieną mėnesį duoda po tam tikrą sumą pinigų, kad ir jau alimentus perveda.“ [H]

Reiškia, dalis tėvų po skyrybų rūpinasi savo vaikais ir tai daro savo noru. Galime teigti, kad tokiu atveju tėvai įgyvendina vaiko teisę į finansinį išlaikymą iki pilnametystės ir taip atlieka savo pareigą remti vaiką finansiškai.

Dar vienas svarbus dalykas, kurį minėjo informantai, tai yra vaiko **kišenpinigiai**. Tam, kad vaikas išmoktų naudotis pinigais ir suprastų jų vertę, tėvai turi mokyti prisiimti atsakomybę už turimus pinigus. Kišenpinigiai gali būti tie pinigai, kuriuos vaikas gali taupyti siekdamas savo tikslų. Kitas dalykas, vaikams svarbu turėti pinigų, kad galėtų mokykloje patenkinti savo maisto poreikį. Tyrime atsiskleidė, kad tėvai ne visada sugeba vaikams duoti papildomų pinigų tam, kad vaikai galėtų taupyti.

„Kazkokių papildomų išlaidų vaikams, kišenpinigių neskiriu, nes negaliu, džiaugiuosi, kad užtenka išgyventi mums visiems kartu.“ [B]

„Buvęs sutuoktinis pirmaisiais metais po skyrybų šiek tiek duodavo kišenpinigių dukrai, vėliau, nutrūkus bendravimui su manimi, visai neberemia.“ [D]

„Papildomų išlaidų niekada vaikui neduodavo.“ [G]

Matome, kad mamai, gyvenančiai su vaiku, nėra lengva užtikrinti papildomų išlaidų skyrimą vaiko kišenpinigiams. Dalis tyrimo dalyvių atskleidė, kad buvę sutuoktiniai neskiria papildomų išlaidų vaikams.

Vaikams, lankantiems mokyklą, svarbu yra ne tik pamokų lankymas, bet ir **užklasinė veikla**, kuri ne visada yra nemokama mokyklose. Tam, kad vaikas tobulėtų, būtina ne tik vaiką skatinti, bet ir suteikti galimybę lankyti įvairius būrelius ar kitokias mėgstamas užklasines veiklas. Tyrimas parodė, kad mamoms nereikėjo rūpintis vaikų papildomos veiklos mokėjimu.

„Esam kaip šeima socialiai remtina, todėl nemažai padeda valstybė išlaikyti vaikus, o mokyklose būreliai tokiems vaikams yra nemokami.“ [B]

„Nėra jokio poreikio apmokėti būrelių, nes jie mokykloje, kurioje mokosi dukra, yra nemokami, nereikalauja papildomų išlaidų.“ [D]

„Vaikų būreliui apmokėti nereikėjo, nes būreliai buvo nemokami.“ [G]

Kaip matome, mokyklose veikianti sistema padeda tėvams sutaupyti papildomų lėšų ir suteikia galimybę vaikams lankyti mėgstamą užsiėmimą nemokamai. Galima manyti, kad ne tik tėvai rūpinasi vaiko užklazine veikla, bet prie to prisideda ir valstybė bei kiekviena mokykla, kuri suteikia galimybę lankyti būrelius nemokamai.

Dar vienas aspektas, apie kurį kalbėjo informantės, buvo tai, kad svarbi pagalba ir parama iš buvusio sutuoktinio, kada suserga vaikas. Tėvai privalo įgyvendinti vaiko teisę į sveikatą ir rūpintis vaiku ne tik *susirgimo*, bet ir *ligos* atveju. Skyrybos neatleidžia nė vieno tėvo nuo tokios atsakomybės, todėl kiekvienas iš jų turi vaiku rūpintis vienodai.

„Dukra serga artritu, tai pati viena ja tesirūpinu, važiuojam pas gydytojus į Vilnių, padeda mano mama.“ [A]

„Visais atvejais, kurie nutinka, rūpinuosi tik aš. Apie tėvo pagalbą kažkokią negalima nė svajoti, kadangi jam pačiam reikia pagalbos.“ [E]

„Kad ir sirgdavo vaikas, jo tėvas nelankydavo, jokios paramos nebuvo.“ [G]

Pateikti tyrimo duomenys leidžia teigti, kad tėvas neprisideda prie vaiko teisės į sveikatą įgyvendinimo. Mamoms tenka vienoms pačioms, ar padedant kitiems artimiesiems, rūpintis ir slaugyti savo vaiką. [D] atvejis rodo, jog tėvo pagalbos vaikas sulaukdavo tik kartais, tiksliau pirmais metais po skyrybų.

Kalbant apie vaiko finansinį išlaikymą, tyrimo duomenys rodo, kad vienais atvejais tėvai prisideda prie vaiko išlaikymo, kitais – ne. Svarbūs aspektai, susiję su finansais, yra vaiko kišenpinigiai, vaiko būrelių apmokėjimas bei vaiko ligos ar susirgimo atvejai.

Vaiko teisę į mokymą(si). Kiekvienam vaikui svarbu yra mokslas, nes per jį vaikas labiau pažįsta ne tik pasaulį, bet ir patį save. Tėvai, išleisdami vaiką į mokyklą, prisiima atsakomybę ir už jo sėkmes bei nesėkmes. Vaiko skatinimas ir socialinis palaikymas yra svarbus aspektas, kalbant apie vaiko pasiekimus (Rimkus, 2007). Svarbus tampa tėvų *bendradarbiavimas su mokytojais/mokykla*. Tėvai, palaikydami ryšį su mokykla, gali domėtis vaiko situacija mokykloje, jo santykiais su mokytojais bei bendraklasiais, draugais. Vaiko mokymusi privalo rūpintis abu tėvai, tačiau gali kilti problemų, kai šeimoje tėvai nutraukia santuoką.

„Dėl vaikų mokslų rūpinuosi tik aš – dažnai vaikštau pas klasės auklėtojas.“ [B]

„Vaiko mokymosi klausimus dažniausiai sprendžiu aš, nes motinai dažnai sako, kad neįdomu, kaip sekasi jos dukrai mokykloje, atseit čia ne jos pačios reikalas. Džiaugiuosi, kad man, kaip tėvui, ji nekelia didelių problemų mokykloje, todėl nereikia dažnai ten eiti.“ [1]

„Tėvas dukrų gyvenimu mokykloje niekada nesidomėjo ir dabar, kaip suprantate, nesidomi. Aš jau nebekalbu apie sūnaus studijas, kad apie jas pasidomėtu. Nebendrauja jis su mokytojais, nesilanko ir niekada nėra lankęsis vaikų tėvų susirinkimuose, nes visada tai sakydavo, kad ne jo reikalas, jau nekalbu apie namų darbus ir pagalbą vaikams juos darant.“ [I]

Iš pateiktos tyrimo medžiagos matome, kad tėvai įgyvendina vaiko teisę į mokslą. Tačiau po skyrybų tėvai nėra linkę domėtis vaiko situacija mokykloje ([B]), kai kurie tėvai nesidomi vaikais net ir gyvendami santuokoje ([I]). Vadinasi, kartais tėvo dėmesio stoka vaiko mokslų atžvilgiu nėra susijusi su santuokos nutraukimu. Būna atvejų, kada ir šeimos mamai neįdomu, kaip sekasi jos vaikui mokykloje [1]. Reiškia, ne tik tėvas, bet ir mama būna abejinga vaiko reikalams mokykloje.

Kitas tyrimo informanto teiginys parodo priešingą situaciją.

„Tėtis klasės auklėtoją sutikęs gatvėje paklausia, kaip jiems sekasi mokslai, kaip sutaria su mokytojais, kaip elgiasi mokykloje.“ [H]

[1], [H] atvejai parodo, kad ne visi tėvai nesirūpina vaikų mokymusi, nebendradarbiauja su mokytojais ar mokykla. Matome, kad šiuo atveju nevyksta tiesioginis bendradarbiavimas su mokykla, tėtis neina į mokyklą, tačiau domisi vaiko situacija klausdamas vaiko klasės auklėtojos neoficialioje aplinkoje.

Dalyvavimas tėvų susirinkimuose, dėmesys vaiko pasiekimams. Tėvų susirinkimas – ta vieta, kur tėvai artimiau gali pabendrauti su klasės auklėtoja ir sužinoti vaiko situaciją. Vaiko padėtis turi rūpėti abiem tėvams. Po santuokos nutraukimo situacija gali pasikeisti.

„Susirinkimus, kai jie vyksta, lankau, įdomu, kokie atsiliepimai iš auklėtojos apie mano dukrą.“ [I]

„Susirinkimuose lankausi aš. Buvęs sutuoktinis tik paklausdavo vaiko, kaip jam sekasi, nieko daugiau. Susirinkimuose niekada nedalyvavo ir nedalyvauja.“ [D]

„Tėvų susirinkimų niekada nesu praleidusi.“ [G]

„Tėvų susirinkimuose visada dalyvaudavau aš, prieš susirinkimus net nekildavo klausimų, kas eis į susirinkimą.“ [H]

„Lankausi tėvų susirinkimuose, domiuosi, kaip sekasi mokslai sūnams ir kaip jie elgiasi per pamokas.“ [E]

Tyrimo dalyvių pasisakymai atskleidžia, kad daugiausia į vaiko klasės susirinkimus eina mamos. Po skyrybų tai tampa akivaizdu, nes dauguma informančių teigė, kad susirinkimai yra lankomi jų, o ne tėvų. [1] atvejis parodo, kad vienas tėvas, gyvendamas jau ne santuokoje su buvusią sutuoktine, rūpinais vaiku ir lanko susirinkimus. Galima teigti, kad motinos dažniau bendrauja su klasės auklėtojais, rūpinantis vaiku ir jo aplinka mokykloje, jo pasiekiamais rezultatais ir pan.

Kitas svarbus dalykas, kalbant apie vaikų mokymą ar mokymąsi, yra **pagalba atliekant namų darbus**. Namuose pagalbos vaikai gali sulaukti iš tėvų. Kelios tyrimo dalyvės teigė, kad vaikai sulaukdavo iš tėvų pagalbos ruošiant namų darbus tada, kai dar vaikas su tėvu bendravo arba tada, kai dar tėvas gyveno šeimoje.

„Kai vaikas bendravo su buvusiu sutuoktiniu, kartais padėdavo jis ruošti vaikui pamokas, vėliau nutrūkus bendravimui, savaime suprantama, kad jau ne.“ [D]

„Vaikams aš atstovauju ir motiną, ir tėvą tiek mokykloje, tiek tėvų susirinkimuose, tiek padedant atlikti namų darbus.“ [F]

„Namų darbu, kol gyvenome kartu, vaikams padėdavo ruošti tėtis, nes aš dirbau, o jis neturėjo dažnai darbo.“ [H]

Galima daryti išvadą, kad tuo metu, kai vaiko tėvai gyvena atskirai, vaikai nesulaukia pagalbos iš tėvo atliekant namų darbus. Mamai, kuri gyvena su vaikais, iš tiesų yra paprasčiau padėti vaikams namų darbų ruošoje, negu tėvams, gyvenantiems atskirai. Vadinasi, ne tik santuokos nutraukimas turi įtakos tam, kad tėvai nepadedą vaikams ruošti namų darbų, tačiau įtakos turi ir gyvenamoji vieta.

„Namų darbus padedu vaikams paruošti, jei pati galiu jiems kažkuo padėti. Žinot, daba tokie laikai, kai nelabai besuprantu, ką vaikai mokosi, todėl ne visada galiu padėti paruošti pamokas.“ [B]

[B] atvejais parodo, kad mama padeda vaikams ruošti namų darbus, tačiau tais atvejais, kai pati jaučiasi galinti pagelbėti vaikui. Kartais ne visada gali padėti ir mamos, jei neturi tam tikrų žinių ar įgūdžių.

Galime daryti išvadą, kad tėvai, kurie gyvena atskirai, skirtingai prisideda prie vaiko mokymosi: vieni tėvai bendradarbiauja su mokykla ir lanko tėvų susirinkimus, kitais atvejais tuo rūpinasi mamos. Vaikams gelbstint atlikti namų darbus taip pat situacija panaši – dažniau mamos padeda vaikams atlikti namų užduotis.

Vaiko teisė į šeimyninius ryšius ir jų išsaugojimą. Kaip jau buvo ne kartą minėta, po santuokos nutraukimo vaikai dažniau pasilieka gyventi su mama nei tėvu. Kalbama ir apie tai, kad tas asmuo, pas kurį pasilieka gyventi vaikas, gali daryti vaikui neigiamą įtaką buvusio sutuoktinio atžvilgiu. Tokiu atveju gali nukentėti ir vaiko kiti šeimyniniai ryšiai. Jeigu mama neleidžia tėvui bendrauti su vaiku ar vaikui bendrauti su tėvu, gali kilti grėsmė ir vaiko bendravimui su kitais giminaičiais iš tėvo pusės. Už šeimyninių ryšių išsaugojimą, kaip ir už kitų vaiko teisių įgyvendinimą, yra atsakingi tėvai. Tyrimo dalyviai skyrė **bendravimo su seneliais** aspektą. Tyrime buvo kalbama apie išėjusio tėvo tėvus ir vaiko santykį su jais.

„Vaikai su seneliais iš tėvo pusės bendrauja, kai būna pas tėvą.“ [B]

„Į bendravimą su seneliais nesikišu, nerodau jokios iniciatyvos, nes patys vaikai mielai su jais bendrauja.“ [C]

„Abu vaikai labai mielai bendrauja su seneliais iš tėvo pusės, dažnai nueina ir senelių yra tikrai labai mylimi.“ [E]

„Nuvažiuoja į svečius, kalbasi telefonu.“ [G]

„Santykiai su seneliu labai šilti, nuoširdžiai vaikai bendrauja su eks vyro tėvu, jų seneliu. Senelis labai dažnai pas mus apsilanko.“ [I]

Galima teigti, kad vaikams nėra draudžiama bendrauti su buvusio vyro tėvais. Vadinasi, tėvai įgyvendina vaiko teisę į šeimyninių ryšių išsaugojimą. Tėvai atlieka savo pareigą įgyvendindami vaiko teisę išsaugoti šeimyninius ryšius šiuo atveju po santuokos nutraukimo. Tyrimo dalyvių pasisakymai rodo, kad vaiko ir senelių bendravimas vyksta skirtingai: vieni vaikai bendrauja su seneliais nuolatos, kiti aplanko kartą per metus ar du tris kartus per metus.

„Su giminėmis vyksta nuolatinis susirašinėjimas, bent kartą per metus aplankome buvusio sutuoktinio mamą – vaiko močiutę.“ [D]

„Nuvyksta pas buvusio vyro tėvus 2 – 3 kartus per metus savo noru, nori šiltų santykių su seneliais, bet iš jų pusės santykiai vėsta.“ [J]

„Nu bent jau kartą per savaitę ateina visuomet. Vaikai taip pat lanko senelį, gyvename tame pačiame miestelyje, todėl daug išlaidų nereikia, galima nueiti pėsčiom.“ [I]

„Vaikai gyvena pas senelius iš motinos pusės.“ [2]

[2] informanto atsakymas rodo dažniausią bendravimą su seneliais, nes vaikas tiesiog gyvena nuolatos pas senelius iš motinos pusės.

Tam, kad vaikas išlaikytų šeimyninius ryšius iš tėvo pusės po skyrybų, svarbios abiejų tėvų pastangos ir skatinimas. Norint išsaugoti bendravimą su giminėmis, svarbus ne tik vaiko bendravimas su seneliais, tačiau tyrimo dalyvių skiriamas ir vaiko **bendravimas su pusseserėmis, pusbroliais ir kitais giminaičiais**. Tyrimo metu paaiškėjo, kad toks bendravimas vyksta taip pat įvairiai – vieni vaikai bendrauja su pusbroliais ir pusseserėmis, o kiti vaikai nesidomi savo tėvo, gyvenančio atskirai, giminaičiais.

„O su kitais giminaičiais iš tėvo pusės – su dėdėm, tetom, pusseserėm, pusbroliais – taip pat vyksta bendravimas, nes visi gyvename tame pačiame miestelyje, todėl susitinka vaikai pakankamai dažnai. Aš niekada nedraudžiau jiems bendrauti nei su seneliais iš tėvo pusės, nei su kitais giminaičiais.“ [E]

„Vaikai neklausia nei apie dėdes, nei tetas, nei pusseseres ar pusbrolius iš tėvo pusės. Mums ta tema yra, galima sakyti, tabu, nekalbame šeimoje apie tėvo temą.“ [F]

„Bendraujame ir su eks vyro broliu, jis gyvena Klaipėdoje. <...>. Pakalbame ir su kitais giminaičiais, tiksliau pakalbina mergaites ar mane kitos ekso giminaitės, bet nuo jų laikomės atokiau, per atstumą, kadangi jos bendrauja su buvusiu tėvu.“ [I]

[I] dalyvės atsakyme galima įžvelgti atsargumo, kurio stengiasi laikytis bendraujant su buvusio vyro giminėmis. Jeigu motina bando atsargiai bendrauti su buvusio sutuoktinio giminėmis, galima manyti, kad ir vaikai per mamą taip stengiasi bendrauti, nors pagrindo lyg ir neturėtų būti. Pateikiamas argumentas, kodėl vyksta atsargus bendravimas - giminės bendrauja su buvusiu vyru. Būtų galima manyti, jog mama tokiu bendravimu ir požiūriu stengiasi įveikti savo skyrybų nuoskaudas ar sunkumus. Vaiko bendravimas su giminėmis iš tėvo pusės turėtų būti paremtas nuoširdumu.

Analizuojant vaiko teisę į šeimyninius ryšius, paaiškėjo, jog vieni vaikai po tėvų skyrybų bendrauja su giminėmis iš tėvo pusės, o kiti vaikai nesiteirauja apie juos ir nebendrauja su jais. Galime daryti prielaidą, kad vaiko ir jo giminaičių bendravimui įtakos gali turėti mamos neišgyventos nuoskaudos dėl santuokos nutraukimo.

Nenumatyti atvejai. Kiekviena šeima patiria ne tik šeimyninį džiaugsmą, bet tenka susidurti ir su liūdesiu, neigiamais išgyvenimais. Skyrybos toks procesas, kuris paveikia visus šeimos narius, ypač, pasak psichologų, jos žeidžia vaikus. Po skyrybų gyvenimas pasikeičia šeimoje jau vien iš tos pusės, kad pasikeičia šeimos sudėtis. Pasikeitus šeimos sudėčiai, vis dėlto turi išlikti tie patys tėvo ir motinos vaidmenys vaiko atžvilgiu. Vaikas turi jausti abiejų tėvų paramą bei buvimą su vaiku. Tiek prieš skyrybas, tiek po skyrybų abu tėvai privalo užtikrinti rūpestį vaiku, kad vaikas jaustųsi saugus ir ramus. Tyrimo dalyviai, kalbėdami apie gyvenimo nenumatytus atvejus, skyrė vaiko ligą ir kalbėjo apie **vaiko slaugymą ligos atveju ir išlaidas**.

„Jei suserga vaikas, tai aš vedu jį pas gydytojus, neprašau buvusio vyro, kad padėtų, susitvarkau pati viską. Man nelabai reikia jo pagalbos kažkokios.“ [B]

„Kiek galiu, tiek padedu dukrai viskuo – slaugau, jei galiu išsiprašyti iš darbo, kai vaikas serga, perku vaistų.“ [I]

„Nenumatyti atvejai dabar jau tenka ir gula ant mano pečių, dabar vaikui susirgus slaugau aš, buvęs sutuoktinis niekada“. [D]

Matome, kad nenumatytais atvejais atsakomybę už vaikus labiau prisiima mamos. Moterys linkusios rūpintis pačios vaikais, kai jie suserga. [1] atvejis rodo, kad ir tėvas rūpinasi vaiku ligos atveju. Vadinasi, mamos, užtikrindamos vaiko teisę į sveikatą, dažniau prisiima atsakomybę už vaiko savijautą ir būklę. Negalime ignoruoti ir [1] atvejo, kai skiriamas tėvo rūpestis vaiku.

Kitas aspektas, susijęs su vaiko liga, yra išlaidos už vaistų pirkimą.

„Kartais seniau nuveždavo pas gydytoją ir padengdavo su tuo susijusias išlaidas, dabar to neturime.“ [D]

„Su vaikais pas gydytojus dažniausiai einu aš, o finansinius išteklius vaistų pirkimui dažniausiai kompensuoja tėtis.“ [H]

Vadinasi, po skyrybų kai kurie vyrai dalijasi su buvusiomis sutuoktinėmis atsakomybę už vaikus, kai vaikai suserga.

Tyrimo metu atsiskleidė, kad pagalbos, susirgus vaikui, moterys sulaukia iš artimųjų.

„Dar turiu gyvą tėtį, tai daugiausia pagalbos galiu sulaukti iš jo. Esu dirbanti, tai jei vaikai suserga, sulaukiu pagalbos iš savo tėtės“ [A].

„Palaikau labai gerus santykius su buvusio vyro seserimi, todėl galiu ja pasitikėti ir sulaukti paramos, kai reikia, kad ir vaikams sergant“. [B]

„Seneliai yra mano ir vaikų pagalba. Tiek mano tėvai, tiek buvusio vyro tėvai. Ypač tai aktualu, kai vaikai serga, o man reikia eiti į darbą“. [C]

„Jei labai jau reikia pagalbos, tai padeda seneliai iš tėvo pusės, mano mama.“ [E]

Galime teigti, kad vaiko teisės į sveiką augimą įgyvendinimas dažniausiai siejasi su mamos rūpesčiu šeimoje. Prie šios teisės įgyvendinimo prisideda ir vaiko seneliai ar kiti giminaičiai.

Apžvelgus nenumatytus atvejus, kurie kalba apie vaiko ligos atvejus, paaiškėjo, kad dažniausiai mamos slaugo ir rūpinasi vaikais. Būna atvejų, kai tėvai prisideda prie vaiko slaugymo ar vaistų pirkimo vaiko ligos atveju. Daug pagalbos moterys sulaukia iš giminaičių, dažniausiai iš vaiko senelių.

Vaiko teisė į laisvalaikį. Augdamas vaikas turi teisę ne tik į mokslą, įgūdžių lavinimą, bet taip pat labai svarbu, kad būtų įgyvendinta vaiko teisė į poilsį ir laisvalaikį. Kiekvieno tėvo pareiga yra užtikrinti vaikui galimybes, kad jis galėtų pailsėti, turėti savo laisvalaikį. Išsituokusioje šeimoje gali kilti problemų tėvams kartu planuoti vaiko atostogas ar laisvalaikį. Tyrimo dalyviai kalbėjo apie **buvusio (-ios) sutuoktinio (-ės) prisidėjimą prie** vaiko atostogų **planavimo**. Tyrime atsiskleidė, kad po skyrybų mamos, gyvenančios su savo vaikais, nesitaria su buvusiais sutuoktiniais dėl vaiko atostogų, o pastarieji taip pat prie to neprisideda.

„Atostogų, laisvalaikio kartu su vaikais buvęs sutuoktinis niekada neplanavo ir tokių bendrų dalykų niekada nėra buvę.“ [A]

„Tėvas į tokius dalykus kaip vaikų atostogas nesikiša, nejuokaukit. Aš organizuoju vaikams atostogas (kur jie norėtų važiuoti).“ [F]

„Su buvusiu sutuoktiniu niekaip neorganizuoju vaiko atostogų, laisvalaikio.“ [G]

„Vaikų atostogomis, laisvalaikiu, o ypač jo organizavimu, nesidomi visiškai tėvas, tai ne jo reikalas. Jam reikia tik dirbti, kad vaikai galėtų bandeles valgyti, aišku, čia aš ironizuoju.“ [I]

Kaip matome, vaikams laisvalaikio praleidimą dažniausiai organizuoja pačios mamos be tėvų pagalbos. Negalime iš informantų atsakymų spręsti, kodėl mamos vienos pačios prisiima atsakomybę už vaikų planavimą, kas tai lemia. [A] tyrimo dalyvės atsakyme slypi prielaida, jog tėvas nėra ir nebuvo linkęs niekada spręsti su tuo susijusių klausimų. Reiškia, galime manyti, jog tėvai išsiskyrusiose šeimose įtakos neturi planuojant vaikui atostogas ar vaiko laisvalaikį. Tėviška pareiga užtikrinti vaikui laisvalaikį po santuokos nutraukimo nėra įgyvendinama.

Kalbant apie atostogas, vaiko laisvą laiką, galime kalbėti apie laisvo, **atostogų** laiko **leidimo formą**. Tyrimas duomenys rodo, kad daugiausia vaikai atostogas leidžia pas savo močiutes ir senelius.

„Vaikas atostogas dažniausiai leidžia pas senelius, todėl didesnių išlaidų nereikia dukros atostogoms ar laisvalaikiui. Jei kažkur važiuoja su klase, tai visada pasirūpinam su žmona, kad ji turėtų, ką įsidėti į ekskursiją ir pan.“ [I]

„Kai buvo palaikomas ryšys su buvusiu sutuoktiniu, tai būdavo, tai vienas iš mūsų vaiką veždavomės atostogauti prie jūros, kitą kartą kitas.“ [D]

„Tos atostogos dažniausia būna pas mane, ne kažkur kitur vaikam.“ [2]

„Dažniausiai vasaras leidžia namuose, pas senelius, jiems laisvė yra bėgioti su draugais, eiti maudytis, žvejoti. Jei jau galiu sau leisti, išvykstame paatostogauti su vaikais prie jūros, važiuojame su pusseserėm.“ [E]

„Atostogos vaikų dažniausiai būna namuose, neturiu tiek lėšų, kad kažkur galėčiau juos išleisti pailsėti. Gal kada ateityje sugebėsiu tai vaikams duoti, dabar to leisti niekaip negaliu.“ [I]

Galima manyti, kad vaikams toks vaiko laisvalaikio praleidimo būdas yra priimtinausias ir dažniausiai pasireiškiantis tarp tyrimo dalyvių atsakymų. Jei vaikas dažnai laisvą laiką leidžia pas senelius ir močiutes, gali stiprėti emocinis ryšys tarp vaiko ir senelių. [E] ir [I] dalyvių atsakymuose atsiskleidžia mintis, jog toks laiko praleidimo būdas yra susijęs su finansiniais šeimos ištekliais, šiuo atveju su išsiskyrusios mamos materialine padėtimi. Vadinasi, vaiko teisės į laisvalaikį įgyvendinimas yra ribojamas. Galima daryti prielaidą, kad tie vaikai, kurių mamų finansinė padėtis stabilesnė, gali turėti geresnes sąlygas ir galimybes leisti vasaros atostogas, negu tie vaikai, kurių mamų materialinė padėtis yra nestabili.

Nežiūrint į tai, kiek tėvai turi pajamų vaikų atostogoms, svarbi yra **vaiko nuomonė** – ko jis pats nori, ką jis nori veikti savo laisvu laiku ar per atostogas. Tyrime vaiko nuomonė atsiskleidė per vaikų norus. Tėvai, klausdami, ko vaikas nori, sužino ir vaiko nuomonę apie tai, ko jis nori.

„Dėl atostogų organizavimo vaikai turi savo nuomonę, kuri labai priklauso nuo mano finansinių išteklių.“ [C]

„Klausiu, ar dukra nori su manimi važiuoti atostogauti, būdavo, kad ir buvęs sutuoktinis norėdavo pasiimti dukrą atostogoms su savimi.“ [D]

„Kaip praleisti atostogas mūsų vaikai dažniausiai nusprendžia patys. Mes visada su vyru atsižvelgiame į vaikų norus, aš niekada neprieštaravau, kad jie bendrautų su tėčiu, kad atostogas arba savaitgalius leistų pas tėtį ir močiutę kaime, aš netgi tai skatinau ir skatinu dabar.“ [H]

„Paskambinu vaikams ir paklausiu, ar jie norėtų atvažiuoti pas mane. Jei jie parodo norą, tada skambinu motinai paklausti, ar ji sutinka.<...>. Stengiuosi atsižvelgti į vaikų norus, jei matau, jog tie norai tikrai sugalvoti jų, o ne įtakoti motinos.“ [2]

[C] dalyvė atskleidė, kad vaiko nuomonė yra labai susijusi su mamos finansiniais ištekliais. Vadinasi, vaikas negali pilnai išsakyti savo norų ar nuomonės, nes vis tiek tai priklausys nuo mamos materialinės padėties. [H] atveju vaikams suteikiama laisvė nuspręsti patiems, ko jie nori. Ši dalyvė teigė, jog jai ir buvusiam vyrui labai svarbu, ką mano ir ko nori jų vaikai. Tokiu atveju vaiko teisė į laisvalaikį yra įgyvendinama ne tik mamos, bet ir tėvo, kuris po skyrybų jau negyvena kartu su savo vaikais. Šis atvejis bene geriausiai tyrime atskleidžia abiejų sutuoktinių nuomonių dalijimąsi dėl klausimų, susijusių su vaikais. [2] informantas teigė, jog jis atsižvelgia į vaiko nuomonę tik nusprendęs, ar tikrai to nori vaikas, ar vaiko nuomonei takos turi motinos nuomonė. Galima teigti, kad vaikai ne visuomet turi galimybę išsakyti savo poziciją. Vienu atveju tai susiję su tėvo nepasitikėjimu, o kitu – vaiko nuomonei įtakos gali turėti vaiko mama.

Jau buvo minėta, jog vaiko laisvalaikio praleidimas yra susijęs su šeimos, dažniausiai su mamos, gyvenančios su vaiku, finansais. Tyrimo dalyviai kalbėjo apie **išlaidas laisvalaikio ar atostogų planavimui**.

„Tėvas taip pat paremia finansiškai, jei vaikai nori kažkur pakeliauti ar nuvykti, neatsisako padėti vaikams tokiais atvejais.“ [C]

„Išlaidas, susijusias su vaikų laisvalaikiu, dažniausiai dalinamės su vyru buvusiu, kartais finansinius išteklius padengia tėtis, kartais aš, bet dėl to problemų niekada nekildavo ir nekyla.“ [H]

„Visos vaikų atostogos priklauso tik nuo mano finansų, bet mano sūnus neprašo labai didelių kelionių ar išvykų į užsienius, ar dar kažkur.“ [E]

„Kas be ko, tai priklauso nuo mano galimybių ir piniginės. Vaikai jau žino, kad negaliu išleisti jų į užsienius ar kokias egzotines šalis. Kai užaugs, patys galės pakeliauti, dabar aš jiems negaliu to leisti.“ [F]

Nuomonės išsiskyrė. Vieni teigė, jog vaiko atostogos priklauso nuo mamos finansinės padėties, o kiti, jog tai abiejų buvusių sutuoktinių reikalas. Akivaizdu, kad tais atvejais, kai vaiko atostogų ištekliais rūpinasi abu tėvai, toks vaikas gali jaustis ne tik saugesnis, bet ir turintis geresnes sąlygas leisti laisvalaikį ar atostogas. Tėvai, veikdami kartu, suteikia vaikui didesnes galimybes pasirinkti. Tėvai, kurie neprisideda prie vaiko laisvalaikio finansavimo ar pagalbos motinai finansuoti vaikui atostogas, nuskriaudžia savo vaiką, lyginant su tais vaikais, kurių tėvai bendradarbiauja įgyvendinant vaiko teisę į laisvalaikį.

Kalbant apie vaikų laisvalaikį ir atostogas, tyrime informantai skyrė ne tik vaiko nuomonę planuojant laisvą laiką, bet ir atostogų pobūdį, finansinius šeimos išteklius bei buvusio sutuoktinio vaidmenį planuojant vaiko laisvalaikį. Paaiškėjo, jog vaiko nuomonė yra svarbi, tačiau ne visada – kai kurie atvejai parodo, jog vaiko nuomonė apie jo laisvalaikį yra tiesiogiai susijusi su materialine tėvų padėtimi, dažniausiai mamos. Buvę sutuoktiniai (vaikų tėvai) ne visada prisideda prie vaikų atostogų planavimo.

Kontrolės funkcija šeimoje. Socialinė kontrolės funkcija yra vykdoma ne tik visuomenės institucijose, tačiau vykdoma ir šeimose (Rimkus, 2007). Po santuokos nutraukimo svarbu, kad vaikais rūpintųsi abu sutuoktiniai. Bendraudami su vaiku, abu tėvai turi teisę remtis savo normomis ir įsitikinimais, išsiugdyti savo auklėjimo stilių, antrajam iš tėvų be pagrindo nesikišant (Bikulčius, 1996). Pažiūrėjus į šį teiginį, būtų galima džiaugtis, jog kiekvienam tėvui, gyvenančiam atskirai, suteikiama galimybė auklėti vaiką taip, kaip kiekvienas nori. Iš to gali kilti grėsmė ne tik pačiam vaikui, tačiau ir patiems tėvams. Galima daryti prielaidą, kad vaikas gali nebesusiorientuoti, kurio iš tėvų reikia klausyti, o tėvai gali susidurti su vaiko manipuliacija jais. Vadinai, svarbu abiem tėvams, ypač po santuokos nutraukimo, vaikui taikyti vienodus reikalavimus. Tyrime informantai atskleidė, kad kai kuriose šeimose *nėra taikomi* jokie bendri *reikalavimai* vaikui.

„Nėra jokios kalbos apie kažkokius reikalavimų ar dar kažko taikymus mūsų šeimoje“ [A]

„Nėra jokių bendrų reikalavimų.“ [2]

„Jų niekada bendrų netaikėme ir dabar netaikome, nes mūsų su eksu požiūriai labai skyrėsi.“ [I]

Matome, kad šeimose apskritai nėra kalbama apie reikalavimų taikymą vaikams šeimoje [A], [I]. Kitoje šeimoje jų taip pat visiškai netaiko [2]. Vadinasi, santuokos nutraukimas neturi įtakos bendrų reikalavimų taikymui po skyrybų, nes jie apskritai nebuvo taikomi šeimoje ir iki santuokos iširimo. Galima sakyti, jog vaiko tėvai neteikia didelės reikšmės bendriems reikalavimams ir nemato juose prasmės, naudos.

Tyrimas parodė, kad po santuokos nutraukimo nevyksta bendravimas tarp buvusių sutuoktinių dėl reikalavimų, jie *dėl reikalavimų* tiesiog *nesitaria*.

„Galima sakyti, kad visi reikalavimai yra tik iš mano pusės.“ [D]

„Dėl reikalavimų nesame tarpusavyje su buvusiu sutuoktine kalbėję.“ [I]

„Su buvusiu sutuoktiniu net nesprendėme tokio dalyko kaip bendrų reikalavimų taikymo vaikams. Kai vaikai būna namuose, tai aš kontroliuoju, kada jie eina miegoti, ar paruošė namų darbus, ar pavalgė, o kai jie būna pas tėtį, tada jis tai pasižiūri.“ [H]

[D] atvejis rodo, jog vaiko motina viena sprendžia tai, ko reikalauti iš vaiko, ir tik ji sprendžia, kokius reikalavimus taikyti vaikui. Šiuo atveju nekalbama apie tai, kaip pasikeičia situacija po skyrybų. [H] atvejis atskleidžia, jog buvę sutuoktiniai nesprendė vaiko kontrolės klausimo po skyrybų, tačiau stengiasi kontroliuoti vaikus – miego režimas, pamokų ruoša, maistas. Tyrimas rodo, kad buvusiems sutuoktiniams po skyrybų nėra būtinybės atlikti kontrolės funkciją.

Pamokų ruošia. Tyrimas atskleidė, kad svarbus aspektas yra vaiko namų darbai. Vienu atveju tėvai primena vaikams, kad būtų paruošti namų darbai, kitais atvejais vaikai tai patys daro niekieno neskatinami.

„Turi visada būti paruoštos pamokos, laiku pareiti namo, kad nenaktinėtų kažkur lauke.“ [E]

„Vaikas pareigingas tiek, kad raginti ruošti pamokų nereikia.“ [D]

„Vaikai jau pakankamai dideli, mano mergaitės labai savarankiškos, jos ir nepaklustų, manau, mano sugalvotiems reikalavimams. Niekada nereikėjo man jų klausti, ar paruošėt pamokas, ar pavalgėt. Net nežinau, visada su viskuo jos būdavo susitvarkiusios, jos labai atsakingos, negali nueiti į mokyklą neatlikusios namų darbų.“ [I]

Iš [E] pasisakymo matome, kad viena informantė teigė, jog taiko kelis reikalavimus vaikui – kad būtų paruošti namų darbai ir kad laiku grįžtų namo. Vadinasi, yra tėvų, kurie taiko tam tikrus reikalavimus vaikui, bet nėra aišku, ar šiuo atveju abu tėvai to laikosi. Kiti du pasisakymai [E], [D] atskleidžia, jog vaikui augant kontrolė mažėja, nes vaiko savarankiškumas ir atsakomybė didėja. Reiškia, reikalavimų taikymas yra susijęs su tėvų požiūriu ir nuomone apie vaikus – jeigu mano ir mato, kad vaikai pakankamai savarankiški, jiems reikalavimai nėra taikomi. Tačiau yra atvejų, kada mama kontroliuoja vaiko grįžimo namo laiką bei pamokų ruošos atlikimą.

Apžvelgus bendrų reikalavimų taikymą vaikams, galime daryti išvadą, kad ne visada vaikams yra taikomi reikalavimai. Jei šeima netaiko vaikams bendrų reikalavimų gyvenant santuokoje, apie tai neina kalba ir po skyrybų. Kai kurie tėvai kreipia dėmesį į tai, kada vaikas grįžta namo, ar atlieka namų darbus – taiko reikalavimus.

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti, kad po skyrybų vaikai dažniausiai lieka gyventi su mama. Skyrybų situacija įtakos turi visiems šeimos nariams, ypač šeimoje augantiems vaikams. Motinos po skyrybų dažniau nei tėvai tenkina vaiko poreikius bei įgyvendina vaiko teises į finansinį išlaikymą, mokymąsi, laisvalaikio užtikrinimą, sveikatą, šeimyninių ryšių išsaugojimą. Sunkumai, su kuriais susiduria tėvai, įgyvendindami vaiko teises po santuokos nutraukimo, yra bendravimo tarp buvusių sutuoktinių stoka, pagarbos vienas kitam stoka, vyro (tėvo) atsakomybės už vaiko rūpinimąsi susilpnėjimas.

IŠVADOS

1. Tėvų valdžia tiek nacionaliniuose, tiek tarptautiniuose dokumentuose yra apibrėžiama vienodai – tai tėvų teisės ir pareigos. Tėvų teisės ir pareigos tiesiogiai siejasi su vaiko teisėmis. Tėvų valdžia yra vienoda tiek tėvui, tiek motinai. Pagrindinė tėvų pareiga yra auklėti, prižiūrėti vaikus bei išlaikyti juos iki pilnametystės. Valstybė, teikdama paramą ir pagalbą tėvams, gali prisidėti prie tėvų valdžios įgyvendinimo.

2. Apžvelgus gyvenimo skyrium tipus, galime skirti tokius: gyvenimą skyrium gyvenant santuokoje, gyvenimą skyrium po santuokos nutraukimo ir gyvenimą skyrium po partnerystės, kai santykiai nebuvo įregistruoti. Visais tais atvejais, kai nutrūksta santykiai tarp vaiko tėvų, tėvų valdžia – tėvų teisės ir pareigos – vaiko atžvilgiu išlieka tokia pati.

3. Sisteminiu požiūriu šeima yra sudaryta iš posistemų. Kiekviena posistemė turi įtakos kitos posistemės veikimui. Vaiko požiūriu, vertybių formavimui šeimoje lemiamą vaidmenį turi tėvas ir mama. Šeimos problemos priklauso visai šeimai. Pagalba šeimai teikiama kaip sistemai – svarbus kiekvienas šeimos narys, šeimos problemos, sunkumai priklauso visai šeimai. Šeimos sistemos funkcionavimo sėkmę lemia kiekvieno šeimos nario indėlis, šeimos posistemų darni veikla, hierarchijos išlaikymas tarp posistemų bei šeimos narių prisitaikymas prie besikeičiančių šeimos sąlygų, aplinkybių.

4. Viena iš dažnų šių laikų problemų, su kuria susiduria vis daugiau žmonių, yra skyrybos. Žmonės skiriasi dėl įvairių priežasčių - visuomeninių ir individualių veiksnių. Skyrybos – problema, kuri suteikia labai daug neigiamų išgyvenimų abiem sutuoktiniams, tačiau skyrybų priežastys labiausiai pažeidžia šeimoje augančius vaikus: vaikų fizinę sveikatą, sutrikdo emocinę būklę bei neretai apsunkina vaikų bendravimą ne tik su tėvais, bet ir su kita vaiko aplinka.

Dažniausiai po santuokos nutraukimo vaiku rūpinasi mama, nes vaikas dažniausiai lieka gyventi pas ją. Po skyrybų motinos dažniau nei tėvai prisiima atsakomybę už vaiko auginimą, auklėjimą bei finansinį išlaikymą Neįgyvendinus tėvų valdžios, lieka neįgyvendintos vaiko teisės bei nepatenkinti vaiko poreikiai.

5. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad po tėvų skyrybų vaiko teisė į bendravimą su abiem tėvais ne visada yra įgyvendinama. Tėvai po skyrybų neįgyvendina savo teisės į bendravimą su vaiku, tuo pačiu vaiko teisės į bendravimą su abiem tėvais. Vaikų gyvenamoji vieta po tėvų skyrybų visais tyrimo atvejais buvo pas motiną. Nustatyta, kad vaiko teisė į išlaikymą ne visais atvejais yra įgyvendinama. Po skyrybų tėvai neskiria teismo priteistos sumos vaiko išlaikymui. Vaiko teisė į mokymą(si) yra įgyvendinama, tačiau tuo dažniausiai rūpinasi motinos, tėvai ne visada prisideda prie klausimų, susijusių su vaiko mokymusi. Tyrimo duomenys atskleidė, kad po tėvų skyrybų vaiko teisė į

šeimyninių ryšių išlaikymą yra įgyvendinama. Vaikai daugiausia bendrauja su seneliais. Vaiko teisę į laisvalaikį bei atostogas dažniausiai įgyvendina mamos. Vaiko laisvalaikio ir atostogų pobūdis dažniausiai priklauso nuo motinų finansinės padėties. Socialinės kontrolės funkcija šeimoje išryškėjo silpnai – po skyrybų tėvai nėra linkę kalbėti apie bendrų reikalavimų taikymą vaikams. Atsiskleidė, kad įgyvendinant tėvų valdžią yra pažeidžiamas tėvų lygybės principas.

REKOMENDACIJOS

Vaiko teisių apsaugos specialistams, socialiniams darbuotojams, dirbantiems su šeimomis, išgyvenančioms skyrybų krizę:

- Skyrybos neigiamai paveikia vaiko psichosocialinį vystymąsi, todėl vaikams reikalinga ir kitų (medikų, psichologų, teisininkų) specialistų pagalba. Siūlyčiau vaiko teisių apsaugos specialistams ir socialiniams darbuotojams bendradarbiauti su kitų sričių specialistais ir teikti pagalbą vaikams, kuriems ta pagalba yra būtina.
- Siūlyčiau atkreipti didesnę dėmesį į vaiko ir tėvo santykių palaikymą ar atkūrimą po santuokos nutraukimo.
- Teikiant šeimai konsultavimo, informavimo paslaugas, atkreipti dėmesį į tėvų lygybės principą, įgyvendinant tėvų valdžią.

LITERATŪRA

1. Bajoriūnas, Z. (1997). Šeimos edukologija. Vilnius: Jošara.
2. Beresnevičienė, D. (2003). Jauno suaugusiojo psichologija. Vilnius: Presvika.
3. Berns, R. M. (2009). Vaiko socializacija. Šeima, mokykla, visuomenė. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
4. Bikulčius, J. (1996). Šeimyninio gyvenimo darna ir jos išsaugojimo paslaptys. Kaunas.
5. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda: S. Jokužio leidykla – spaustuvė.
6. Bleblienė, A. (2008). Lietuvos gyventojai ir šeima per 18 atkurtos Nepriklausomybės metų. Kaunas: Lututė.
7. Butvilas, T. (2004). Netekties išgyvenimų ir kai kurie socializacijos aspektai jaunesniame mokykliniame amžiuje. Vilnius.
8. Butvilas, T. (2008). Šeimoje netektį patyrusių vaikų socializacija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
9. Černius, V. J. (2006). Žmogaus vystymosi kelias. Nuo vaikystės iki brandos. Kaunas: Pasaulio lietuvių centras.
10. Dabartinis lietuvių kalbos žodynas. (2000). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
11. Dreikurs, R., Soltz, V. (2008). Laimingi vaikai: iššūkis tėvams. Vilnius: Vaga.
12. Encyclopedia of social theory (2005). London, Thousand Oaks: Sage Publications.
13. Gliokler, M. (2003). Tarpusavio santykių galia. Vilnius: Voldorfo pedagogikos centro leidybos grupė.
14. Hodgkin, R., Newell, R. (2005). Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas. Vilnius: Jungtinių Tautų vaikų fondas.
15. Ištuokų skaičius. [žiūrėta 2010-11-19]. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3010406&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=3217&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>
16. Jakavičius, V. (1998). Žmogaus ugdymas. Įvadas į edukologijos studijas. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
17. James, J. W., Friedman, R., dr. Matthews, L. L. (2007). Kai sielvartauja vaikai. Vilnius: Tyto alba.
18. Jančaitytė, R. (2010). Požiūriai į problemų sprendimą socialiniame darbe//Socialinis darbas. Profesinė veikla, metodai ir klientai. Vilnius. p. 72 – 103.

19. Januškienė, J., Šimonis, M. (2001). Vaiko teisės Lietuvos Respublikos sistemoje//Teisės problemos. Nr. 4, p. 63-84.
20. Jenkins, J. (1997). Šių laikų dorovinės problemos. Vilnius: Alma litera.
21. Johnson, L. C. (2003). Socialinio darbo praktika. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
22. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija//Valstybės žinios. 1995-07-21. Nr. 60-1501.
23. Juozeliūnienė, I. (2003). Janas Trostas ir šeimos sociologija: naujos tyrimo galimybės. Vilnius: Garnelis.
24. Kairienė, B., Žiemienė, R. (2007). Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje//Socialinis darbas. Nr. 6(2), p. 43-50.
25. Kairienė, B., Jekaitytė, L. (2010). Vaiko interesų įgyvendinimas santuokos nutraukimo proceso bylose//Socialinis darbas, Nr. 9(1), p. 99-106.
26. Kanopienė, V. (2008). Socialinė demografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras.
27. Kurienė, A., Pivorienė, R. V. (2000). Būkime atidūs – vaika ištiko bėda. Vilnius: UAB „Amiga“.
28. Laz, M. (2004). Gyvenimas po skyrų. Praktiški patarimai, kaip pradėti gyvenimą iš naujo. Vilnius. Dialogo kultūros institutas.
29. Leliūgienė, I. (1997). Žmogus ir socialinė aplinka. Kaunas: Technologija.
30. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas//Valstybės žinios. 2000-09-06, Nr. 74-2262.
31. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga Šeimos teisė. 2002. Vilnius: Justitia.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės žinios. 1992-11-30, Nr. 33-1014.
33. Litvinienė, J. (2002). Šeima – vaiko ugdymo institucija. Klaipėda: KU leidykla.
34. Maslauskaitė, A. (2005). Lietuvos šeima: Tarp rinkos ir politikos. Vilnius: Demokratinės politikos institutas.
35. Matulienė, G. (1997). Šeimos psichologija. Kaunas: Technologija.
36. Matulionis, A. V. (2008). Sociologija. Vilnius: Homo Liber.
37. Meilius, K., Jonaitis, M. (2007) .Šeimos struktūros ir tėvystės sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms ir interesams//Jurisprudencija. Nr. 12(102), p. 7-15.
38. Mikelėnas, V. (2009). Šeimos teisė. Vilnius: Justitia.
39. Miškinis, K. (2000). Pokalbiai su tėvais: mokomoji knyga. Kaunas: LKKA.
40. Miškinis, K. (2003). Šeima žmogaus gyvenime. Kaunas: Aušra.
41. Morrill, M. and others. (2010). Pathways Between Marriage and Parenting for Wives and Husbands//Family Process. No. 1, pg. 59-73.
42. Navaitis, G. (1998). Psichologinė parama vaikams. Vilnius: Kronta.

43. Peters, R. A. (1999). Nebijokite drausminti vaikų. Vilnius: Tyto alba.
44. Philippe, M. D. (2004). Meilės gelmėse: pokalbis apie meilę, santuoką ir šeimą. Vilnius: Katalikų pasaulis.
45. Pikūnas, J., Palujanskienė, A. (2000). Asmenybės vystymasis. Kelias į savęs atradimą. Kaunas: Aušra.
46. Pileckaitė – Markovienė, A., Nasvytienė, D., Bumblytė, D. (2004). Vystymosi psichologija. Vilnius: Enciklopedija.
47. Pivorienė, J. (2004). Sociologijos pagrindai socialiniame darbe. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
48. Reid, L. (2009). Vaikų nerimas: kaip įveikti jį be vaistų ir terapijos. Vilnius: Baltų lankų leidyba.
49. Rimkus, V. (2007). Socialinės kontrolės ir palaikymo dermė, kaip nusikalstamumo prevencijos šeimoje prielaida//Tiltai, Nr. 1, p. 37 – 54.
50. Sagatys, G. (2006). Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
51. Santuokų skaičius. [žiūrėta 2010-11-19]. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3010306&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=3216&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>
52. Sakalauskas, G. (2000). Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras.
53. Skujienė, G., Steponienė, A. (2007). Šeimos etika. Knyga mokytojui, studentui, mokiniui ir visiems besidomintiems. Vilnius: Rosma.
54. Skurdo rizikos lygis pagal namų ūkio sudėtį. [žiūrėta: 2010-11-19]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1333>
55. Stankūnienė, V., Eidukienė, V., Gruževskis, B., Jančaitytė, R., Mikalauskas, A., Paluckienė, J. (2001). Paramos šeimai politika: samprata ir patyrimas: Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mokslo aidai.
56. Stark, R., Bamford, T., Mouravieff – Apostol, E., Envall, E., Jones, D. N., Willow, C. (2008). Socialinis darbas ir vaiko teisės. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
57. Socialinės apsaugos terminų žodynas. (1999). Vilnius: Sveikatos ekonomikos centras.
58. Šimtas mitų apie vaikų auklėjimą. (2007). Vilnius: Vaga.
59. Templar, R. (2007). Gyvenimo tiesos. Asmeninis geresnio, laimingesnio, sėkmingesnio gyvenimo kodeksas. Vilnius: Alma litera.
60. Trimakas, K. A. (1997). Asmenybės raida gyvenime. Kaunas: Tarpdiecezinės Katechetikos leidykla.

61. Uzdila, J. V. (1993). Dorinis asmenybės ugdymas šeimoje. Vilnius: Academia.
62. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas//Valstybės žinios. 1996-04-12, Nr. 33-807.
63. Vaikų laikinosios globos namai „Atsigrežk į vaikus“ (2008). Šeimos krizių prevencija, socialinės ir psichologinės pagalbos šeimai būdai. Vilnius: Lodvila.
64. Vaišvila, A. (2009). Teisės teorija. Vilnius: Justitia.
65. Winnicott, D. W. (2000). Vaikas, šeima ir išorinis pasaulis. Vilnius: VIA RECTA.
66. Žukauskienė, R. (2007). Raidos psichologija. Vilnius: Margi raštai.
67. Žukauskaitė, J., Širinskienė, A. (2007). Konfidencialumo problema vaikams skirtose narkomanijos prevencijos programose//Religijos mokslo žurnalas SOTER. Nr.22(50), p. 148.

SANTRAUKA

Tėvų valdžios įgyvendinimas tėvams gyvenant skyrium

Pagrindinės sąvokos: šeima, tėvų valdžia, vaikas, santuoka, santuokos nutraukimas, skyrybos.

Santraukos turinys: tėvų valdžios įgyvendinimo aspektai nacionaliniuose ir tarptautiniuose dokumentuose; tėvų teisės ir pareigos vaikams; tėvų valdžios raiška santuokos nutraukimo atveju; šeima kaip sistema; veiksniai, lemiantys santuokos nutraukimą; santuokos nutraukimo pasekmės vaikui; tėvų valdžios įgyvendinimo ypatumų tėvams nutraukus santuoką tyrimas.

Santuokos nutraukimas yra dviejų suaugusių žmonių sutuoktinių ryšių, teisių bei pareigų pabaiga. Santuokos nutraukimo priežasčių būna labai įvairių - skyryboms įtakos turi tiek individualūs, tiek visuomeniniai veiksniai. Skyrybos sukelia neigiamų padarinių sutuoktiniams, tačiau bene skaudžiausios pasekmės yra vaikams. Tiek gyvenant santuokoje, tiek išsiskyrus tėvų teisės ir pareigos vaikų atžvilgiu išlieka tokios pat. 92 procentai vaikų po tėvų skyrybų dažniausia lieka gyventi su motina. Dalis išsiskyrusių vyrų mažiau domisi savo vaikais, trečdalis tėvų visai nesirūpina savo paliktais vaikais. Tėvų nesirūpinimas vaikais neužtikrina vaiko teisių įgyvendinimo bei vaiko poreikių patenkinimo.

Darbo tikslas - tėvų valdžios įgyvendinimas. **Darbo objektas** - atskleisti tėvų valdžios įgyvendinimo ypatumus tėvams gyvenant skyrium. **Darbo uždaviniai:** 1. Išnagrinėti tėvų valdžios turinį. 2. Aptarti tėvų gyvenimo skyrium tipus. 3. Aptarti šeimos funkcionavimą sisteminiu požiūriu. 4. Išanalizuoti pagrindines skyrybų priežastis ir pasekmes bei tėvų valdžios raišką po santuokos nutraukimo. 5. Atskleisti tėvų valdžios įgyvendinimo ypatumus tėvams gyvenant skyrium.

Tėvų skyrybos paveikia ne tik buvusius sutuoktinius, bet ir šeimoje augančius vaikus. Po santuokos nutraukimo dažniausiai vaikai lieka gyventi su motina. Motinos būna labiau atsakingos už vaikus po skyrybų, jos rūpinasi vaikais ir tenkina vaiko poreikius. Tėvai su vaikais bendrauja po skyrybų retai arba labai retai, kai kuriais atvejais bendravimas tarp tėvo ir vaiko yra nuolatinis. Tėvai, gyvendami atskirai nuo šeimos, susitikimo su vaiku metu formuoja vaikui neigiamą požiūrį apie motiną. Kartais motinos, gyvendamos kartu su vaikais, atskleidžia vaikui neigiamą požiūrį apie buvusį sutuoktinį – vaiko tėvą. Nutrūkus santuokai, motinos tampa labiau atsakingos už vaikų finansinį išlaikymą, nes tėvai ne visada moka teismo priteistą sumą – alimentus. Tais atvejais, kai tėvas moka alimentus, vaiko teisė į finansinį išlaikymą yra įgyvendinama abiejų tėvų. Vaiko mokymusi bei jo padėtimi mokykloje po skyrybų dažniau rūpinasi motinos nei tėvai. Tiek tėvas, tiek mama po skyrybų įgyvendina vaiko teisę išlaikyti šeimyninius ryšius – bendrauti su seneliais bei kitomis giminėmis iš tėvo pusės. Vaiko teisė į laisvalaikį dažniausiai priklauso nuo motinos materialinės padėties. Kartais tėvai kompensuoja vaiko laisvalaikio ar atostogų išlaidas. Bendrų reikalavimų taikymas vaikams nėra aktualus klausimas buvusiems sutuoktiniams po skyrybų.

SUMMARY

The Realization of Parents' Power while Living Apart

The main concepts: family, parents' power, child, marriage, dissolution of a marriage, divorce.

The contents of the summary: the aspects of parents' power realization in national and international documents; parents' rights and duties to their children; the expression of parents' power in case the marriage dissolves, the outcome of the marriage dissolving to the child, the analysis of the peculiarities of parents' power when the marriage dissolves.

The dissolution of a marriage is the end of the relationships, rights and duties of two grown-up people. There are various reasons for the dissolution of a marriage – it is caused by both individual and social factors. Divorce has a negative effect on both spouses but it has the gravest consequences on their children. In spite of the fact, that parents live together or apart, their rights and duties to their children remain the same. 92 per cent of children stay with their mothers after divorce. Then only few fathers are interested in their children's lives, one third of fathers do not care about their children at all. This does not ensure the realization of the child's rights and the fulfilment of child's needs.

The aim of the work - the realization of parents' power. **The object of the work** – to reveal the peculiarities of the realization of parents' power while living apart. **The objectives of the work:** 1. To analyze the contents of parents' power. 2. To discuss the types of parents' living apart. 3. To discuss the functioning of the family from a systematic point of view. 4. To analyze the main reasons and consequences of divorce as well as the expression of parents' power after dissolving a marriage. 5. To reveal the peculiarities of parents' power realization, while living apart.

Divorce affects not only former spouses but their children as well.

After divorce children often stay with their mothers. They take greater responsibility for their children when the marriage is dissolved. Mothers also take care of their children and meet their requirements. Fathers socialize with their children rarely or very rarely after the divorce, but there are cases when the socializing is constant. Fathers living apart from the family form a negative point of view about mothers during their meetings with a child. Sometimes mothers living with the child do the same. After the divorce mothers become more responsible for their child's financial support as fathers not always pay maintenance. In such cases, when fathers pay it, the child's right to the financial support is realized by both parents. Mothers also care more about their child's learning progress and behaviour at school. Both a father and a mother realize the child's right to maintain the family relationships - to socialize with grandparents and other in-laws. The child's right to leisure time depends on mother's financial situation. Sometimes fathers pay the expenses for the child's leisure activities or holidays. The application of common requirements to their children is not a very urgent problem to former spouses after divorce.

PRIEDAI

Priedų sąrašas:

1 priedas Interviu klausimai

2 priedas Kategorijų, subkategorijų ir teiginių pavyzdžių lentelė

Interviu klausimai:

1. Apibūdinkite, kaip Jūsų buvęs(-usi) sutuoktinis(-ė) bendrauja su vaiku(-ais)?
2. Kaip buvęs(-usi) sutuoktinis(-ė) įgyvendina vaiko(-ų) teisę bendrauti su abiem tėvais?
3. Apibūdinkite, su kokiais sunkumais susiduriate sprenddami klausimus, susijusius su vaiku(-ais)?
4. Kaip tenkinami vaiko(-ų) poreikiai, susiję su finansiniais ištekliais?
5. Kaip sprendžiate vaiko(-ų) mokymosi klausimus?
6. Kaip vaikas(-ai) bendrauja su buvusio(-sios) sutuoktinio(-ės) tėvais, kitais giminaičiais?
7. Kaip sprendžiate su vaiku(-ais) susijusius nenumatytus klausimus?
8. Kaip su buvusiu(-ia) sutuoktiniu(-e) organizuojate vaiko(-ų) atostogas, laisvalaikį?
9. Kaip su buvusiu(-ia) sutuoktiniu(-e) užtikrinate bendrų reikalavimų taikymą vaikui(-ams)?

Gautų kategorijų, subkategorijų ir teiginių pavyzdžių lentelė *

Kategorija	Subkategorija	Citata
Tėvų teisė bendrauti su vaiku/ Vaiko teisė bendrauti su abiem tėvais	- dažnumas	<p>„Sutuoktinis bendrauja labai retai, gyvena kitame mieste, jam nereikia vaikų, nes vengia mokėti alimentus, yra priklausomas nuo alkoholio. Gyvena pas sugyventinę, ten vaikai negali nuvykti, nes ji neleidžia“. [A]</p> <p>„Buvęs sutuoktinis, t.y., vaiko tėvas su vaikais bendrauja labai formaliai – kas dvi savaites, kaip teismas yra nustatęs. Daugiau jokio noro nereiškia ir neprašo, nesitaria, kad su vaikais būtų galima matytis dažniau“. [B]</p> <p>„Tėvas bendrauja su vaikais taip, kaip susiklosto aplinkybės, t.y., bendravimo grafikas nėra sudarytas.“ [C]</p> <p>„Dukrą auginau (tiesiogiai) iki 12 metų. Matydavomės kasdien, daug bendraudavom.“ [1]</p> <p>„Pirmus kelerius metus per savaitę susitikdavo su dukra kartą per savaitę, kartais dažniau, kartais atostogaudavo kartu su dukra. Vėliau bendravimas retėjo, pastaraisiais metais nebendrauja su dukra visiškai tėvas.“ [D]</p> <p>„Aš su vaikais bendrauju retai, bet tam dar turi įtakos ir tai, kad vaikai toli“. [2]</p> <p>„Galima sakyti, kad buvęs vyras su vaikais visai nebendrauja“. [E]</p> <p>„Tėvas kartais ateina pas juos, pas save niekada nesikviečia, todėl matosi mano namuose.“ [F]</p> <p>„Jie susitinka maždaug kartą per dvi savaites, kartais per mėnesį“. [H]</p> <p>„Pastaruoju metu nei tėvas su dukrom ir sūnum, nei vaikai su tėvu nebendrauja, nes jaučia vaikai jam neapykantą, nuoskaudas iš vaikystės.“ [I]</p> <p>„Susitinka labai retai. Per penkerius metus kartą, net ir rečiau.“ [J]</p>
	- jausmai	<p>„Su dukra bendravimas po skyrybų tapo šaltas, susitikimai reti, dažniausiai tėvo iniciatyva. Su sūnumi bendravimas yra gana nuoširdus, atviras“. [C]</p> <p>„Pastaruoju metu nei tėvas su dukrom ir sūnum, nei vaikai su tėvu nebendrauja, nes jaučia vaikai jam neapykantą, nuoskaudas iš vaikystės.“ [I]</p>

	<p>- buvusio (-ios) sutuoktinio (-ės) padėtis</p>	<p>gyvenimą, tik tiek, kad kartais, kai pasiimu, šalia yra vaikai. Žodžiu, vaikai bando prisitaikyti prie mano gyvenimo.“ [2]</p> <p>„Manęs buvęs sutuoktinis niekada neklausia, kiek gali būti su vaiku, bet su sūnum aptaria, apklausia, ką sako mama vienu ar kitu atveju. Aš stengiuosi išvis į tai nesikišti.“ [C]</p> <p>„Kaip čia pasakyti, buvęs sutuoktinis tai esu aš, bet vaikai su motina negyvena, kaip jau minėjau, todėl nelabai ir derinu aš kažką su ja dėl bendravimo su vaikais.“ [2]</p> <p>„Klausdavo, ar vaikai nebus užsiėmę, derindavo susitikimo laiką ir su manimi.“ [F]</p> <p>„Aš niekada neprieštaravau, kad buvęs vyras bendrautų su vaikais ir kaip tik skatinau ir skatinu bendravimą.“ [H]</p>
<p>Buvusių sutuoktinių tarpusavio santykiai</p>	<p>- formalūs santykiai</p> <p>- santykių nėra</p>	<p>„Santykiai su buvusiu sutuoktiniu yra formalūs. Su buvusiu sutuoktiniu bendrauju be ginčų, bet jis dažniausiai tik retsykais atvyksta, kai prisigeria.“ [A]</p> <p>„Nuo to momento mūsų santykiai su buvusiu sutuoktine pasidarė dalykiški.“ [1]</p> <p>„Aš su buvusiu sutuoktiniu galima sakyti iš viso nebendrauju ir nesprendžiam jokių bendrų klausimų, nes jam neleidžia bendrauti dabartinė jo antra pusė. Tai mes bendraujame labai šaltai ir keliais žodžiais, toks jausmas ir tai, kad per prievartą viskas.“ [B]</p> <p>„Su buvusiu sutuoktiniu nebendrauju aš beveik visai, na, gal telefonu apie atostogas, dar keletą rimtesnių atvejų, kai serga vaikai.“ [C]</p> <p>„Tai matydama ir jausdama buvusi sutuoktinė pradėjo riboti ir drausti mūsų su dukra pasimatymus.“ [1]</p> <p>„Jokie, nebendraujame arba esant reikalui, tik labai minimaliai. Nebendraujame niekaip. Jei reikia ką pasakyti, paprašome, kad susitikimo metu vaikas perduotų tą žinią.“ [D]</p> <p>„Išsiskyrimas buvo piktybiškas, išsiskyrimas labai nedraugiškas. Dabar praktiškai jokių santykių su ja nepalaikau. Būna, kad ji skambina man ir priekaištauja, kad nesirūpinu vaikais. Bendravimas tik toks, kad kartais paskambinu paprašyti vaikų, jei</p>

	<p>- nuoširdūs santykiai</p> <p>- sutuoktinių bendravimas prie vaiko</p> <p>- požiūris vaikui apie buvusį sutuoktinį</p>	<p>jie būna su ja, ar jinai būna pas savo tėvus.“ [1]</p> <p>„Mano santykiai su buvusiu sutuoktiniu yra visiškai jokie, jei taip galima išsireikšti. Aš matau, kaip jis vaikšto miestelio centre girtas, bet man jo gaila kartais.“ [E]</p> <p>„Šiuo metu visiškai nebendrauju su „eksu“, neturiu jokio noro ir nežadu bendrauti.“ [I]</p> <p>„Jokių santykių nėra. Retas susiskambinimas.“ [J]</p> <p>„Santykiai nelabai geri – jaučiu didelę nuoskaudą dėl išsiskyrimo, gaila, kad vaikai turi augti be tėvo, dažnai sunku neparodyti savo pykčio, bet labai stengiuosi save kontroliuoti. Bendravimas šaltas su buvusiu vyru sakyčiau.“ [F]</p> <p>„Su buvusiu sutuoktiniu santykiai geri, susitikdami pasisveikiname, paklausiu kaip jie gyvena ir viskas. Jis pats nėra paklauses kaip jo dukra laikosi, mokosi ar sekasi.“ [G]</p> <p>„Mūsų santykiai su buvusiu sutuoktiniu labai geri, dažnai pasikalbame telefonu, kartais ir šventes švenčiame visi kartu.“ [H]</p> <p>„Taigi prie vaikų mes visai nebendraujame.“ [C]</p> <p>„Prie vaikų mes nebendraujame, taip beveik nebūna, bet jei pasitaiko, tai tenka ir pakeltu tonu kalbėti.“ [2]</p> <p>„Netenka niekada bendrauti prie vaikų.“ [E]</p> <p>„Kai tėvas ateina pas vaikus – palieku juos vienus, nenoriu nieko matyti, kaip jie bendrauja ir ką daro.“ [F]</p> <p>„Prie vaiko su sutuoktiniu, kiek teko bendrauti, bendrauju maloniai, neižeidžiant jo.“ [G]</p> <p>„Prie vaikų visada apie buvusį vyrą atsiliepiu tik gerai, mes prie vaikų tikrai nesipykstame, gyvename visi draugiškai ir gražiai.“ [H]</p> <p>„O kas dėl bendravimo mano ir jo, tai niekada negebėjome ir negebame prie vaikų bendrauti ramiai, gražiai, visą laiką kalbame pakeltu tonu, tiksliau reikiame pakeltu tonu, jo kalba pilna keiksmazodžių, žargonų, grasinimų, patyčių.“ [I]</p> <p>„Prie vaiko su buvusiu sutuoktiniu nebuvo susitikę.“ [J]</p> <p>„Apie tėvą vaikams sakau tiesą, kad nesugebėjo ir nesistengė rūpintis mumis.“</p>
--	--	--

		<p>Vaikai prisimena tėvo patyčias jų ir mano atžvilgiu. Pašnekam su vaikais, kad gal tėvas dabar stengiasi gyventi geriau, nei gyveno su mumis.“ [A]</p> <p>„Vaikams apie tėvą stengiuosi išvis nekalbėti.“ [B]</p> <p>„Nieko neigiamo vaikams apie jų tėvą stengiuosi nesakyti, nors kartais jaučiu pyktį, nepasitenkinimą mūsų buvusiu bendru gyvenimu.“ [C]</p> <p>„Aš stengiuosi nekalbėti apie buvusį sutuoktinį, sutuoktinis kartais per vaiką kalba negražius dalykus apie mane. Į tai neatsakau, t.y. nešmeižiu buvusio sutuoktinio vaikui.“ [D]</p> <p>„Aš tai nebandau vaikų nuteikti prieš motiną, net stengiuos vengti kalbos apie ją. Tačiau iš vaikų pusės kartais jaučiasi jų neigiamas požiūris į mane, į dabartinę mano sutuoktinę.“ [2]</p> <p>„Jiems apie tėvą stengiuosi išvis nieko nesakyti neigiamo. Vaikai viską patys matė, kaip kas buvo nuo mažumės, kaip skraidydavo peiliai namuose, kai jis būdavo išgėręs. Aš stengiuosi tos temos apie tėvą neliesti kalbant su vaikais.“ [E]</p> <p>„Nesistengiu vaikų nuteikti prieš tėvą.“ [F]</p> <p>„Su vaiku apie buvusį sutuoktinį nekalbu.“ [G]</p> <p>„Su vaiku apie tėtį kalbėdama jo nemenkinu, realiais faktais grindžiu.“ [J]</p>
<p>Tėvų pareiga išlaikyti vaiką finansiškai iki pilnametystės/Vaiko teisė į finansinį išlaikymą</p>	<p>- alimentų suma/dydis</p>	<p>„Alimentai, kuriuos priteisė teismas, nepakankama suma, tačiau ir tos sumos vaikai negauna, nes tėvas slepia savo pajamas, dirba nelegaliai. Pvz., išsiaiškinau, kad dirba ant brolio vardo, bet gerti pinigų tai turi.“ [A]</p> <p>„Yra teismo priteista suma vaikam išlaikyti, tačiau jos visiškai nepakanka, kad galėčiau nupirkti vaikams visiškai visko, ko jiems reikia. Dažnai tenka skolintis, po to labai sunku tas skolas žmonėms atiduoti, bet ką darysi.“ [B]</p> <p>„Mokami alimentai, tačiau to nepakanka pilnam vaiko išlaikymui. Juokinga ta suma, kurią priteisė teismas, o tėvas daugiau ir neskiria mums jokių pajamų.“ [D]</p> <p>„Jeigu vėluoji sumokėti alimentus, tada reikalauja pinigų už vaistus, jei kartais vaikai būna susirgę.“ [2]</p> <p>„Be to tėvas nemoka alimentų.“ [F]</p>

	<p>- pagalba atliekant namų darbus</p>	<p>(programėlėse), padedu atliekant namų darbus.“ [A] „Susirinkimus, kai jie vyksta, lankau, įdomu, kokie atsiliepimai iš auklėtojos apie mano dukrą.“ [1] „Susirinkimuose lankausi aš. Buvęs sutuoktinis tik paklausdavo vaiko, kaip jam sekasi, nieko daugiau. Susirinkimuose niekada nedalyvavo ir nedalyvauja.“ [D] „Lankausi tėvų susirinkimuose, domiuosi, kaip sekasi mokslai sūnums ir kaip jie elgiasi per pamokas.“ [E] „Tėvų susirinkimų niekada nesu praleidusi.“ [G] „Tėvų susirinkimuose visada dalyvaudavau aš, prieš susirinkimus net nekildavo klausimų, kas eis į susirinkimą.“ [H] „Namų darbus padedu vaikams paruošti, jei pati galiu jiems kažkuo padėti. Žinot, daba tokie laikai, kai nelabai besuprantu, ką vaikai mokosi, todėl ne visada galiu padėti paruošti pamokas.“ [B] „Kai vaikas bendravo su buvusiu sutuoktiniu, kartais padėdavo jis ruošti vaikui pamokas, vėliau nutrūkus bendravimui, savaimė suprantama, kad jau ne.“ [D] „Vaikams aš atstovauju ir motiną, ir tėvą tiek mokykloje, tiek tėvų susirinkimuose, tiek padedant atlikti namų darbus.“ [F] „Namų darbų, kol gyvenome kartu, vaikams padėdavo ruošti tėtis, nes aš dirbau, o jis neturėjo dažnai darbo.“ [H]</p>
<p>Vaiko teisė į šeimyninius ryšius ir jų išsaugojimą</p>	<p>- bendravimas su seneliais</p>	<p>„Vaikai norėtų bendrauti su buvusio vyro giminėmis, seneliais, tačiau ta šeima tai nelaiko svarbiu vaikams dalyku.“ [A] „Vaikai su seneliais iš tėvo pusės bendrauja, kai būna pas tėvą.“ [B] „Į bendravimą su seneliais nesikišu, nerodau jokios iniciatyvos, nes patys vaikai mielai su jais bendrauja.“ [C] „Dukra puikiai sutaria su giminėmis iš abiejų pusių, niekam nekyla problemų ar klausimų, kuris siūlys vaikui susitikti, kažkaip viskas gaunasi natūraliai.“ [1] „Dažniausiai dukra ragina važiuoti pas tėvo mamą, todėl aš kreipiu dėmesį į dukros norus ir nuomonę. Nes santykiai su buvusia anyta tikrai labai geri. Pirmais metais po skyrybų tėvas pats nuveždavo vaiką pas</p>

	<p>- vaiko nuomonė</p> <p>- išlaidos laisvalaikio ar atostogų planavimui</p>	<p>„Tos atostogos dažniausia būna pas mane, ne kažkur kitur vaikam.“ [2]</p> <p>„Dažniausiai vasaras leidžia namuose, pas senelius, jiems laisvė yra bėgioti su draugais, eiti maudytis, žvejoti. Jei jau galiu sau leisti, išvykstame paatostogauti su vaikais prie jūros, važiuojame su pusseserėm.“ [E]</p> <p>„Kai jie buvo mažesni, dažniausiai rudens ir žiemos atostogas praleisdavo pas tėtį ir močiutę kaime, o vasaros atostogas dažniausiai praleisdavo namuose, nes grybaudavo ir užsidirbdavo pinigų, todėl prieš rugsėjį patys apsipirkdavo mokyklai.“ [H]</p> <p>„Atostogos vaikų dažniausiai būna namuose, neturiu tiek lėšų, kad kažkur galėčiau juos išleisti pailsėti. Gal kada ateityje sugebėsiu tai vaikams duoti, dabar to leisti niekaip negaliu.“ [I]</p> <p>„Dėl atostogų organizavimo vaikai turi savo nuomonę, kuri labai priklauso nuo mano finansinių išteklių.“ [C]</p> <p>„Klausiu, ar dukra nori su manimi važiuoti atostogauti, būdavo, kad ir buvęs sutuoktinis norėdavo pasiimti dukrą atostogoms su savimi.“ [D]</p> <p>„Kaip praleisti atostogas mūsų vaikai dažniausiai nusprendžia patys. Mes visada su vyru atsižvelgiame į vaikų norus, aš niekada neprieštaravau, kad jie bendrautų su tėčiu, kad atostogas arba savaitgalius leistų pas tėtį ir močiutę kaime, aš netgi tai skatinau ir skatinu dabar.“ [H]</p> <p>„Paskambinu vaikams ir paklausiu, ar jie norėtų atvažiuoti pas mane. Jei jie parodo norą, tada skambinu motinai paklausti, ar ji sutinka.<...>. Stengiuosi atsižvelgti į vaikų norus, jei matau, jog tie norai tikrai sugalvoti jų, o ne įtakoti motinos.“ [2]</p> <p>„Tėvas taip pat paremia finansiškai, jei vaikai nori kažkur pakeliauti ar nuvykti, neatsisako padėti vaikams tokiais atvejais.“ [C]</p> <p>„Išlaidas, susijusias su vaikų laisvalaikiu, dažniausiai dalinamės su vyru buvusiu, kartais finansinius išteklius padengia tėtis, kartais aš, bet dėl to problemų niekada nekildavo ir nekyla.“ [H]</p> <p>„Visos vaikų atostogos priklauso tik nuo</p>
--	--	---

		<p>mano finansų, bet mano sūnus neprašo labai didelių kelionių ar išvykų į užsienius, ar dar kažkur.“ [E]</p> <p>„Kas be ko, tai priklauso nuo mano galimybių ir piniginės. Vaikai jau žino, kad negaliu išleisti jų į užsienius ar kokias egzotines šalis. Kai užaugs, patys galės pakeliauti, dabar aš jiems negaliu to leisti.“ [F]</p>
Kontrolės funkcija šeimoje	<p>- reikalavimų netaikymas</p> <p>- sutuoktiniai nesitaria dėl jų taikymo</p> <p>- pamokų ruoša</p>	<p>„Nėra jokios kalbos apie kažkokius reikalavimų ar dar kažko taikymus mūsų šeimoje“ [A]</p> <p>„Nėra jokių bendrų reikalavimų.“ [2]</p> <p>„Jų niekada bendrų netaikėme ir dabar netaikome, nes mūsų su eksu požiūriai labai skyrėsi.“ [I]</p> <p>„Jokių bendrų reikalavimų netaikome, nesitariame dėl tokių dalykų, jis nebendruoja tokiais klausimais.“ [B]</p> <p>„Su buvusiu sutuoktiniu apie bendrų reikalavimų taikymą vaikui išvis nekalbam ir nekalbėjom.“ [G]</p> <p>„Galima sakyti, kad visi reikalavimai yra tik iš mano pusės.“ [D]</p> <p>„Dėl reikalavimų nesame tarpusavyje su buvusiu sutuoktine kalbėję.“ [1]</p> <p>„Su buvusiu sutuoktiniu net nesprendėme tokio dalyko kaip bendrų reikalavimų taikymo vaikams. Kai vaikai būna namuose, tai aš kontroliuoju, kada jie eina miegoti, ar paruošė namų darbus, ar pavalgė, o kai jie būna pas tėtį, tada jis tai pasižiūri.“ [H]</p> <p>„Turi visada būti paruoštos pamokos, laiku pareiti namo, kad nenaktinėtų kažkur lauke.“ [E]</p> <p>„Vaikas pareigingas tiek, kad raginti ruošti pamokų nereikia.“ [D]</p> <p>„Vaikai jau pakankamai dideli, mano mergaitės labai savarankiškos, jos ir nepaklustų, manau, mano sugalvotiems reikalavimams. Niekada nereikėjo man jų klausti, ar paruošėt pamokas, ar pavalgėt. Net nežinau, visada su viskuo jos būdavo susitvarkiusios, jos labai atsakingos, negali nueiti į mokyklą neatlikusios namų darbų.“ [I]</p>

* Raidėmis pažymėti informančių moterų atsakymai, o skaičiais – informantų vyrų.